

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**1950-1965 YILLARI ARASI TÜRKİYE-MISIR
İLİŞKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

ÖYKÜ TEKİN

İSTANBUL, 2018

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**1950-1965 YILLARI ARASI TÜRKİYE-MISIR
İLİŞKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

ÖYKÜ TEKİN

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. YÜKSEL ALPER ECEVİT

İSTANBUL, 2018

ÖNSÖZ

Elinizdeki tezin konusunu 1950-1965 yılları arasındaki Türkiye-Mısır ilişkileri oluşturmaktadır. Amaç, tek parti iktidarıyla sonraki koalisyon hükümetlerinin icraatlarının karşılaştırılarak farklı hükümet sistemlerinin dış politikalarında istikrar ya da başarı unsurunu nasıl ve hangi ölçüde uygulayabildiklerinin anlaşılmasıdır. Tezin hazırlanmasında başından sonuna değin hocam Yrd. Doç. Dr. Yüksel Alper Ecevit'in katkısı büyük olmuştur; kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca, tezle ilgili görüşlerini benden esirgemeyen ve bazı yayınlara dikkatimi çeken İstanbul Üniversitesi Öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Ö. Alkan'a da ayırdığı zaman ve yardımı için teşekkür ederim. Annem Nil Türker Tekin (İstanbul Üniversitesi) ve babam Oğuz Tekin'e (Koç Üniversitesi) çalışma boyunca olan destekleri için teşekkür borçlu olduğumu ifade etmeliyim.

Öykü Tekin, İstanbul 2018

ÖZET

1950-1965 YILLARI ARASI TÜRKİYE-MISIR İLİŞKİLERİ

Öykü Tekin

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yüksel Alper Ecevit

Aralık, 2018, 96 sayfa

Kitap, makale ve gazete arşivleri gibi ikinci el kaynaklara dayanan bu çalışmada, 1950-1965 arası yaşanan Türkiye-Mısır ilişkileri ve bununla bağlantılı dış politikayla ilgili konular irdelenmiştir. Amaç, tek parti iktidarıyla sonraki koalisyon hükümetlerinin icraatlarının karşılaştırılarak farklı hükümet sistemlerinin dış politikalarında istikrar ya da başarı ilkesini nasıl ve hangi ölçüde uygulayabildiklerinin anlaşılmasıdır. 1950-1960 yılları arasında tek parti iktidarının Mısır özelinde uyguladığı dış politikaların koalisyon hükümetleri ile karşılaştırılması sonucu istikrarsız olduğu saptanmış fakat bu istikrarsızlığın bir başarı getirip getirmediği sorusunu ayrıca ortaya çıkarmıştır. 1961-1965 yılları arası koalisyon hükümetleri ise kendisinden önceki hükümete yapılan askeri darbenin etkisinde kalarak pasif bir dış politika izlemiştir. Ülkede yaşanan bu olağanüstü gelişmeler doğrultusunda pasif bir politika izlemek zorunda kalan koalisyon hükümetleri dönemini, siyaset biliminde kabul edilmiş olan koalisyon hükümetleri yapısında değerlendirmek mümkün olamamış, dış politikada istikrarlı ya da istikrarsız bir politika izlediği yargısına varılamamıştır. Bu çalışmanın gerek Türkiye-Mısır ilişkilerine ilişkin çalışmalara, gerekse Türkiye'nin Ortadoğu politikasıyla ilgili yapılacak araştırmalara katkı sağlaması ümit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mısır, Türkiye, Ortadoğu, İstikrar, Tek parti hükümeti, Koalisyon hükümetleri

ABSTRACT

THE EXTERNAL RELATIONS BETWEEN TURKEY AND EYGPT DURING THE PERIOD OF 1950-1965

Öykü Tekin

Global Politics and International Relations

Thesis Advisor: Assistant Professor Yüksel Alper Ecevit

December, 2018. 96 pages

This thesis, carried out mainly by using secondary sources, such as books and articles and archival research, deals with the relations between Turkey and Egypt and related issues in foreign policy between 1950 and 1965. The aim of the thesis is to examine the outcome of the single party regime (1950-1960) and those of the following coalition governments (1961-1965) on foreign policy making and understand to what extent the different governmental systems realized stability and success when a specific bilateral relations are considered. Consequently, in the thesis, it is determined that the foreign policy of the single party government was quite unstable compared to that of the coalition governments between 1961 and 1965. But it is also arguable whether this stability brought any success regarding foreign policy. Influenced by the military coup executed against the previous government, the coalition governments between 1960 and 65 pursued a passive foreign policy. Therefore, the passive policies of the coalition governments, which were the result of extraordinary factors in Turkey, do not fit into the general models of coalition governments in political science. Therefore, it did not possible to judge whether the coalition governments pursued a stable or unstable policy between the period of 1961-1965. This thesis will hopefully contribute to the field of Turkish- Egyptian relations and the research on Turkey's Middle East policy.

Key Words: Egypt, Turkey, Middle East, Stability, Single party regime, Coalition governments

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vii
1. GİRİŞ	1
2. 1945 SONRASI DÜNYA'DA DEĞİŞEN GÜÇ DENGELERİ	6
3. 1950-1965 ARASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE ORTADOĞU'YA GENEL BİR BAKIŞ	8
3.1 DIŞ POLİTİKADA İSTİKRAR KAVRAMI VE TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINI BELİRLEYEN TEMEL FAKTÖRLER	8
3.2 1950-1960 ARASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI	12
3.2.1 Mısır'da Milliyetçi Hareketler, Nasır ve Yeni Mısır	18
3.2.2 Ortadoğu'da Dengeler Değişiyor: İsrail'in Kuruluşu	25
4. 1950-1960 ARASI MISIR VE TÜRKİYE ÖZELİNDE ORTADOĞU'DAKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER	32
4.1 ORTADOĞU KOMUTANLIĞI PROJESİ	32
4.2 BAĞDAT PAKTI VE BAĞLANTISIZLAR	36
4.3 SÜVEYŞ BUHRANI VE 1956 SAVAŞLARI	44
4.4 1 ŞUBAT 1958 MISIR SURİYE BİRLEŞİK ARAP KRALLIĞININ KURULMASI VE IRAK DARBESİ	50
5. 27 MAYIS 1960 SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MISIR	55
5.1 1960 DARBESİ SONRASI TÜRK SİYASAL YAŞAMINA GENEL BİR BAKIŞ	55
5.2 KIBRIS SORUNU SONRASI TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU ÜKELERİ İLE YAKINLAŞMA ÇABALARI(1963-1964): MISIR	58
6. SONUÇ	67
KAYNAKÇA	72
EKLER	80

KISALTMALAR

AP	:	Adalet Partisi
BAC	:	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BKZ	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
CENTO	:	Central Treaty Organization
COMECON	:	Council for Mutual Economic Assistance
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	:	Cumhuriyetçi Köylü Partisi
DP	:	Demokrat Parti
EOKA	:	Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü
MC	:	Milletler Cemiyeti
MGK	:	Milli Güvenlik Kurulu
MP	:	Millet Partisi
NATO	:	North Atlantic Organization
OECD	:	Organization for Economic Co-operation and Development
RCD	:	Regional Cooperation for Development
SEATO	:	Southeast Asia Treaty Organization
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi
YTP	:	Yeni Türkiye Partisi

1. GİRİŞ

Bu tezin konusunu 1950-1965 yılları arasında gerçekleşen Türkiye-Mısır ilişkileri oluşturmaktadır. Türkiye'nin Ortadoğu politikasının henüz olgunlaşmaya başladığı bir döneme denk gelen iki ülke arasındaki ilişkilerin, sonraki dönemlerde geliştirilecek politikalara da ışık tutacağı muhakkaktır. Tezin cevap aradığı soru ise, Türkiye-Mısır ilişkilerinde tek parti iktidarının dış politikada istikrar sağlayıp sağlamadığına ilişkindir. Tek parti iktidarının dış politikasında istikrar kavramını değerlendirebilmek için, farklı bir koalisyon hükümetleri sistemiyle karşılaştırılması da önem taşımaktadır. Kuşkusuz tezin cevap aradığı soru, bir başka soruyu da akla getirmektedir: İzlenen politikanın tek parti iktidarında mı yoksa koalisyon hükümetlerinde mi başarılı olduğu sorusu. Böyle bir karşılaştırma, sorumuzun cevabının ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bunun için de, tezde, 1950-1960 arası tek parti iktidarı ile 1961-1965 arası koalisyon hükümetlerinin iktidarları Türkiye-Mısır ilişkilerinde izlenen politika açısından karşılaştırılmıştır.

Tezin yazılmasında modern eserler ve dönemin iki gazetesi, *Vatan* ve *Cumhuriyet* gazetelerinden yararlanılmış, verilerin toplanması sonrasında olaylar kronolojik bir şekilde ele alınmıştır. Yukarıda adı geçen gazetelerin seçilme nedeni *Vatan*'ın daha ziyade ideolojik olarak sağ görüşlü bir gazete olması, *Cumhuriyet*'in ise sol görüşte bir gazete olmasından dolayıdır; bu yöntem, yaşanan olaylara iki farklı görüşün penceresinden de bakılabilmelerini sağlamıştır. Dönemin süreli yayınlarından *Vatan* ve *Cumhuriyet* Gazetelerinde 1950-1965 dönemi arasında, Türkiye, Mısır ve bağlantılı Ortadoğu ile ilgili tüm haberler ayrıntılı şekilde yer almıştır. *Vatan* Gazetesi'nde aktif Batı taraflılığı olumlu karşılanırken, *Cumhuriyet* Gazetesi'nde ise bu aktif taraflılığı, Türkiye'nin modernleşme sürecinde onu bir rol model olarak gören Nasır ve 3. Dünya ülkelerini kaybetmesi olarak değerlendirmiştir. Gazeteler, kamuoyunun ve devletin yaklaşımlarını hem reel hem de duygusal çerçevede yansıtmaktadır.

Bu çalışmanın araştırmasına, dönemin gazete arşiv taramasının yanı sıra, konuyla ilgili kitapların ve makalelerin edinilmesi katkı sağlamış ve niceliksel bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. İncelenen makalelerde farklı fikirleri yansıtan olgular çıkartılarak, kaynakların eleştirisel gözle yorumlanmasıyla doğru bilgiye ulaşma yöntemi benimsenmiştir. Bütünsel çerçeve haricinde bazı kaynaklarda yazmayan veya değinilmemiş

konulara kütüphane arşivlerinde bulunan gazete taramalarıyla ulaşılmış ve konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler edinilmiştir. Ayrıca, tezin, 1950-1965 Türkiye-Mısır ilişkileri çerçevesinden Türkiye'nin Ortadoğu politikasına da ışık tutacağı düşünülmektedir.

Tezin konusu, dış politika özelinde olmasına rağmen, iç politikadaki değişim ve gelişmelerin dış politikayı da etkilediği düşünülürse, iç politikadaki hareketlilikler ya da kırılma noktaları da gerektiği yerlerde anlatılmıştır. Çünkü bir partinin iç politikasındaki siyaseti ve ideolojisi, muhakkak ki dış politikasına da yansımaktadır.

Tezin ikinci bölümü 1945 sonrası değişen güç dengeleri başlığı altında 2.Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni Dünya düzeninin genel özellikleri anlatılmış diğer bölümlere temel oluşturması amaçlanmıştır. Tezin üçüncü bölümü, “1950-1965 Arası Türk Dış Politikası ve Ortadoğu'ya Genel Bakış” ana başlığı altında dört alt başlığı kapsamaktadır. İlk alt bölüm başlığı altında, Türkiye'nin dış politikasını belirleyen temel faktörlere ve dış politikada istikrar kavramına değinilmiştir. 1950-1960 ve 1961-1965 yıllarında farklı hükümetler tarafından uygulanan dış politikaları istikrar kavramı üzerinden iyi analiz edebilmek için, öncesinde istikrar kavramını ve onu etkileyen faktörler açıklanmıştır. Her iki farklı dönemde uygulanan dış politikaları doğru temellere dayandırabilmek için bu analize yöntem oluşturabilecek Türk dış politikasının temel prensipleri hakkında bilgi verilmiştir. Özellikle DP dönemi benimsenen batıcı anlayışın temel sebebi olan düşünceye değinilmiştir. Türk dış politikasının genel kriterlerinden yola çıkılarak özele doğru bir geçiş yapılmış ve dönemin Türkiye- Mısır ilişkilerine gelinmiştir. Öncelikle, bir yandan iki devletin birbirleriyle doğrudan ilişkili olduğu konular ele alınırken, bir yandan da Türkiye-Mısır ilişkilerini etkileyen ya da yönlendiren farklı devletler ya da olaylar ele alınmıştır. İsrail'in kuruluşu gibi Ortadoğu'da değişen dengeler anlatılmış ve bu dengelerin hem Dünya dengelerini nasıl etkilediği hem de Türkiye- Mısır ilişkileri açısından ne tür sonuçlara yol açtığı incelenmiştir. Kendisini Ortadoğu'nun lideri olarak gören, anti-empyralist söylemleriyle Batı'ya kafa tutan Mısır lideri Nasır'ın, iktidara nasıl geldiği anlatılmış ve yeni Mısır rejimi ve Türkiye'nin “yeni” Mısır'a bakış açısına değinilmiştir. Dördüncü bölüm, 1950-1960 Arası Mısır ve Türkiye özelinde Ortadoğu'daki önemli gelişmelere ayrılmış olup bu bölüm de dört alt başlık içermektedir. Bu dört alt başlık altında, dış politikadaki denge unsurunu bir kenara bırakan ve Batı'nın Ortadoğu'daki sözcülüğünü üstlenen DP'nin, dönemin önemli olayları çerçevesinde Nasır'la nasıl karşı karşıya geldiği anlatılmıştır. Son bölümü kapsayan beşinci bölümde ise 27

Mayıs 1960 sonrası Türk dış politikasında Mısır ele alınmış olup iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde öncelikle dönemin koalisyon hükümetlerinin iç yapısı anlatılmış ve bu iç yapıdaki etkilerin dış politkaya nasıl yansıdığı belirtilmiştir. Dönemin uluslararası problemi haline gelen Kıbrıs Sorunu ayrıca ele alınmış, bu doğrultuda Mısır'ın bu konuya nasıl ve ne şekilde dahil olduğu, Türkiye ile ilişkilerini nasıl etkilediği anlatılmıştır. Kıbrıs Sorunu anlatılırken Batı'nın sözcüsü olma politikasından yönünü kısmen değiştiren Türkiye ve onun Ortadoğu ülkeleriyle yakınlaşma çabalarına değinilmiştir. Değinilen tüm konular neticesinde, tek parti hükümetinin dış politikasında her zaman istikrar sağlama konusunda başarılı olamayacağını söylemek mümkün olmuştur.

Tezin temel sorusuna cevap verecek olan dış politikada istikrar kavramı, Kjell Goldman'ın *Change and Stability in Foreign Policy* kitabında teorik olarak tüm ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Kjell Goldman (1988), bu kitapta dış politikada istikrar ve istikrarsız kavramlarına değinilmiş, istikrarı ölçme kriterleri şu şekilde belirlenmiştir. İlk kriter iktidar partilerinin ve liderlerin değişimi, diğeri ise uygulanan politikaların sonuçlarının kamuoyunda ve dış ülkeler nezdinde tepki görmesidir. Bunların dışında yan etken olarak dönemin şartları, uluslararası arenadaki güç dengeleri, iç dengeler, ideoloji ve fikirlerin değişkenlik göstermesi gibi kavramlarda ölçme kriterlerini belirleyen unsurlar olmuştur. Bu etkenler ve kriterler tezin konusuyla doğrudan ilgili bilgiler içermektedir. Tezde ele alınan Türkiye'nin NATO'ya üye oluşu, Batı Bloğu'nun güçlü devletlerinin önerdiği paktları kurmak konusundaki istekliliği, Türkiye-Mısır ilişkilerindeki problemlerin çıkmasının ve bu tek taraflı koşulsuz Batı ittifakının Türk dış politikasında istikrarsızlığın sebeplerini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Dış politikada istikrar kavramının uluslararası ilişkiler teorilerinde hangi teoriye ait olduğu ve bu teoriyle bağlantılı özellikler Faruk Sönmezoğlu'nun *Uluslararası İlişkilere Giriş* kitabında görmekteyiz. Faruk Sönmezoğlu (2017), "gerçekçilik" ya da "realizm" akımının uluslararası sistemde istikrar amacına en yakın akım olduğu belirtilmiştir. Bunun nedeni ise özellikle devlet gücü, devletlerin kendi güvenliğini sağlama amacı ve öz çıkarlarını koruma ve geliştirme politikası olarak ele alınmıştır. DP döneminde görülen Mısır özelinde dış politka gelişmelerinde çoğunun realizm akımının bir unsuru olduğu saptanmıştır.

Sibel Oktay (2017) ise bir devletin dış politika uygulamalarını negatif etkileyen sebeplerden ve bunların sonuçlarından bahsetmiş ve tek parti hükümetleri, yarı başkanlık sistemleri ve koalisyon hükümetlerine değinerek ülkeler üzerinden bir karşılaştırma yapmıştır. Koalisyon hükümetleri ve tek parti hükümetlerinin dış politika uygulamalarında farklılıklar oluşabileceğine değinmiştir. Bu durumun temel sebebi olarak ise koalisyon hükümetlerinde fikir çeşitliliğinin olduğunu ve fikir birliğine varılamadığı taktirde çatışmaların ortaya çıkabileceğini söylemiştir. Aynı zamanda bu fikir çatışmasının kamuoyu tepkisi alabileceğini, kamuoyunun da karşısında bir çok muhattap görmesinden ötürü kimi suçlayacağını bilemediği için, bu durumun hem iç politikada hem de dış politikada başarısızlık getireceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda ideolojilerin de dış politikayı etkilediğini öne sürmüştür. Ancak gelişmiş demokrasilerde bu durumun değişkenlik gösterdiğini belirterek tek parti hükümetinden öte birbirine yakın düşünen veya fikir birliğine varmakta başarılı olan koalisyon hükümetlerinin hem iç hem de dış politikayı tepki almadan daha dengeli yürütebildiklerinden bahsetmiştir.

Uluslararası İlişkilere Giriş Kitabının Ali Balcı ve Şaban Kardaş tarafından ele alınan realizm bölümünde, Faruk Sönmezoğlu'ndan farklı olarak, istikrar kavramında Neo realizm akımı ele alınmıştır. Ali Balcı, Şaban Kardaş (2014), Uluslararası iş birliği ve antlaşmaların devletlerin öz çıkarını korumadaki önemi vurgulayarak dış politikadaki istikrar kavramı bu doğrultuda tartışmıştır.

Uluslararası İlişkilere Giriş kitabında, Mustafa Serdar Palabıyık'ın (2014) kaleme aldığı Uluslararası sistemde Türkiye adlı bölümünde, Soğuk Savaş yıllarındaki Türk dış politikası değerlendirilmiştir. Özellikle 1950-1960 yılları arasındaki tek parti döneminde bozulan ekonomik durumun ve siyasi otoriterleşmenin, Soğuk Savaş Dönemi dış politikada alınan kararlarda, iç ve dış siyasette istikrarsızlığı beraberinde getirdiği vurgulanmıştır.

Baskın Oran (2014), Türk dış politikasını belirleyen temel faktörleri kaleme alınmıştır. Özellikle değinilen tarihsel, coğrafi ve kültürel faktörlerin dış politikada kararların alınması sürecine nasıl etki ettiği anlatılmıştır. Örneğin doğu kültürlerinin lider anlayışının, doğu ülkelerindeki demokrasiye yansımada vazgeçilmez, eleştirilmez, tüm olumlu özellikleri üzerinde toplayan bir kahraman kimliğinde olduğu vurgulanmıştır. Asya ve Avrupa arasında bir köprü konumunda olan Türkiye'nin, bu coğrafi yapısının

devlet güvenliği anlamında çok etkili olduğu özellikle Türkiye'nin kurduğu veya kurulmasına liderlik ettiği paktlarda kendini göstermektedir.

William Hale (2003), özellikle 1950-1960 arası Türk dış politikasında, Bağdat Paktı ile ilgili Türkiye'nin ikili ilişkilerini anlatan ve bu ikili ilişkilerin Türkiye açısından ne tür negatif sonuçlar doğurduğuna değinilmiştir. Bu sonuçlar arasında Türkiye- Mısır ilişkilerinin nerdeyse kopma noktasına gelmesi, Arap dünyasındaki devletlerin çoğunluğunun Türkiye'nin karşısında yer alması, Türkiye'nin Ortadoğu'daki konumunu g bir sürece sokmuştur. Bu sonuçta Türkiye zerine yaftalanan sömürgeci Batı'nın ittifakı imajından yıllarca kurtulamamıştır. Bir diğer benzer rneği, Cem Eroğul'un Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi adlı kitabında kaleme aldığı görülmektedir. Cem Eroğul (1990), dönemi, Peyki Batıcılık diye yorumlamış ve bunu dış politika alanında çürüme olarak belirtmiştir.

Ortadoğu Komutanlığı Projesi ile ilgili Behçet Kemal Yeşilbursa (2010), Türkiye'nin ulusal güvenliği için dış politkada BM ve NATO etkisi sebebiyle Batılı devletlerin yanında durduğunu ifade etmiştir. O'nun Batının piyonu olduğunu belirtmiş ve bu doğrultuda Türkiye'nin Ortadoğu lkeleriyle olumlu ilişkiler kuramadığını, dönemin şartlarında sadece Batı'yla ittifak kurarak uluslararası politikada denge unsurunu yok saydığını düşünmüştür.

2. 1945 SONRASI DÜNYA'DA DEĞİŞEN GÜÇ DENGELERİ

2. Dünya Savaşı sona erdiğinde Dünya'da iki büyük güç ortaya çıkmıştır; ABD ve SSCB. İngiltere ve Fransa da savaşı kazananlar tarafında bitirmelerine rağmen ekonomik ve askeri anlamda büyük bir çöküntü içine girmişlerdir. SSCB, Balkanlar ve Doğu Avrupa'yı Alman ordusundan temizleme bahanesiyle denetimi altına almıştır. SSCB'nin bu yayılmacı politikası Batı Avrupa için büyük bir endişe haline gelmiştir. SSCB'nin orta ve Doğu Avrupa'da yayılması “ savaşız fetih” hareketi ile bir denetim politikası haline gelmiş ve bunun sonucunda 1.020.000 kilometre karelik bir alan SSCB egemenliğine girmiştir (Uçarol 2010, s.852). Öte yandan SSCB'nin karşısında durabilecek tek güç ABD idi. 1945 yılı sonrası SSCB'nin yayılmacılığı Batı Avrupa devletlerinde olduğu kadar, SSCB yayılmacılığını Avrupa'yla sınırlı kalmayıp genel bir yayılmacılık olarak yorumlayan ABD'yi de endişeye düşürmüştür. Bu durum ABD'nin SSCB'ye karşı harekete geçmesine neden olmuştur. SSCB yayılmacılığını İngiltere Başbakanı Churchill şu şekilde açıklamıştır:

“Bir ya da iki yıl içinde durum ne olacak? Bu tarihe Amerikan ve İngiliz orduları eriyecek, Fransızlar esaslı bir şekilde teşkilatlandırılmış olmaktan uzak bulunacak; oysa Rusya iki ya da üç yüz tümenini ayakta tutma kararını verebilecektir... Cepheye demir perde indirmiştir. Ardında nelerin ceryan ettiğini bilmiyoruz.”

(Uçarol 2010, s.858)

Churchill bu sözleriyle Avrupa'yı demir perdenin önünde ve arkasında bulunanlar şeklinde iki bölümü ayırmıştır. SSCB'nin bu yayılmacılığı 1946 yılından itibaren Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinde bir baskıya sebep olmuştur. Bu bölgede 19.yy'dan beri bölgede etkin olan İngiltere ise, SSCB tehlikesine karşı çıkacak gücü kendinde bulamadığından dolayı tüm bu sorumlulukları 1947 yılında verdiği iki notayla resmi olarak ABD'ye devrettiğini bildirmiştir (Ulman 1961, s.93-94)

ABD, SSCB'nin yayılmacılığı karşısında bunu önlemek üzere ekonomik ve askeri yardımlar sürecini başlatmıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı bu durumun göstergesi olmuştur. SSCB ise ABD'nin Batı Bloğu içindeki bu destek ve yardımına

karşın Doğu Bloğu'nda uluslararası komünizm faaliyetlerini yeniden örgütlemek üzere 1947 yılında Cominform'u kurmuş ve akabinde de 1949 yılında Doğu Bloğu ülkeleri arasındaki ekonomik yardımlaşmayı sağlamak için COMECON'u kurmuştur. Soğuk Savaş döneminin askeri örgütleri ise Batı Bloğu için NATO (1949), Doğu Bloğu için ise Varşova Paktı'dır (1955) (McMahon 2003, s.30-33, Sönmezoğlu 2017, s.508-510)

Türkiye ise 1945 sonrası SSCB tehdidine karşı iç politikada demokratikleşme sürecini hızlandırırken, dış politikada ise Batı Bloğu'nda yer almış ve Batı Bloğu'nun SSCB'nin sınırındaki en büyük ittifaklarından biri olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, Ortadoğu politikasını ve Balkan politikasını Batı Bloğu'nun belirlediği şekilde izlemiş ve 1950-1965 arası Türk dış politikası, büyük güçlerin sürdürdüğü politikalar ve Dünya'da oluşan yeni dengeler ve doğrultusunda şekillenmiştir.

3. 1950-1965 ARASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE ORTADOĞU'YA GENEL BİR BAKIŞ

1950-1965 yılları arasında Türk dış politikasına Őekil veren temel taŐlara bakıldığında kültür, din ve coğrafi açıdan  önemli faktör ne çıkmaktadır. Bu temel faktörler 1950-1960 yılları arası iktidarda olan tek parti hükümeti ve 1961-1965 yılları arası iktidarda olan koalisyon hükümetleri tarafından alınan ve uygulanan kararlarda etkili olmuştur. Bu faktörlerin yanı sıra Ortadoğu'daki önemli siyasi gelişmeler de Türk dış politikasında alınan kararlara ve uygulamalara Őekil vermiştir.

3.1 DIŞ POLİTİKADA İSTİKRAR KAVRAMI VE TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINI BELİRLEYEN TEMEL FAKTÖRLER

İstikrar düzenlilik içinde sürüp gitme, kararlılık, denge ve stabilizasyon kelimeleri ile tanımlanabilen bir kavramdır. İstikrarın dış politikada, iç politikada ve ekonomide srdrlmesi birbirleriyle bağlantılı durumlar oluŐurmaktadır. Türk dış politikası, 1950-1960 yılları arasında siyasal gerçekçilik akımına dayanmaktadır. Bu akım, tarihsel geçmiş, diğer insanlara egemen olma isteği, g mücadelesi, kendi öz çıkarlarını koruma ve geliştirme isteği, uluslararası örgütlerden ve uluslararası hukuktan medet umma beklentisi, askeri kapasitenin yeterli hale getirilmesi gibi prensiplere dayalı olup; uluslararası sistemde barış ve istikrarın sağlanması için temel yöntemleri olarak gösterilmektedir (Sönmezoğlu 2017, s.49).

1950-1965 yılları arasında uygulanan dış politikalar neticesinde bu istikrarın sağlanıp sağlanmadığını anlayabilmek için dönemin olaylarını, Türk dış politikasının temel prensiplerini baz alarak incelemenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla 1950-1960 tek parti hükümeti ve 1961-1964 koalisyon hükümetlerinin Mısır özelinde dış politikasını incelerken buna etki eden faktörleri de dikkate almak gerekmektedir. Bir ülkenin dış politikasını anlayabilmek, izlenen stratejileri çözümleyebilmek ve sonucunda yaşanan olayın nedenini kavrayabilmek için o ülkedeki i ile dış politika iliŐkisine bakmak gerekir. Bu noktada kural, genellikle dış politikanın i politikadaki düzen tarafından yakından belirlendiğidir. Aynı Şekilde özellikle olağanüstü dönemlerde, jeopolitik yapının getirdiği güvenlik endiŐelerinin (yani dış politikanın) i politikayı etkilediğini söylemek doğru olur. Özellikle 2.Dünya Savaşı'nda, savaş sırasında iç politikada alınan

kararlarda dış politikanın etkileri açıkça görülmektedir (Oran 2014, s.14). Örneğin, 2.Dünya Savaşı sonrası oluşan bloklaşma döneminde, Batı Bloğu, Türkiye için komünizme karşı demokratik sistemin güçlendirilmesi anlamını taşımaktaydı. Türkiye Batı Bloğu'nda yer alabilmenin koşullarından birini de 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla beraber çok partili yaşama geçmekle gerçekleştirmiştir.

Geçmişten günümüze Türk Dış Politikasını etkileyen, bazen pozitif bazen negatif sonuçlar ortaya çıkmasını sağlayan faktörler olmuştur. Bu faktörleri kültürel, tarihsel ve coğrafi olarak 3 başlıkta toplayabiliriz.

İlk olarak kültürel boyutun dış politikada ne tür bir belirleyiciliği olabileceğinden bahsedebiliriz. Türkiye çok yönlü bağlantılara ve kültürlerle sahiptir. Bunları Asya, Ortadoğu/ İslam ve Batı kültürü olarak sınıflandırmak doğru olacaktır. Topraklarının yüzde 70 i Asya 'da bulunan Türkiye yer yer ve zaman zaman feodal ve göçebe toplumun izlerini taşır. Doğu kültüründe demokrasi geleneği çok gelişmediği veya henüz gelişmekte olduğu için toplumu peşinden sürükleyebilecek olan etkili liderler ön planda olur. Türkiye'nin iç politikasından da örnek verebileceğimiz üzere kurumlardan çok güçlü önderlere ilgi duyulmuştur (Oran 2014 s.20). Mustafa Kemal Atatürk, Adnan Menderes, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Recep Tayyip Erdoğan gibi isimler kendi dönemlerine göre halk üzerinde ilgi uyandıran ve etki bırakan liderler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Türkiye dışında Doğu toplumlarındaki liderlere örnek olarak Mısır'da Nasır, Tunus'ta Habib Burgiba, Hindistan'da Ghandi gibi isimleri sayabiliriz. Doğu toplumlarında ve devlet yapılarında emperyal güçlerin yüzyıllarca egemenliği altında yaşamış olmanın verdiği duygusallık, bu devletlerin dış politikada da rasyonel düşünbilmelerine ve uzlaşmacı tavır takınabilmelerine kimi zaman engel oluşturmuştur. Bu tip toplumlar ve devletler, dış politikada yürüttüğü diplomatik ilişkilerinde kurumları ön planda tutan, rasyonel düşünen, rakip devlete ya da devletlerle ortak paydada buluşmak yerine zaman zaman masadan çekilme ya da küsme gibi davranışları ortaya koyar (Oran 2014, s.20-21). Örneğin 1950-1960 dönemi Mısır ve Türkiye ilişkilerinde, Mısır, Türkiye'yi emperyal Batı'nın bir piyonu olarak gördüğü için Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın, Türkiye'ye karşı uzlaşmaz tavırları bu fikre örnek oluşturulabilecek davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci olarak dış politikada Ortadoğu ve İslam kültürünün etkilerini değinmek gerekirse, İslamiyet bu coğrafyanın en belirgin kimliği olmuştur. Müslümanlığın yüzdelik oranının çok yüksek olduğu Türkiye’de devlet anlayışı, sosyal yaşam, toplumsal ve ekonomik yapı bölgedeki diğer Müslüman devletlerden farklıdır. Türkiye, anayasasının güvence altına aldığı laik devlet kimliği ile Ortadoğu kimliğinin dışında Batılı bir devlet yapısına sahiptir. Bu yapı sosyal yaşamda da kendini göstermektedir. Türk modernleşme tarihine baktığımızda, 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen, Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti hızlı bir batılılaşma sürecine girmiştir. Bu modernleşme çabaları 1923-38 yılları arası Kemalist devrimle kökten değişikliklerin yaşandığı gerçek bir çağdaşlaşma modeli oluşturmuştur. Topraklarının yüzde 3’ü Avrupa kıtasında bulunan genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin; devlet, toplum, ekonomi, hukuk, eğitim gibi alanlarda Batı kurumlarını örnek alarak oluşturduğu yeni devlet ve toplum yapısı Ortadoğu’daki diğer Müslüman devletlerden Türkiye’yi ayırmaktadır.

Örneğin Türkiye’de 1934 yılından beri kadınlar seçme ve seçilme hakkına sahipken birçok Ortadoğu ülkesinde bu hak günümüze yakın tarihlerde kadınlara ancak verilmiştir. Türkiye’nin Ortadoğu’daki kültürle pekte iç içe olmadığını ve İslam kültürünün tamamen devlet yapısı içerisinde dominant olmadığını güvencesi anayasasıdır. Henüz devletin kuruluş aşamasında yürürlüğe giren 1924 Anayasasındaki aşağıdaki maddeyle bunu çok net bir şekilde görmekteyiz.

” Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal şeyleri istismar edmemez ve kötüye kullanamaz.”¹

Laiklik Türkiye’de sadece 1924 Anayasası ile değil 1961 ve 1982 anayasaları ile de güvence altına alınmıştır. Atatürk laik ve Batılı bir devlet tipinin oluşumunun yanı sıra laik ve çağdaş bir toplum oluşturmanın da önemini biliyordu çünkü laik ve demokratik devlet ancak laik ve demokrasiyi kavramış bir toplumla yaşayabilirdi. İşte bu nedenle devrimlerin halka inmesi konusunda eğitim alanına özel ilgi gösteren bir lider olmuştur. Ancak 1938 sonrası gerek dış gerekse iç gelişmeler eğitim ve sosyal alanda çağdaş toplum modeli uygulamalarının tam olarak tamamlanamamasına neden olmuştur. Toplu-

¹ Türkiye Cumhuriyeti 1924 Anayasası, madde 24

mun önemli bir kesiminde çağdaş ve laik kimlik benimsenmesine rağmen bir kesimde tam olarak benimsenememiştir. 1950’li yıllarda benimsemeyen az bir kesim olarak karşımıza çıkarken, artan nüfus ve farklı sosyolojik-ekonomik etkilerle, bu az kesim kendini geçen yıllarda hissettirmeye başlamıştır. Bu noktada değinilmesi gereken aslında alt-yapıdaki kültürle üstyapıdaki kültürün birbiriyle zıt kalmasıdır. Türk halkının bir kısmı batılı kültür ile doğu kültürü arasında sıkışıp kalmıştır. Bu kesim dış politikada, dış güçlerin, iç politikada ise yeni siyasal partilerin ilgi alanı olmuş ve bu boşluk farklı gruplar tarafından kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu karmaşayı çok partili sisteme geçiş ile Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ve iç politikadaki değişimlerle 1950-1960 Dönemi Türk iç ve dış politikası başlığı altında anlatılacaktır.

Türk dış politikasındaki ‘‘dengeli devlet’’ kimliği tarihsel süreçte Orta Asya kökenli Türk Devlet geleneği ile Bizans ve Osmanlı Devleti’ndeki devlet kültüründen gelen tarihsel boyuttur. Türkiye Cumhuriyeti kendinden önceki devletlerden gelen devlet geleneğini bünyesine alarak dış politikada bu mirası kullanmıştır.

Osmanlı Devleti şüphesiz bir Türk devletidir. Ancak kurumsal ve kültürel bakımdan kendinden önceki Türk ve İslam devletlerinden etkilendiği kadar Bizans Devlet’inden de etkilenmiştir. Hakim olduğu coğrafya ve kültürel yapı bir anlamda bu etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Osmanlı padişahlarının ‘‘Sultan-ı İklim-i Rum’’ ünvanı ile anılmaları, Osmanlı Devlet’inin de aynen Roma İmparatorluğu gibi cihan egemenliğini hedefleyen bir devlet olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bir misyondur ve bu misyon artık eski Roma topraklarının yeni hakimi Osmanlı Devlet’i üstlenmiştir (Ortaylı 2006, s.182). Osmanlı Devleti geçmişten geleceğe oluşturduğu bir bağlantı ile adeta bir köprü görevi görmüş ve çağının en güçlü imparatorluğu haline gelmiştir.

Tarihsel boyuttaki bu etken, aslında Türk Dış Politikasında da gücü elinde tutabilen ve dengeli dış politika sergileyen bir devlet imajı çizmiştir (Oran 2014, cilt I, s.23).

Türkiye Cumhuriyeti’nin, gerçekleşen devrimlerle yeni bir kimliğe bürünmesine rağmen, bu O’nun Osmanlı Devleti’nin mirasçısı olduğu gerçeğini değiştirmemiştir. Kurumsal anlamda miras kalan yapısal özelliklerin yanı sıra dış politikada da günümüzde Türkiye Cumhuriyeti’ne sorun olan bazı konu başlıklarının Osmanlı Devleti döneminden kaldığı da bir gerçektir. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı döneminde yaşanan

kimi eylemlerden (Ermeni Soykırımı iddiaları gibi) sorumlu tutulurken, bunu asla geri çevirmemiş, kendisiyle bir bütün olarak görmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu çok uluslu ve çok dinli-mezhepli bir yapıya sahipken, Türkiye Cumhuriyeti'nde bu durum, ulus-devletin kurulması ve tek uluslu devletin sürdürülebilmesi ilkesiyle devam etmiştir. Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'nın rejimini reddetmiştir, devletini değil (Oran 2014, s.24).

Türk dış politikasında son olarak değinilmesi gereken bir diğer faktör, Türkiye'nin coğrafi konumudur. Türkiye toprakları, stratejik açıdan çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye, bir yandan batıya, bir yandan Kafkaslara uzanırken diğer bir yandan Ortadoğu'nun bereketli topraklarına kadar uzanır. Türkiye'nin batısında buhar gücüyle çalışan makineler, doğusunda enerji kaynaklarıyla dolup taşan Ortadoğu, Hazar bulunmaktadır. Boğazlar ise Türkiye'yi bölgesel boyuttan daha çok evrensel bir boyuta taşımaktadır (Oran 2014, s.24)

Türk dış politikasını etkileyen bütün bu faktörler, 2.Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'nin yeni stratejiler üretmesini sağlayan bir ortamda uygulanmaya başlamıştır.1945-1990 yılları arasında SSCB ve ittifakları Doğu Bloğu'nu, ABD ve ittifakları ise Batı Bloğu'nu oluşturmuştur. Yaklaşık 45 yıl sürmüş olan bu rekabet dönemi Soğuk Savaş Dönemi olarak adlandırılmıştır. Soğuk savaşla beraber Dünya'nın iki kutba ayrılması ve Türkiye'nin iki kutuplu bu Dünya'da dış politikadaki güvenlik endişesini minimum seviyeye indirmek için, Truman Doktrini, NATO, Avrupa Konseyi, OECD gibi kurumlarda yer alması aslında onun Batı kutbunda yer aldığı kesin bir göstergesi olmuştur.

Türkiye, dış politikasında güvenlik faktörünü oldukça önemsemiştir. Doğusunda Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan ve İran, güney doğusunda Irak, Güneyinde Suriye, batısında Bulgaristan ve Yunanistan'a sınırı olan Türkiye, bu kadar çok komşuya sahip olduğundan dolayı özellikle güvenlik faktörüne dikkat etmesi gerekmektedir. Sınır sayısı arttıkça, bir ülkenin saldırıya uğraması, tehdit edilmesi ve birden fazla cephede savaşa girmesinin olasılığı artacağından, güvenlik stratejisini dış politikada önemseyen Türkiye'nin ittifaklar arayışı da kaçınılmaz olmuştur.

3.2 1950-1960 ARASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINA GENEL BİR BAKIŞ

1950 yılı, Türkiye siyasi tarihinin en önemli yıllarından biridir. 1950 seçimleri ile 27 yıllık CHP iktidarı seçimleri kaybetmiş, Atatürk'ün hedeflediği modern ve demokratik

devlet sistemi anlayışına uygun olarak tek parti iktidarı sona ermiştir. Bu gelişmenin temeli, aslında Demokrat Parti'nin kuruluşu ve 1946 seçimleri sonucu TBMM'ye girmesi ile atılmıştır. 1923-1946 dönemi Türk siyasal yaşamında hedeflenen çok partili rejime geçişin gerçekleşebilmesinin temellerinin atıldığı, toplumda eğitim, kültür, hukuk ve ekonomi reformlarının ve devrimlerinin yapıldığı süreçtir. Bir anlamda bu tek parti dönemi demokratik devlet ve toplum yapısının alt yapı hazırlık çalışmalarının yapıldığı dönem olmuştur.

1946-1950 dönemi çok partili rejime geçiş yılları olarak kabul edilmiştir. Bu dönem 1950 seçimlerinde elde edilen sonuçla da Türk siyasal yaşamında bir daha geri dönülmesi olası olmayan çağdaş demokratik sisteme geçişin gerçekleşmesini de beraberinde getirmiştir.

DP'nin iktidara gelişini Behçet Kemal (2010, s. 68), "Güç el değiştirmiş ancak değişim politikalarından çok kişilerin değişimi olmuş, bu nedenle yeni hükümetin dış politikasının temeli yine Batıyla daha yakın işbirliği ve ABD ve İngiltere ile daha sıkı bir dostluk arayışına dayanıyordu" şeklinde açıklamıştır.

Dış Dünya'ya baktığımızda, 1945 yılında 2.Dünya Savaşı bittikten sonra yeni bir dünya düzeni kurulmuştur. Baltık denizinden Adriyatik Deniz'ine kadar inen bir hattın doğusu, komünizmi kabul eden SSCB ve Doğu Blok ülkeleri, hattın Batısı ise başta ABD olmak üzere liberal, kapitalist ve demokratik rejimlerin hakim olduğu Batı bloğunu oluşturmuştur. Bu bir anlamda iki blok arasında siyasi, kültürel, ekonomik ve teknolojik rekabetin de olduğu Soğuk Savaş döneminin genel özelliğini yansıtmaktadır. Batı Bloğu ülkelerinden İngiltere ve Fransa 1954 sonrası Ortadoğu egemenliklerini kaybetmişler ve bu bölgeden çekilmek zorunda kalmışlardır; ancak özellikle İngiltere, Ortadoğu'dan çekilmek zorunda kalmış fakat bölgedeki menfaatlerini kaybetmek istememiştir. Bu nedenle bölgedeki yeni oluşumlar ve değişen durumları kendi lehine kullanma politikasını uygulamaya başlamıştır. Türkiye ise bu dönemde Batı Bloğu'nun bir üyesi olarak Batılı devletlerin Ortadoğu'daki uç noktası konumuyla son derece önemli bir özelliğe sahip olmuştur.

Türkiye'nin Batı Bloğu içinde aktif bir politika izlemek istemesini, 1951 yılında İngiltere'nin büyükelçisi Knox Helm ise, Türkiye'nin "görece izolasyondan" çıkıp ileriye dönük ve aktif bir dış politika benimsediğini belirtmiştir (Yeşilbursa 2010, s.70).

Batı Bloğu, Türkiye'yi ve Türkiye'nin batı bloğu içinde aktif rol oynamak istemesini, SSCB tehdidine ve ulusal devlet kurma yani Asya ve Afrika'daki bağımsızlık hareketlerine karşı, Ortadoğu'da kullanabilecekleri bir aktör olarak görmüşlerdir. Türkiye'nin dış politikası, batının da desteğini alarak Ortadoğu çerçevesi etrafında şekillenmiş; dönemin başbakanı Adnan Menderes ve dönemin dış işleri bakanı Fuat Köprülü Batı'nın amacına öncülük etmiş ve Müslüman bir ülke olmanın avantajını kullanarak Ortadoğu'yu Batı'ya yakınlaştırma amacı gütmüştür (Çavdar 1996, s.31).

İngiltere'nin yanı sıra ABD ve Fransa'nın DP'nin Ortadoğu'ya yaklaşma politikasına sıcak bakmasının sebebi ise aynı şekilde Türkiye ile beraber Arap devletleriyle yakınlaşmak ve onları SSCB'nin komünist ideolojisine karşı kendilerine çekmek olmuştur (Eroğul 1990, s.61).

1945'ten itibaren Türk dış politikasını temelinde Batı Bloğu içinde yer alma hedefi olduğu yukarıda belirtilmiştir. 1945 sonrası gelişmeler, SSCB emperyalizmini gerçeğini ortaya çıkartmıştır. Özellikle Yunanistan ve Türkiye üzerinden Doğu Akdeniz, İran üzerinden Ortadoğu, Basra Körfez'inden de Hint Okyanusu, SSCB'nin hedefleri olarak kendini göstermiştir. Daha önceleri bu bölgelerin jandarmalığına soyunan İngiltere ise 2.Dünya Savaşı sonrası yıkıntıları tamir etme, ekonomiyi düzeltme gibi adeta kendi yaralarını sarıp toparlanma devresine girdiğinden bu bölgeleri savunma gücünü ABD üstlenmeye karar vermiştir. Artık ABD, gelişen komünizm tehlikesine karşı uluslararası ilişkilerde, bu ilişkilerin bir parçası olmak, kapitalist-liberal düzenin korunmasında ön planda olmak gibi bir sorumluluğu kendinde görmüştür. Bu yeni ABD politikası genel anlamda Truman Doktrini ile başlamıştır. Tarafların ortaya çıktığı bu dönem, Türkiye için son derece kritiktir. 1939-1945 yılları arasında dış politikada sürdürdüğü denge politikasını devam ettirmek artık bu yeni konjonktürde kendi güvenliği için çokta olası gözükmemektedir. İki kutuplu bir Dünya arasında kalan Türkiye'nin bir taraf seçmeye başlaması gerekmektedir. Rusya'daki komünizm tehdidinden dolayı güvenlik endişesi yaşayan Türkiye'nin, aslında hangi tarafı seçeceği de apaçık ortadaydı. ABD ise Ortadoğu'yla arasında önemli bir köprü olarak gördüğü, onlar için stratejik açıdan önemli bir rol oynayan Türkiye'nin güvenlik endişesine Truman Doktrini ile ilk cevabını vermiş ve Türkiye'yi kendi safına çekmeye başarmıştır. Batılı devletler için Türkiye bir piyon olarak görülmüş, Türkiye için Batı ise güvenli bir yörünge halini almış ve Türkiye, 1960 yılına kadar Ortadoğu'daki politikasını artık bu güvenli yörüngeye içerisinden

devam ettirmiştir. ² Başkan Truman ABD senatosunda yaptığı konuşmada “ İnanıyorum ki ABD’nin dış politikası, silahlı küçük gruplar tarafından ve dış baskılar tarafından boyunduruk altına alınmaya direnen özgür halkları desteklemek olmalı” diyerek kendi adını taşıyan doktrinin amacını belirtmiştir (Türker Tekin 2014, s.155). Truman, komünizmi global bir tehdit olarak algılamaktaydı. Bu fikir ABD’nin hem Avrupa hem Orta-doğu hem de Güney Doğu Asya’ya askeri müdahale yapması için gerekçe oluşturmaktaydı. Truman Doktrini, komünizm ile mücadele etmek için SSCB’nin doğrudan tehdidi altında olan Türkiye-Yunanistan gibi ülkeler maddi yardım yapılmasını ön görmüştür. Bu bağlamda 22 Mayıs 1947 tarihinde başkan Truman’ın isteği sonucu ABD kongresinden çıkan karar ile 300 milyon ABD Dolarını Yunanistan’a, 100 milyon ABD Dolarını ise Türkiye’ye olmak üzere toplam 400 milyon ABD Doları askeri yardım yapılmasına karar verilmiştir (Uçarol 2010, s.860; Remini 2008, s.247-249).

ABD, Truman Doktrini (1947) ile müttefik edinmeye çalışmış ve SSCB’ye karşı Soğuk Savaş’ın ilk belirtilerini ortaya koymuştur. 2.Dünya Savaşı sonrası Türkiye ve Yunanistan’ın yanı sıra Avrupa’da da ekonomi çok kötüydü. Özellikle Fransa, İtalya ve Batı Almanya’da bazı bankaların batmasıyla ortaya çıkan ekonomik kriz, bu ülkelerde muhtemel bir komünist rejim değişimine açıklık sinyali vermekteydi. ABD hali hazırda bu devletlere borç para vermişti ama bu yeterli değildi. Bu nedenle Truman Doktrin’in ardından savaştan yeni çıkmış ve ekonomisi kötü olan Avrupa için komünizmi bir tehdit olarak algılayan ABD, Avrupa ülkeleri için de dış işleri bakanı George Marshall’ın planını 5 Haziran 1947’den itibaren uygulamaya koymuştur (Burrows 2004, s.207).

Bu plana göre, Avrupalı devletler kendi aralarında iş birliğine girişmeli eksiklerini tamamlanmalı ancak eksik kalan yerlerde ABD devreye girmelidir. Marshall’ın bu teklifi 27 Haziran 1947 tarihinde aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 16 ülkenin katılımıyla görüşülmüş ve ABD ‘ye sunulmak üzere bir “Ekonomik Kalkınma Programı” hazırlanmıştır. ABD’den 16.4 ile 122.4 milyar dolar arası bir yardım talebinde bulunulmuştur. Bu talep, Avrupa’nın finansal temelini olumlu için bir master plan çerçevesinde istenmiştir ve ABD senatosu bu talebi onaylamıştır (Armaoğlu 2010, s.541).

²Cumhuriyet Ansiklopedisi, s.112-113

Ayrıca bu yardımın sonucu olarak 16 Nisan 1948 tarihinde yukarıda sözü edilen 16 ülke “Avrupa İktisadi İş Birliği Teşkilatını “ kurmuştur. Türkiye Truman Doktrini ve Marshall Yardımı sonrası Batı Bloğu ile bağını maddi anlamda da kuvvetlendirmiş ve kalkınma ve güvenlik garantisini sıkı bir ABD ittifakında görmüştür. Ancak bu durum Türkiye ile Mısır ilişkilerinde Mısır açısından ilk kırılma noktası olmuştur. Mısır, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile ilgili gelecek olan yardımların Türkiye’yi Batıya yaklaştırırken Ortadoğu’dan uzaklaştıracağı düşüncesine kapılmıştır (Kürkçüoğlu 1972, s.19). Bununla bağlantılı olarak 1954 yılında Türkiye ile ABD arasında ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Askeri kolaylıklar antlaşması olarak adlandırabileceğimiz bu antlaşmalara göre; ABD Türkiye’de askeri üsleri kolaylıkla kullanabilecek, Türk yargı makamları Türkiye’de suç işleyen ABD askerleri ve diğer personeli yargılama hakkından mahrum bırakılacaklardı. Bunun sonucu olarak ABD, 1958 yılında Lübnan ve Ürdün’e Türkiye’deki askeri üslerini kullanarak asker göndermiştir (Türker Tekin 2014, s.223). Ayrıca iki ülke, 1950-1960 arası dönemde 50’ye yakın ikili antlaşmalar imzalanmış, 1958 yılında ise nükleer başlıklı Jüpiter füzeleri Türkiye’nin SSCB’ye karşı etkin bir güvenlik önlemi olarak Anadolu’ya yerleştirilmiştir (Balcı 2017, s.141-143).

Türkiye-Mısır ilişkilerini anlayabilmek için öncelikle 2. Dünya savaşı sonrası ve Soğuk Savaş dönemi Türkiye’nin Ortadoğu ve batı politikasını genel olarak incelemekte fayda var. 1945 yılından beri SSCB’yi komünizm tehdidi olarak gören Türkiye, 2. Dünya savaşı sonrası batılı devletlerin ilişkilerini yeni uluslararası bir sisteme göre oturtmasıyla, onların safında yer almaya başlamıştır. Bu durumu fırsat bilen Türkiye,1947’den itibaren dış politikasını batıya tamamen çevirmiş ve kararlarını NATO çerçevesinde belirlemeye başlamıştır. İki kutuplu bir Dünya’nın tam ortasında kalan Türkiye, batının güvenliği için Türkiye’nin güvenliğinin önemli olduğunu belirtmiş ve bu yönde bir dış politika izlemeye başlamıştır.

ABD ve Batılı devletlerle işbirliğini sonuna kadar destekleyen DP iktidarı, kendisinden önce iktidar olan CHP’yi Ortadoğu’yla iyi ilişkiler kurmadığı için eleştirmiş ve 29 Mayıs 1950 yılında TBMM’de gerçekleştirdiği konuşmasında, DP’nin Ortadoğu ülkeleri ile daha yakın ilişkiler kuracağını ve müttefiklerinin dikkatini Doğu Akdeniz’in güvenliği konusuna çekeceğini belirtmiştir (Yeşilbursa 2010, s.70).

Hatta dönemin Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü, İstanbul'da basına yaptığı açıklamada şu demeci vermiştir:

*“ Türkiye ile Arap devletleri ve Mısır arasında dostluk münasebetleri çok kuvvetlidir. Memleketimizle Arap devletleri arasında karşılıklı sevgi hislerini hiçbir hadisede sarsmayacak kadar bağlarımız kuvvetlidir ”*³

1945 yılı sonrası oluşan Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye'nin yönünü Batı Bloğu'na doğru çevirmesi, bir anlamda Türkiye'nin Ortadoğu devletleri ile olan ilişkilerini de etkilemiştir. Bu süreçte Türkiye Ortadoğu'da etkili olmak, Batı Bloğu'nun doğudaki son uzantısı rolüne bürünerek, bir anlamda komünizm ideolojisinin bölgede etkili olmasını engelleyerek, bölgede lider devlet olma hedefini amaçlamıştır.

2. Dünya savaşından sonra Türkiye, ekonomik ilişkilerin geliştirebilmek, siyasal olarak etkinliğini arttırabilmek ve Sovyet Rusya'nın komünizm tehtidine karşı güvenliğini sağlayabilmek için Ortadoğu'yla iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Ancak farklı nedenlerden dolayı bu politika hedefine ulaşamamış ve Ortadoğu politikası başarısız olmuştur (Duran; Karaca 2013, s.122).

Ortadoğu politikasının başarısız oluşu ile ilgili en önemli kanıtlarından biri, Kuzey Afrika'daki milletler emperyal devletlere karşı bağımsızlık mücadelesi verirken, Türkiye'nin emperyal devletlerin yanında yer almayı tercih etmesidir. Hatta bunu somut olarak BM örgütündeki Cezayir'in bağımsızlığı oylamasında çekimser oy kullanarak göstermiştir (Gevgili 1987, s.94; Eroğul 1990,s.70-71). Bu durum 3. Dünya ülkeleri olarak adlandırılan sömürge yönetimlerinden kurtulmuş Afrika ve Asya ülkelerinde büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Çünkü Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde verdiği emperyalizme karşı mücadelesi ve elde ettiği başarısıyla Asya ve Afrika ülkeleri için rol model bir ülke konumundayken, bu kimliğiyle tezat oluşturacak bir politika izlemiştir.

Ortadoğu politikasındaki başarısızlıkları onu Batı Bloğu'na bağımlı hale getirerek, adeta batının bir temsilcisi olarak Ortadoğu'ya açılma hayalleri kurdurtmuştur (Yeşilbursa 2010, s.80).

Önemli petrol rezervleri ve stratejik konumuyla Dünya için önem taşıyan Ortadoğu, Dünya'daki büyük devletlerin çatışma sahnelerinde biri olmuş, Batı'nın, Ortadoğu'daki

³1 Eylül 1951, Vatan Gazetesi, s.5

en önemli temsilcisi olan Türkiye'nin öncülüğünde, Rusya tehdidine karşı oluşturulan çoğu askeri paktlarını bu sahnede oynatmıştır. DP iktidarının dış politikasını tek cümle ile özetlersek "Türkiye'nin çıkarı Batı'nın yani ABD'nin çıkarıyla özdeşdir" şeklinde bir yönetim anlayışıdır diyebiliriz (Oran 2014, s.615).

İleriki bölümlerde ayrıntıları anlatacağımız gibi, Türkiye'nin Kore Savaşına asker göndererek 1952'de NATO'ya üye olması, Ortadoğu ve Balkanlar'da kurduğu paktlar, Batı Bloğu içindeki ona verilen görevi ve kendi hedeflediği politikalara ulaşmak için aldığı önlemler ve icraatlarıdır. Atatürk dönemi dış politika anlayışından kimi zaman ödün vererek, Batı'nın uydusu olarak Batılılaşabilmek ve Sovyet komünizminin yayılmacılığına karşı güvende olmak adına uygulanan dış politika anlayışı, Türkiye'nin 1950-1960 arası uyguladığı dış politikanın temel prensipleri olmuştur.

3.2.1 Mısır'da Milliyetçi Hareketler, Nasır ve Yeni Mısır

1950-1965 yılları arası Türkiye- Mısır ilişkilerine bakıldığında bu dönemin Mısır'ın tarihinde kökten değişimlerin başladığı, Cemal Abdül Nasır dönemi ile eş zamanlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Mısır'ın coğrafi konumu, kısa geçmişi ve Nasır'ın iktidara geldiği koşullar ve ortam, Türk dış politikasının uyguladığı politikaların iyi anlaşılabilmesi için büyük önem taşımaktadır.

Kuzey Afrika'nın doğusunda yer alan Mısır, Akdeniz, Kızıldeniz, Sudan ve Libya ile çevrelenmiş coğrafi konumu, Nil Nehri'nin bereketliliği ile tarihin her döneminde dikkat çeken, işgallere açık olan bir yerdedir. Bölgede Mısır hanedanları sonrası Persler, Büyük İskender, Roma, Doğu Roma, İslam-Arap egemenliği kurulmuş, 868-905 yılları itibariyle de bölgede Tolunoğulları ile beraber Türk egemenliği başlamış ve bu durum İhşitler, Eyyubiler, Memlükler ve en nihayet Osmanlı Devleti'nin egemenliği ile devam etmiştir. Osmanlı Devleti 1517 yılında Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Mısır'ı fethetmiş ve 1882 yılında bölgeye İngilizler gelene kadar Mısır'ın hakim gücü olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Mısır egemenliği Osmanlı Devleti'nin Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile bozulmuş, vali çıkarttığı isyan ile Osmanlı Devleti'nde büyük bir tehdit unsuru olmuştur. Uluslararası bir sorun haline gelen vali isyanı 1840 yılındaki Londra Antlaşması ile nihayetlenmiş ve Mısır Valiliği Mehmet Ali Paşa ve soyuna bırakılarak Mısır Hidivliği ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti'nin Mısır egemenliği sözde bir egemenlik haline gelmiştir (Uçarol 2008, ss.198-199). Mısır, Osmanlı'ya kağıt üzerinde bağlı kalmak kaydıyla yine bir Türk hanedanı tarafından yönetilmeye başlanmıştır.

1882 yılından itibaren İngilizlerin yakın denetiminde olan Mısır, İngilizler için çok önemli bir jeopolitik konumdaydı. Mısır, Süveyş Kanalı sayesinde İngilizlerin sömürgesinde bulunan Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelere giden deniz yoluna açılan bir yerdi. Bu İngilizler için paha biçilemez bir fırsat yaratmaktaydı. İngilizlerin Süveyş güvenliğini sağlayabilmesi ve kanalı denetleyebilmesi için Mısır hayati bir değer taşımaktaydı (Çimen 2015, s. 230).

1920'li yıllarda Anadolu'daki milli mücadelenin başarıya ulaşmasının Mısır halkının da etkilemesi sonucu Mısırda milliyetçi hareketler hızlanmıştır. Özellikle Said Zaglül ve Vaft Partisi Mısır milliyetçiliğinin sembol isimleridir. İngiltere Mısır'daki bu hareketlerin büyümemesi için 1922 yılında Mısır'a sözde bağımsızlık vermiş ve Mısır hidiivi İsmail Paşa'nın oğlu Fuat'ı Mısır kralı yapmıştır. Bu durum Mısır milliyetçiliğini ve Vaft Partisini daha da güçlenmiştir (Armaoğlu 2009, ss. 258-259).

1935 yılında Kral Fuad'ın ölümü sonrası tahta geçen Kral Faruk, Mısır'daki ulusalcı halk tarafından pek de sevilmemekteydi. Halk o'nu "İngiltere'nin kuklası" olarak görmekteydi. İşte bu ortamda 1936 seçimlerini Vaft Partisi kazanmış ve İngiltere'nin geri adım atmasına neden olmuştur.

Ayrıca, 1936 yılında İtalya'nın Habeşistan bölgesine saldırması İngiltere'yi yumuşatmış askerlerini Mısır'dan geri çekmese bile Mısır'daki baskısını azaltacak olan 1936 Antlaşmasının imzalanmasını sağlamıştır. İngiltere ve Mısır arasında imzalanan 1936 Antlaşmasına göre, İngiltere Mısır'dan çekilecek fakat Süveyş Kanalı'nda asker tutabilecekti. Mısır'a herhangi bir saldırı olursa İngiltere, Mısır'ı koruyacaktı. İngiltere, antlaşma gereği, Süveyş Kanalı'nın güvenliğini sağlama gerekçesiyle bölgeye 10 bin asker ve 400 savaş pilotu yerleştirmiştir (Uçarol 2008, s. 442; Armaoğlu 2009, s.259). Antlaşmanın hemen sonrasında Mısır'da kapitülasyonlar kaldırılmış ve Mısır Milletler Cemiyetine üye olmuştur (Armaoğlu 2009, s.259). 1936 Antlaşmasından sonra Mısır ve Türkiye ilişkileri olumlu bir noktada gelişmiş hatta Türkiye o dönem Tevfik Rüştü Bey'le Milletler Cemiyeti başkanlığını üstlenmiş ve Mısır'ın Milletler Cemiyet'ine üye olması konusunda Mısır'a destek olmuştur (Özgiray 1996, s.7). Mısır halkının İngiltere'ye karşı duyduğu öfke o kadar fazlaydıki, 2.Dünya Savaşı'nda "düşmanımın düşmanı dostumdur" düşüncesiyle Nazi'lerin kazanmasını istemişti. Bu durum İngilizlere bir fırsat vermiş ve Mısır'daki halkın Alman sempatanlığını bahane ederek, Almanya

bağlamında Mihver devletlerini destekleyen Kral Faruk'u tahtan indirmiştir. Böylece İngiltere, Mısır halkı ve hanedanlığına bir ders vererek 100 bine yakın İngiliz askerini Mısır'da bırakarak o bölgede kalmaya devam etmiştir.

2. Dünya Savaşı'ı bittikten sonra hala İngilizlerin askerlerini Mısır'dan çekmemesinden dolayı bölgedeki İngiliz aleyhtarlığı şeklindeki milliyetçilik hareketleri yeniden başlamıştır. Mısır'a, İngilizler açısından baktığımızda, Batı Bloğu'nda yer alan bir devlet olarak bölgede güçlü kalmak, Ortadoğu'daki varlığını savaştan önce olduğu gibi Dünya'nın yeni koşulları içerisinde de sürdürmek ve Batı Bloğu'nun ilkesine uygun olarak SSCB'nin bölgede yayılmasını engellemek istediği olduğudur. (Uçarol 2008, s. 893)

1948 yılında İsrail'in kurulmasından sonra başlayan 1948 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Arap Bloğu İsrail'e karşı ağır bir yenilgi almıştır. Bu yenilgi, Mısır'da monarşinin iyice gözden düşmesini sağlarken ve de krallığın devrilmesinde büyük rol oynarken, milliyetçi ve İslamcı akımların da önünü açmıştır.

İlk hedefleri 1936 Antlaşmasını kaldırmak olan Mısır ordusu içindeki subaylar, 1948 yılında İsrail karşısında aldıkları yenilginin etkisiyle de, var olan monarşiyle işlerin yürüyemeyeceğini anlamış ve kralı indirme planlarını yapmaya başlamıştı. 23 Temmuz 1952'de ise Muhammed Necip ve Cemal Abdul Nasır liderliğinde bir grup asker harekete geçmişlerdir. Hür Subaylar Hareketi olarak kendilerini adlandıran subaylar, ülkede bulunan İngiliz birlikleri dört bir yandan kuşatarak, İngiliz kurumlarına saldırmaya başlamışlardır. İngiltere'ye karşı yıllardır katlanarak büyüyen öfke sonunda açığa çıkmıştır (Cleveland 2008, ss.338-341).

Yaşanan darbeyle beraber Mısır adeta bir kan gölüne dönmüştür. Yeni yönetimin lideri Muhammed Necip ordunun siyaseti bırakacağını belirterek; kargaşa döneminin sona erdiğini, kargaşaya sebep olan tüm etkenlerin ortadan kaldırılacağını ve yeni bir anayasa hazırlanacağını söylemiş ve Mısır Kralı Faruk'un tahtından feragat etmesini istemiştir.⁴Ayrıca, darbe sonrası yeni hükümet, krallık yanlıları, zengin tüccar ve toprak ağaları gibi farklı gruplardan geniş bir tutuklamaya girişmiştir.⁵

General Necip, Kral Faruk'un tahtı bırakması için 26 Temmuz 1952'de bir ültimatoma vermiştir. Bu ültimatoma General Necip eski krala "tahttan feragat etmediği takdirde

⁴ 2 Ağustos 1952, Vatan Gazetesi, s.1

⁵ 28 Temmuz 1952, Cumhuriyet Gazetesi, s.1

olacak olayların sorumluluğunun Faruk'a ait olacağını bu nedenle milletin arzusuna göre hareket etmiş olacağını” belirtmiştir. Ayrıca ultiyatomda Mısır'daki halkın can ve mal güvenliğinden endişe ettiği son zamanlarda Mısır'ın uluslararası prestijinin düştüğü kaydedilmiştir. Ültimatom metni şu şekilde devam etmektedir:

*“Yanlı hareketlerinizi ısrar etmeniz bütün hainlere cesaret vermiş onları güçlendirmiş ve bu insanlar memleketin fakir ve aç halkının zararına olarak himayenize sığınmışlardır. Özellikle Filistin-İsrail savaşı ve bu savaşı takip eden yıllarda bu durum çok net bir şekilde ortaya çıkmıştır.”*⁶

Ültimatomun devamında orduya satılmış olan bozuk silah ve cephane meseleleri üzerinde durulmuştur ve sözlerini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Bundan böyle bütün siyasi işleri, anayasa hükümleri altında çalışan hükümete devredeceğimize dair teminat veriyorum” diyerek Mısır halkını ordunun yanında bu yeni düzeni kurmak için orduya desteğe çağırılmış ve Mısır halkıyla beraber siyasi partileri de programlarını açık bir şekilde halka duyurmaları konusunda uyarmıştır”*⁷

Kral Faruk tahtan feragat etmiş yerine veliaht olarak 6 aylık oğlu Ahmet Fuat kralı tayin etmiştir ancak yaşı küçük olduğu için onun yerine bir niyabet meclisinin kurulmasına karar verilmiştir.⁸ Sabık Kral Faruk, Mısır'dan kapri adasına özel “El Mahrusa” yatıyla giderken yanında oğlu Ahmet Fuat'ı da götürmüştür.⁹ Bu aslında bir daha geri dönüşü olmayan bir yoldu. Mısır'da krallığın tarih sahnesinden çekildiğın göstergesiydi. Türk kamuoyu da yeni rejimi kral Faruk'un ülkeyi çok kötü bir şekilde yönetmesinden dolayı olumlu bir bakış açısıyla değerlendirmişti. Hatta Kral Faruk dönemini “arsız çocuk idaresi” olarak adlandırmışlardır.¹⁰

Kral Faruk elindeki gücü tamamen kaybetmiş ve tüm mal varlığına yeni hükümet tarafından el konmuştur.¹¹ Mısır'da monarşi sonra ermiş, Kavalalı Hanedanlığı tarihe gömülmüştür. Mısır devlet şurası başbakan Ali Mahir Paşaya 3 kişilik bir niyabet meclisi kurması yetkisi verilmiştir. Bu meclis Kral Faruk'un tahtan feragat etmesinden ve

⁶ 2 Ağustos 1952, Vatan Gazetesi, s.5

⁷ 2 Ağustos 1952, Vatan Gazetesi, s.5

⁸ 27 Temmuz 1952, Vatan Gazetesi, s.1

⁹ 29 Temmuz 1952, Vatan Gazetesi, s.1

¹⁰ 29 Temmuz 1952, Vatan Gazetesi, s.3

¹¹ 2 Ağustos 1952, Vatan Gazetesi, s.3

veliahtının çok küçük yaşta olmasından (kralla beraber yurt dışına gitmesinden) dolayı geçici bir süre için yönetimde hakim unsur olacaktır ve kraliyetin tüm vazifelerini gerçekleştirecektir.¹²

Bu meclis ayrıca bir an evvel seçimlere gidilmesi konusunda da ısrarcı olmuş ve Ağustos'un başında yemin ederek görevine başlamıştır.¹³

Mısır milliyetçiliğinin sembolü olan Vaft Partisi de darbeden sonra Mısır için hedeflediği programını şöyle özetlemiştir:

“ 1-Geçen Mart ayında feshedilen ve ekseritini Vaft Partisi elemanlarının teşkil ettiği temsilciler meclisinin yeniden teşekkülü;

2-Mısır'ın İngiltere ile müzakere ve anlaşmalara girişmesi;

3-Batılı devletler tarafından teklif edilen Ortadoğu Komutanlığı'na Mısır'ın katılımı

4-Ordu teçhizatını arttırmak gayesi ile vergilerin ayarlanması “¹⁴

Bu arada Mısır'ın bir diğer siyasi ayağı olan ve İslamcı bir kimlik taşıyan Müslüman Kardeşler Partisi de yeni rejime karşı programını şu şekilde açıklamıştır:

“ 1- Anayasanın tadili ve Müslümanlığın yüksek prensiplerine anayasada yer verilmesi;

2-Hükümetteki temizleme hareketinin tam olarak ifası ve bundan böyle bütün bakanların tam olarak vazifelerinden mesu olmaları;

3-Eskiden vazifelerini suistimal edenlerin tekrar iktidara gelmelerine fırsat verilmemesi

4-Hükümetinde Allah'ın yasak ettiği, kumar, ahlaksızlık ve içki gibi şeyleri yasak etmesi

5-Eğitim ve arazi reformlarının temin edilmesi”¹⁵

Müslüman Kardeşler Partisi, 1952 darbesi sırasında aslında Hür subaylara karşı bir tavır takınmamıştır. Ancak darbe sonrası bu partinin iktidarda yer alması ya da iktidara ortak

¹² 27 Temmuz 1952, Cumhuriyet Gazetesi, s.1: 3 Ağustos 1952, Vatan Gazetesi, s.5

¹³ 30 Temmuz 1952, Vatan Gazetesi, s.1,5

¹⁴ 2 Ağustos 1952, Vatan Gazetesi, s.5

¹⁵ 2 Ağustos 1952, Vatan Gazetesi, s.5

olması mümkün olmadığı için Müslüman Kardeşler Partisi 1954 yılında Nasır'a bir süikast girişiminde bulunmuştur. Suikast girişiminde bulunan 6 Müslüman Kardeşler Partisi üyesi, 6 Aralık 1955 tarihinde idam edilmişlerdir.¹⁶Bu durum, Nasır ve Devrim Komuta Konseyi'ne bir fırsat vermiş tüm Müslüman Kardeşleri yasadışı ilan ederek binlerce üyesini hapse atmışlardır.

Mısır'daki yeni yönetimin hâkimi olan Subaylar (Devrim Komuta Konseyi) halk tarafından sempatiyle karşılanıyordu. Çünkü şu zamana kadar İsrail'e karşı verilen iki savaşta darbeyi yapan iki öncü Muhammed Necip ve Abdul Nasır yaralanmış ve halkın gözünde gazi ünvanını kazanmıştı. Her iki subayda halkın içindendi, aileleri çiftçi ve memurlardan oluşuyordu. Halk kendisinden birini başlarında görmekten onur duyuyordu. Diğer önemli bir nokta ise MÖ 4.yüzyıldan bu yana ilk kez Mısır halkı Mısırlıların yönetimine giriyor olmasaydı.

Orgeneral Muhammed Necip ilk etapta cumhurbaşkanlığını üslense bile siyasi kariyerinde pek idealist biri değildi. Bir süre sonra Hür subaylar hareketinin beyni olmayı başarmış olan Abdul Nasır önderliğindeki Devrimci Komuta Konseyi, Orgeneral Necip'in yerini almıştır. Necip'in halk arasında popüler olmaya başlaması Nasır'ı endişelendirmiş ve aralarında Mısır'daki devrimin niteliği hakkında fikir ayrılığı ortaya çıkmıştır fakat Nasır kontrolü elden bırakmamak adına Necip'e karşı gizli bir mücadeleyi başlatmış ve onu rejim için tehlike olarak gördüğü Müslüman Kardeşleri desteklemekle suçlayarak siyasi kariyerini bitirmiştir. Necip bundan sonraki yaşamını evinde göz hapsinde geçirmiştir (Cleveland 2008,s.341).

Nasır, 1954 yılında yüzde 99.95 evet oyuyla cumhurbaşkanı seçilerek Mısır'ı aşan büyük hayallerini gerçekleştirme umuduyla sahneye çıkmıştır. Nasır'ın örnek aldığı liderlerden bir tanesi Mustafa Kemal Atatürk'tür. O, Atatürk'ü geleceğin Arap önderleri için bir kahraman ve örnek alınacak lider olarak görmüştür (Karpat 2017, s.190). Ayrıca emperyalizme karşı bağımsızlık savaşını kazanmış olan Türk ordusu da yeni Mısır Hükümeti için bir cesaret kaynağı olmuş, Hür Subaylar Darbesi'nin ardından Genel Kurmay Başkanı General Necip, "Ümit ediyorum ki Türk ordusunun vatani için yaptığı başarılı işleri, Mısır ordusu da vatani için yapacaktır" sözleriyle bunu göstermiştir.

¹⁶ 2 Ocak 1955, Vatan Gazetesi, s.6

¹⁷Türkiye ile Mısır'ın yeni yönetimi, Türkiye'deki temsilcilerine gönderdiği talimatla Türkiye'deki lâik devlet uygulamalarının ayrıntıları ile ilgili geniş bilgi istemiş ve Türkiye'de uygulanan lâik devlet sisteminin birebir aynısını Mısır'da da uygulama kararı almıştır. ¹⁸

1956'da getirilen yeni anayasayla hükümet emperyalizm ve feodalizmin kaldırılmasını, güçlü bir ordu, sosyal adaletin var olduğu demokratik bir toplum yapısının kurulmasını taahhüt etmekteydi. Demokrasi ilkesi en azından teoride de olsa 350 vekilden oluşacak bir meclisle sağlanacaktı ve en önemli değişiklik anayasadaki insan hakları düzenlemesiyle ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımının olmamasıydı. Anayasayla cumhurbaşkanının yetkileri genişletilmiş, karar verme yetkisi merkezileşmişti. Bu yeni siyasal sistemin halkın iradesine karşılık vermektten öte onu yönlendirmek üzere tasarlandığını göstermektedir (Cleveland 2008,s.342).

İlk etapta önemli bir tarım potansiyeline sahip olan Mısır'da tarım sektörünün canlandırılmasına ayrıca önem verilmiştir. Temelleri 1953 yılında atılmış olan "Hürriyet Vilayeti" adlı imar projesi ile tarımın güçlendirilmesi için barajlar, sulama kanalları yapılması, 1 milyon kadar köylünün seçilen bu topraklara yerleştirilmesi ve köylüye destek olunması gibi önlemler alınmaya başlanmıştır. Rejimin amacı, köylülere yarar sağlarken toprak sahibi feodal güçlerin siyasal ve ekonomik güçlerini azaltmaktı. Feodal toprak sahiplerinin tüm servetleri ellerinden alınmasa bile bir kısım topraklarını kaybetmeleri bile bu seçkin sınıfın Mısır toplumu içindeki etkinliklerinin azalmasına yol açmıştır. Ayrıca, topraksız köylüyü toprak sahibi yaparak, yapamadıklarını da hayat standartı yüksek bir işçi statüsüne getirerek, asgari ücreti 7 Mısır kuruşundan 15 Mısır kuruşuna çıkartmıştır (Yalman 02.01.1955, s.3).

Milli ekonomi, Mısır Hükümeti'nin temel hedefi olmuştur buna bağlı olarak bankacılık ve sigorta sektöründe faaliyet gösteren tüm İngiliz ve Fransız bankaları satın alınarak devletleştirilmiş ve hisseleri ve sermayeleri El Kahire Bankası'na devredilmiştir. ¹⁹

Mısır, bağımsız bir devlet olarak kalmanın yolunu sanayileşmekte bulmuş ve her alanda hızlı bir sanayileşme hamlesine girmiştir. Şeker ve çimento fabrikalarına ek olarak çelik, askeri, mermi, paraşüt ve iplik (Mahella El Kobra) fabrikaları gibi çok çeşitli alan-

¹⁷ 11 Ağustos 1952, Cumhuriyet Gazetesi, s.1

¹⁸ 24 Kasım 1954, Vatan Gazetesi, s.1

¹⁹19 Nisan 1957, Vatan Gazetesi, s.5

larda farklı fabrikalar kurmuştur (Yalman 02.01.1955, s.3). Bu dönemdeki icraatlardan bir diğeri de toplumda ayrıcalık yaratan tüm ünvanların kaldırılması olmuştur.²⁰

Nasır başlangıçta dış politikada barışçıl bir politika izlemiştir. Almak istediği Sudan konusunda esnek davranmış ve İngiltere ile imzaladığı anlaşma ile 3 yıl içinde Sudan'a bağımsızlık verileceğine dair garanti vermiştir. Süveyş konusunda da İngiltere 20 ay içerisinde askerlerini Mısır topraklarından çekmeyi kabul etmiştir.

Nasır'ın temel politikası, Batı emperyalizmine karşı bir duruş sergileyerek Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da bir daha emperyal bir düzene izin vermemek olmuş, bu bağlamda ittifak kuracağı Arap ülkelerinin -ki bu Arap Birliği'dir – lideri olmak en büyük amacı olmuştur. Bu dönemin Türk dış politikasının temel hedefi Batı Bloğu'nda yer almaktır. Türkiye'nin, Mısır'ın emperyalizmin temsilcilerinden biri olarak gördüğü İngiltere'nin de içinde bulunduğu Batı Bloğu'nda yer alması, Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin dengeli ve olumlu bir biçimde devam edebilmesi konusundaki en büyük engeli oluşturmuştur.

3.2.2 Ortadoğu'da Dengeler Değişiyor: İsrail'in Kuruluşu

Ortadoğu tarihin her döneminde kargaşa ve karışıklıkların adresi olmuştur. Ancak bu kargaşa ortamı kimi zaman bölgede güçlü bir devletin hakim olmasıyla geçici olarak son bulmuş, otorite boşluğu ortaya çıktığında ise yenide başlamış ve varolan kargaşa potansiyeli nedeniyle de devam etmiştir. Ancak bölgede taşların yerinden oynaması ve dengelerin temelden bozulması 1948 yılında Filistin coğrafyasında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla kendini göstermiştir. İsrail'in Ortadoğu tarihi'ndeki yerine baktığımızda ise; İsrail'in devlet olarak varlığının eski çağa kadar dayandığı bilinmektedir. Filistin eski çağda Yahudi ırkının yaşadığı hatta Yahudi devletinin kurulduğu bir bölgedir. M.Ö 6.yüzyılda Babil'in yıkılmasından sonra Perslerin yeniden inşaa ettirdiği Süleyman Tapınağının M.S 70'te Romalılar tarafından yıkılması ve ardından Romalı General Titus'un Yahudileri göçe zorlamasıyla Dünya'nın her tarafına yayılan Yahudilerin sadece çok az bir kısmı Filistin'de kalabilmiştir (Türker Tekin 2014, s.117).

Filistin,19 yy.'da Viyana'da yaşayan gazeteci Theodor Herzl'in önderliğinde ortaya çıkan Siyonizm ideolojisinin gerçekleştirilebilmesi için tek yer olarak gösterilmiştir. Herzl'in fikirleri Siyonist düşüncenin örgütlenme sürecinde de büyük yol oynamıştır.¹⁴

²⁰ 31 Temmuz 1952, Vatan Gazetesi, s.1: 31 Temmuz 1952, Cumhuriyet Gazetesi, s.1

Şubat 1896 yılında yayımladığı “Der Juden Staat “ türkçesiyle “Yahudi Devleti” adlı kitabında problemin temelini antisemitizm yani Yahudi düşmanlığı olduğunu söylemiş ve çözümü Filistin’de bir Yahudi devleti kurulması olarak göstermiştir (Reich 2008, ss.15-17).

Bir başka öncü ise Odessa’da yaşayan Yahudi kökenli Rus doktor Leo Pinsker ise 1881 yılında “Auto Emancipation” adlı kitabında Yahudilerin nerede olursa olsun bir ulusal yurt bulmak için organize olmak zorunluluğunu ortaya koymuştur. Pinsker’in bu eseri Yahudilerin I.Aliah adı verilen ve 1882-1903 yılları arasında süren Filistin’e göç etmelerinin ve burada kurulan tarımsal yerleşmenin temel felsefesini oluşturmuştur (Reich 2008, s.14) .

1891 yılında Filistin’e göç eden Yahudi iskâncı sayısı 10 bini bulmuştur. Filistin’deki toplam nüfus sayısı ise 35 bindir (Türker Tekin 2014, s.118).

1904-1914 yılları arasında Filistin’e göç eden iskâncı sayısı 40 bini bulmuştur. 1.Dünya savaşı sırasında İngiliz Dış işleri Bakanı James Balfour’un adıyla yayınlanan “Balfour Deklarasyonu”, Siyonist ideolojide adeta bir dönüm noktasıdır. Bu bildiriyle, İngiltere Filistin topraklarına kurulacak olan bir Yahudi devletini onayladığını belirtmiş, bu bildiriye daha sonra Fransa İtalya ve ABD’de onaylamıştır (Whitney, Hall 2005, s.820).

Osmanlı İmparatorluğu’nun 1.Dünya Savaşı bittiğinde Filistin toprağını kaybetmiştir. İlk San Remo toplantısında karara bağlanan sonra MC kararı ile 24 Temmuz 1922 tarihinde İngiliz mandası altına giren Filistin’de, Siyonist hareketler bu tarihten sonra iyice hızlanmış ve bölge daha yoğun bir Yahudi göçüne maruz kalmıştır. Bazısı normal göç koşulları ile bazısı ise toprak satın alarak göç etmiş olan Filistin’deki Yahudi nüfusunun sayısını 1922 yılında 84 bin, 1931 yılında 181 bine çıkmıştır (Reich 2008, s.17).

Yahudiler bu göçü, yıllar önce zorla uzaklaştırıldıkları toprakları geri almak olarak yorumluyorlardı. Göç, Haganah, Irgun, Stern Gang gibi örgütlerin terör eylemleri yüzünden dönem dönem İngilizler tarafından kısıtlamaları ile karşılaşmıştı. En başında desteğini bu örgütlere esirgemeyen İngilizler, devamında bu denli korkunç terör olaylarının olabileceğini hesaplayamamıştır (Brrows 2004, ss.146-147). Başta İngiliz desteğiyle kurulan ve Arap-Yahudi çatışmaları ile askeri bir birime dönüşen Haganah Örgütü’nün Palmach kanadı, Stern Gang ve Irgun ile işbirliği yaparak Filistin’de İngilizlere ait köprü, demiryolu ve iletişim gibi alt yapı birimlerini tahrip etmiştir. Irgun ve Stern Gang’ın

kanlı saldırıları birçok masum insanın ölümüne yol açmıştır. Bu saldırıların en kötüsü ise 1948 yılında Kudüs yakınlarında gerçekleşmiş olan 254 Filistinlinin öldüğü Deir Yassin Kıyımıdır (Reich 2008, s.17).

İngiltere hem göç dalgasını durdurmak hem Arapların memnuniyetsizliğini gidermek hem de artan terör eylemlerini engellemek için Yahudi göçünü sınırlandırılmıştır. 1939 yılında “Beyaz Kağıt” deklarasyonunu yayınlarak, Filistinli Arapları ve Arap Yüksek Komitesi’ni yasal bir siyasi yapı olarak tanıdığını ilan etmiştir. 1939 yılı itibari ile Filistin nüfusu 1.5 milyona yakındı ve bu rakamın yaklaşık yüzde 30 unu Yahudiler oluşturmuştur (Reich 2008, ss.33-36). Göç kısıtlaması hem terör örgütleri ile İngilizler arasında, hem de terör örgütleri ile Araplar arasında ikili çatışmalara yol açmıştır. 2. Dünya Savaşı’nın bitimiyle de dinmeyen çatışmalar İngiltere’nin konuyu BM’ye taşımasıyla farklı bir boyut kazanmıştır.

BM Komisyonu 16 Haziran ile 24 Temmuz 1947 tarihleri arasında Filistin’de araştırma yaparak bağımsız bir Yahudi devleti kurulmasında fikir birliğine varsalar da bağımsızlığın şekli konusunda üyeler arasında fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Buna göre iki ayrı rapor hazırlanmış ve oylamaya sunulmuştur. Raporlar, azınlık ve çoğunluk teklifi olarak BM’ye sunulmuştur. Azınlık teklifi, Filistin’de Yahudi ve Arap Devletlerinden meydana gelen federal bir devlet olmasıydı. Çoğunluk teklifi ise Filistin’in, Araplar ve Yahudiler arasında bölüştürülmesi ve iki ayrı bağımsız devlet kurulması yönündeydi. Arap dünyası ile Hindistan, Yugoslavya ve İran tarafından desteklenen rapor azınlık raporuydu. Araplar çoğunluk raporunun Filistin’in toprak bütünlüğüne aykırı olabileceğini söylüyordu.

27 Kasım 1947 tarihinde gerçekleştirilen oturumda 33 evet, 13 hayır ve 10 çekimser oyla Çoğunluk teklifi kabul edilmiştir. Türkiye Arap devletleriyle beraber çoğunluk teklifine hayır oyu verirken, ABD, SSCB, Fransa, Kanada gibi devlet ise evet oyu vermiştir. İngiltere ise çekimser oy veren devletlerden biri olmuştur (Armaoğlu 2009, ss.588-589).

14 Mayıs 1948 günü Tel Aviv’de toplanan Yahudi Konseyi İsrail Devleti’nin kuruluşunu tüm Dünya’ya ilan etmiştir. Bunun sonucunda savaş kararı alan Arap dünyasının milliyetçi yönü alevlenmiştir. Karşısına bir tek İsrail değil neredeyse tüm Batı dünyasını aldığından habersiz olmuştur. Yahudi Konseyi’nin ilanı ve Arapların İsrail Devleti’nin

kurulmasına tepkisinden sonra tekrardan BM gündemine gelmiştir. BM 12 Aralık 1948 yılında Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulmasına karar vermiş, bu duruma Arap devletleri tepki gösterirken, Türkiye'nin batılı ülkelerle beraber olumlu oy kullanması hatta ABD ve Fransa ile komisyonun içerisinde yer alması Türkiye'nin yörüngesini net bir şekilde belli etmiştir. 28 Mart 1949 yılında ise komisyon İsrail'i resmen tanımıştır. Müslüman ülke olarak bir tek Türkiye İsrail'in kurulmasına tepki göstermemiştir. Diğer Müslüman devletler ise İsrail Devleti'nin kurulmasına ve tanınmasına karşı tepki göstermişler ve Arap dünyası, Kahire'de yaptıkları toplantı sonucu 27 Aralık 1947 tarihinde savaş kararı alırken, İngiltere, Filistin'deki askerlerini çekmeye başlamıştır.

Bu durumun sonucunda ortaya çıkan Arap-İsrail savaşlarını dört dönemde incelemek doğru olacaktır;

İlk olarak gerçekleşen 1948 Savaşları, Mısır, Suriye, Ürdün ve Irak birleşerek İsrail'e saldırmışlardır. Bu savaş adeta İsrail'liler için yeni kurulan İsrail Devleti'nin varlığını kabul ettirme yani bir bağımsızlık savaşı olmuştur. 35 bin kişiden oluşan oldukça düzensiz ve iyi eğitilmemiş bir askeri birliğe sahip olan Arap birliklerine karşı, 30 bini Haganag Örgüt'ünden, toplamda 60 bin kişiden oluşan bir İsrail ordusu vardır. İsrail ordusunun üstünlüğü, sayıdan çok örgütten gelen askeri birliklerin 2.Dünya Savaşı tecrübelerinin olmasıdır (Brinkley 2005, ss.596-597).

15 Mayıs 1948-24 Mayıs 1948 tarihleri arasında süren savaşın galibi İsrail olmuştur. 5 Arap devletinin tek bir devlete yenilmesine Araplar arasında milli duyguların daha da güçlenmesini sağlamıştır. Bu savaşın sonucunda, İsrail, Filistin topraklarının $\frac{3}{4}$ ünü ele geçirirken, yaklaşık 1.2 milyon Filistinli topraklarından sürülmesiyle "Mülteciler Sorunu" başlamıştır. 700 bin Filistinli Ürdün'e, 800 bini de Suriye'ye ve özellikle Lübnan'a mülteci olarak girmiştir (Whitney Hall 2005, s.821). Bu mültecilerin sayıları devamında gelen dönem savaşlarıyla beraber daha da artmıştır.

Savaşta, 16 bin Filistinli olmak üzere 18.500 Arap ve 6 bin Yahudi ölmüştür. Mısır, Gazze şeridinin sahibi olurken, Ürdün ise Doğu Kudüs ve Batı Şeria'nın sahibi olmuştur. 1949 yılında Filistinliler BM'ye giderek 181.madde teklifini yani çoğunluk teklifini kabul ettiklerini bildirmiş ancak İsrail'in karşı propagandasıyla "şansınız vardı bitti, artık çok geç" yanıtıyla karşılaşmışlardır (Türker Tekin 2014, s.254).

Bilinen savaşların yanı sıra ara ara tarafların arasında çatışmalar da olmuştur. Bunların en kanlılarından biri, 1 Mart 1955 yılında yaşanmıştır. İki manga kadar İsrail askeri, Gazze'deki su kuyularını tahrip ettikten sonra, Mısır garnizonuna saldırmış, 42 Mısır askerinin ve 6 sivilin ölümüne, 31 Mısır askerinin yaralanması sebep olmuşlardır.²¹

Bu durum Türk hükümeti tarafından kınanmış, Mısır'daki kamuoyunda da büyük tepkiye yol açmıştır. Mısır halkı” silah isteriz”, “ordu muharebe etsin” gibi söylemlerle büyük gösteriler gerçekleştirmişlerdir.²² BM’ de bölgeye güvenlik için bir grup asker göndermiştir.²³

Arap-İsrail savaşlarının ikincisi olan ve doğrudan doğruya İsrail ve Mısır’ı ilgilendiren 1956 Savaşına Süveyş Buhranı’nda değinilmiştir (bkz 4.3 Süveyş Buhranı ve 1956 Savaşları).

Üçüncü savaş olan olan 1967 savaşları diğer bir adıyla “6 Gün Savaşı” , İsrail’e karşı Mısır, Ürdün, Suriye arasında altı gün süren savaşlardır. Arapların 1948 ve 1956 savaşlarını kaybetmeleri, onları İsrail’e karşı oldukça hırslandırmıştır. Arap halkının, liderlerini pasif olarak görmeleri, liderlerin bu imajlarını temizlemek için İsrail’e karşı intikam ateşi ile yanıp tutuşmasına sebep olmuştur. İşin psikolojik tarafının yanında savaşın çıkmasını hızlandıran belirli başka sebepler de doğmuştur.

1966 Savaşını hazırlayan etken ve nedenlere baktığımızda;

- Suriyeli pusucu askerlerin 1966 yılında İsrail’li balıkçılara saldırması,
- Mısır’ın Suriye ile bir savunma paktı imzalaması
- 1967 yılında İsrail askerlerinin Suriye sınırına yığınak yapması,
- Nasır’ın Sina’daki tampon güç görevini gören BM askerlerinin çekilmesini istemesi ve kendi askerlerini sınıra yığarak, Akabe Körfez’ini İsrail’e kapatması
- Mısır’ın Ürdün ile de asker ittifak yaparak, Ürdünlü askerleri kendi emrine amade etmesi gibi nedenleri görebiliriz.

Savaşın daha ilk gününden kazananın İsrail olduğu çok açıkça ortadadır. 6 Haziran 1967 tarihinde Mısır’a karşı yapılan ilk hava saldırısını başlatan İsrail, asıl saldırısını Sina’da

²¹2 Mart 1955, Vatan Gazetesi, s.7

²² 3 Mart 1955, Vatan Gazetesi, s.4

²³ 8 Nisan 1957, Vatan Gazetesi, s.7

yaparak Süveyş'e kadar ulaşmıştır. Savaşın kalan 3 gününde ise tarafını Suriye'ye döndürerek Golan Tepelerine saldırmıştır. Topraklarını 2 katı genişleten İsrail, Suriye'den Golan Tepelerini, Mısır'dan Sina, Gazze ve Sharm El-Şeyh'i ele geçirmiştir.

Altı Gün Savaşlarında çoğu susuzluktan ölmek üzere 11.500 Mısırlı asker hayatını kaybetmiş, 2.000 Ürdünlü, 700 Suriyeli, 778 İsraili asker yaşamını yitirmiştir (Reich 2008, ss.84-89) . Savaşın sonucunda Nasır itibar kaybetmiş ve hedeflediği Arap Birliği'ni oluşturma projesi büyük bir darbe almıştır. Savaşın diğer önemli bir sonucu ise SSCB'nin Araplara yaptığı silah yardımlarıyla Ortadoğu'daki ağırlığını arttırması ve Suriye, Cezayir, Mısır'da kurduğu deniz üsleri ile neredeyse yüzyıllar süren amacını yani sıcak denizlere inme projesinin çoğu kısmını gerçekleştirmesine yol açmıştır.

Son olarak gerçekleşen 1973 savaşları, Mısır öncülüğünde Suriye, Irak, Ürdün, Suudi Arabistan ve Fas ile İsrail arasında gerçekleşmiştir. Savaş Müslümanların Ramazan ayına rastladığı için "Ramazan Savaşı", Yahudilerin ise kutsal ayı "Yom Kippur"a denk geldiği için savaş "Yom Kippur Savaşları" olarak geçmektedir.

1970 yılında Nasır'ın ölümü ile Mısır'ın başına General Enver Sedat geçmiştir. Enver Sedat da Nasır gibi Arap dünyasında prestij sahibi olmak istemiş ve 6 Gün savaşlarının devamı olarak geçen 1973 Savaşı Enver Sedat'ın Nasır'ın kaybettiği toprakları geri alma çabasıyla İsrail'e ani saldırısıyla başlamıştır. Mısır, Sovyet füzelerini kullanırken İsrail ise ABD'den aldığı silahları kullanmıştır. Savaş İsrail'in galibiyetiyle sonuçlansa da tek toprak kaybettiği savaş olarak geçmektedir.

Savaşın sona ermesiyle, ABD dış işleri bakanı Henry Kissinger'ın diplomasisi (step by step) sonucu olarak 101 Kilometre Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma ile Mısır, Süveyş Kanalı'nın her iki yakasına yeniden sahip olmuştur. Aynı diplomasi devamında 5-17 Eylül 1978 tarihinde ABD'nin aracılığıyla Mısır ve İsrail arasında imzalanan bir çerçeve anlaşmayla neticelenmiştir. Bu anlaşmayla Mısır, İsrail'i tanımış, İsrail'de, Mısır'a ait Sina'dan çekilmeyi kabul etmiştir. Bu durum, diğer Arap devletleri reddederken, ilk kez bir Arap devletinin yani Mısır'ın İsrail'in varlığını resmen tanıması anlamındadır (Uçarol 2008, s.892).

Mısır, Sina'da kaybettiği toprakların tümünü geri almıştır. Henry Kissinger'ın bu başarılı diplomasisi altında yatan asıl sebepler, Soğuk savaş dönemindeki dengeleri korumak

adına SSCB'nin Ortadoğu'da daha fazla nşfuz sahibi olmasına engel olmaktır (Reich 2008, s.97-102).

Tşrkiye'nin İsrail Devleti'nin kurulması sonrası İsrail'e karşı uyguladığı politikalar, Tşrkiye- Mısır ilişkilerindeki olumsuzluğun sebeplerinden birini oluşturmuştur. Tşrkiye'nin BM'deki oylamada İsrail'in kuruluşuna evet oyu vermemesi, Tşrk dış politikasınının İsrail'e karşı daimi tepkili olmasını beraberinde getirmemiştir. Özellikle 1949 yılında İsrail'i tanınması, Mısır'ın Tşrkiye'ye bakış açısındaki ilk olumsuz etkenlerden birini oluşturmuştur.

4. 1950-1960 ARASI MISIR VE TÜRKİYE ÖZELİNDE ORTADOĞU'DAKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER

1950-1960 yılları arasında Türkiye- Mısır ilişkilerine bakıldığında, iki ülkenin bire bir ilişkilerinin haricinde, bu ilişkileri belirleyen ve bazen de sonuca götüren yan olaylarında ön plana çıktığı görülmektedir. Bir tarafta, Batılı güçlere karşı mücadele için tüm Ortadoğu'ya önderlik etmeye çalışan Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır, diğer tarafta ise Batılı güçlerin yanında olan ve onunla beraber adımlar atan DP Hükümeti çoğu zaman karşı karşıya gelmiştir.

4.1 ORTADOĞU KOMUTANLIĞI PROJESİ

2. Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra İngiliz ordusunun 2000.000 askerle Mısır'da kalması, Mısır'daki Arap milliyetçiliğini hızlandırmıştır. İngiltere Mısır'daki bu karşı duruşa önlem olarak Mısır Hükümeti ile bir antlaşma imzalamış ve 1949 Eylül ayına kadar Mısır'daki askerlerini çekeceğini taahhüt etmiştir. İngiltere'nin Mısır'da belli bir sayıda asker bulundurması olası bir savaş durumunda, asker bulundurduğu ülkeye girebilme ve gereksinimlerini karşılayabilme olanağı verebilmiştir. Ancak, İngiltere ve Mısır ilişkileri tam normale dönerken iki ülke arasında Sudan sorunu ortaya çıkmış, Mısır, İngiltere'nin Sudan'a bağımsızlık vermesini itiraz ederek "Nil'in bütünlüğü açısından Sudan'ın kendi toprağı olduğunu" idda etmiştir (Şahin 2016, s.86). 1948 Arap-İsrail savaşında Arap dünyasının yenilgisinden sonra İngiltere Mısır'dan çekilmek istemediğini belli etmiş, öte yandan 1948 Arap-İsrail Savaşlarının Arap dünyasında hızlandırdığı Arap milliyetçiliğı İngiltere'yi bölgede kalmak için farklı yöntemlere sevk etmiştir. Ortadoğu Komutanlığı Projesi İngiltere'nin Mısır'da yaşadığı sorunun çözümü için bulduğu bir çıkış yolu olmuştur. İngiltere'nin Mısır'da kalmak istemesindeki en temel neden SSCB'nin Türkiye, Yunanistan ve Kuzey İran üzerinde uygulamaya çalıştığı yayılmacı politikasıdır. İngiltere Mısır'da ve dolayısıyla Ortadoğu'da etkin olabilmenin yolu olarak Ortadoğu Komutanlığı Projesi'ni ortaya atmıştır. Bu projeye göre ABD, İngiltere, Fransa, Mısır ve Türkiye Süveyş Kanalı'nda Ortadoğu Komutanlığı adıyla anılan bir kuvvet bulunduracaklardı (Dağver 15.10.1951, s.1: Şahin 2016, s.87). ABD bu projeye ilk etapta çok sıcak bakmasa da, Kore Savaşı'nın başlaması ve Ortadoğu'ki İngiliz üss-

lerinin bu savaşta ABD için hayati bir önem taşıması nedeniyle ABD, bu projeye katılma kararı almıştır (Kürkçüoğlu 1972, s.34).

Türkiye'nin 1950 yılı itibariyle Batı Bloğu'nun bir parçası olma arzusu ve hedefi güvenlik sorununu da beraberinde getirmiştir. SSCB'nin yayılcı politikası ve komünizm, Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye sokan dönemin en temel problemlerinden biri olmuştur. Bu nedenle DP için NATO üyeliği, hem kendi şanı için hem de Ortadoğu'daki stratejisinde kendi güvenliğini sağlamak için oldukça önem taşımaktaydı. Türkiye'nin NATO'ya girmek istemesinin en temel nedenleri, Rus tehdidine karşı NATO'yu bir siper olarak görmesi, NATO'ya girmez ise Truman Doktrini çerçevesinde kazandığı yardımları kaybedeceği endişesi ve aynı zamanda demokrasinin gelişmesinin ancak Nato üyeliği ile daha hızlı ivme kazanacağı olmuştur (Balcı 2014, s.126). DP tarafından benimsenen bu dış politikaya bağlı olarak Türkiye'nin batının desteğini alabilmek ve kendi güvenliğini garantilemek amacıyla NATO'ya üye olmak istemesi ve bunun neticesinde Kore'ye 4.500 kişilik asker birliği göndermesi, Birleşmiş Milletler'i saldırılara karşı gösterdiği yaklaşımlarını desteklediğinin ve aynı desteği de kendisinin beklediğinin bir göstergesi olmuştur.

1951 yılının başında İngiliz Hükümeti Türkiye'nin birleşik bir Ortadoğu Komutanlığı'nda yer alması şartı ile NATO üyeliğini destekleyeceğinin sözünü vermiştir. Türkiye ise bu öneriye ilk etapta ilgi göstermemiştir. Mısır'ın bu projeye karşı geleceğini düşünen Türk hükümeti, projeyi prensipte benimsemekle beraber İngiltere'yi karşısına almamak için göstermelik bir kabullenme politikası sergilemiştir. Batı basını ve Türk basını Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girmelerinin ve kurulacak bir Ortadoğu Komutanlığı'nda aktif rol oynamalarının, SSCB baskısına karşı özgür ve demokratik dünyanın bir göstergesi olacağını belirtmişlerdir. Hatta bu görüşün, Türkiye'nin Nato'ya girmesine soğuk bakan Hollanda basınında bile yer aldığı görülmektedir.²⁴ Ancak o dönem Türkiye'deki kanı, Ortadoğu Komutanlığı kurulmasa da Türkiye'nin stratejik konumundan dolayı NATO'ya gireceğinin kesin olacağıydı (Kılıç 16.10.1951, s.3). 1952 yılına kadar Türkiye İngiltere, Fransa ve ABD tarafından, merkezi Kıbrıs olarak

²⁴ 22 Eylül 1951, Vatan Gazetesi, s.3

kurulması planlanan Ortadoğu Komutanlığı, Türk SSCB sınırından Süveyş Kanalı'na kadar olan bölgeyi savunmak üzere görevlendirilecektir.²⁵

Ortadoğu Komutanlığı ya da diğer adıyla Ortadoğu Savunma Konseyi, NATO'nun Ortadoğu bölgesi için düşünülen bir uyarlamasına benzetilebilir. Tasarıya göre ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye'den oluşan dört devletten oluşan bu komutanlığa Arap ülkeleri ve İngiliz sömürge devletleri de isterlerse katılabileceklerdi. Teşkilatın karma kuvvetlerinin başına bir Türk generali getirilecekti. Yunan kuvvetleri ise General Eisenhower'ın Batı Avrupa Bölgesi Komutanlığı'na dahil olacaklardı. Komutanlık, bölgenin savunmasını stratejik alanda planlayacağı gibi müttefiklerin hava kara ve deniz kuvvetlerini de kontrol edecekti. Komutanlığın savunacağı bölgeler, Türkiye, Mısır, Irak, İran, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, Suudi Arabistan, Basra Körfezindeki topraklar, Yemen ve Aden olacaktı (Kılıç 16.10.1951, s.3). SSCB konuyla ilgili Türkiye'ye bir nota göndermiş, bu notada Türkiye'nin Ortadoğu Komutanlığı için yardımda bulunmamasını, yardım yapıldığı takdirde de kendisinin ilgisiz kalmayacağını belirtmiştir. Türkiye bu notaya cevap vererek SSCB'yi, dış politikasında tezat teşkil eden uygulamaları olduğunu belirtmiştir. Yani bir yandan SSCB'nin barış propagandası yaparken diğer yandan savunma teşkilatlarının kurulmasına neden karşı çıktığını anlayamadığını bildirmiştir (Gürün 1991, s.308-309).

Doğu Anadolu'da faaliyet gösteren İngiliz istihbarat subayı E.W.Noel Charles ise Ortadoğu Komutanlığı ve Türkiye'nin bu projeye bakışını şu şekilde değerlendirmiştir:

“Türk hükümetinin, Türkiye'nin bir saldırıya uğraması halinde geri çevrilemez bir yardım talebinde bulunabilmeyi garantilemek istediğine ve NATO'ya kabulü ihtimalini güçlendirmeye çalıştığına şüphe yoktu”

(Yeşilbursa 2010, s.68)

Ortadoğu'da siyasi bir güç sağlamaya çalışan Türkiye, İngiltere-Mısır anlaşmazlığının Ortadoğu barışı için büyük bir tehdit oluşturduğunu düşünmekteydi. Mısır ve İngiltere arasındaki anlaşmazlığın ancak Mısır'daki İngiliz subayları yerine müttefiklerin bölgeyi doldurmasıyla anlaşmazlığın çözüleceğine inanmaktaydı. (Yeşilbursa 2010, s.73). Bu sebeple Türkiye, 10 Kasım 1951'de Müttefik Komutanlığı konulu Dört Kuvvet Deklarasyon'unda yer almaktan kaçınmamıştır.

²⁵ 13 Kasım 1951, Vatan Gazetesi, s.1

Oratdoğu Komutanlığı Projesi'nin gündeme geldiği dönem, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin de tartışma konusu olduğu bir dönemdi. Türkiye, NATO üyeliği ile Ortadoğu Komutanlığı'nın kurulmasının birbirinden ayrı ilişkilendirmesi gereken konular olduğunu belirtmiştir. Türkiye, her iki topluluğunda amaçlarının birbirinden farklı olduğunu düşünmüştür. NATO, SSCB'nin komünist tehdidine karşı iyi bir güvence iken, Ortadoğu Komutanlığı, Türkiye'nin Batının ittifakı olarak Ortadoğu'da söz sahibi olmasını sağlayacak bir proje olmuştur (Sönmezoğlu 2006, s. 43).

Ortadoğu Komutanlığı fikri Mısır ve Arap dünyasında olumlu karşılanmamıştır. Irak dışında Arap devletleri bölgelerinde BM'nin desteği ile kendi savunmalarını kendileri yapabileceklerini belirterek Türkiyeve Batılı Devletler'in kendi bölgelerine savunma amaçlı dahi gelmelerini istemediklerini belirtmişlerdir.²⁶ Mısır Hükümeti ise Ortadoğu Komutanlığı Projesi'ne çok sıcak bakmamış ancak reddetmeden evvel Sudan sorununu pazarlık konusu yapmıştır (Çoşar 14.10.1951, s.3). Bu nedenle Mısır Hükümet'ine 4 devlet bir nota vererek, Mısır'a Ortadoğu Komutanlığı'na dahil olduğu takdirde Sudan konusunda kolaylıklar sağlanacağı, İngilizlerin Süveyş Kanalı'ndan askerlerini çekerek yerine İngiltere, Fransa, ABD ve Türkiye'nin askerlerinin geleceği belirtilmiştir. Ancak Mısır Hükümeti bu notayı reddetmiştir.²⁷ Ayrıca Mısır Meclisi Ortadoğu Komutanlığı Birliği'ni de onaylamamıştır.²⁸ Mısır Hükümeti'nin Ortadoğu Komutanlığı Projesine karşı çıkmasındaki etkenlerden bir tanesi, bu projenin gerçekleşmesi halinde İsrail'in ortadan kaldırılmasının olanaksız olacağı ve bu projenin Mısır'dan daha çok Türkiye ve İsrail'e yarayacağı düşüncesi olmuştur (Özgöker 1990, ss.308-309: Ülman 1968, s. 207). Mısır'ın ikinci büyük partisi olan Müslüman kardeşler partisi de İngiltere ile harp ilan etmeye ve 1936 antlaşmasını yürürlükten kaldırmayı teklif etmiştir.²⁹

Mısır'daki bu düşünsel ve siyasi tepkiler beraberinde eylemsel tepkileri de getirmiştir. İsmailye'de çıkan kargaşa sırasında Mısırlılar İngilizlerin evlerine ve taşıtlarına saldır- mış, müdahale eden İngiliz askerleri kalabalığa ateş açarak 10 kişinin ölümüne 80 kişi-

²⁶ 10 Kasım 1951, Vatan Gazetesi, s.3

²⁷ 15 Ekim 1951, Vatan Gazetesi, s.5

²⁸ 16 Ekim 1951, Vatan Gazetesi, s.4

²⁹ 13 Ekim 1951, Vatan Gazetesi, s.1

nin yaralanmasına sebep olmuştur. Kahire’de ise halk meydanşara toplanmış ve Türk konsolosluğuna saldırmışlardır. Kahire’deki Türk malları yağmalanmıştır.³⁰

İhvan-ı Müslim Cemiyetinin gazetesi olan El Dava’da “ Türkiye, Ortadoğu’daki İsraildir, başını ezmedikçe Arap devletleri için rahat yoktur” şeklinde çıkan Türkiye alehtarlığı yazı ve benzerleri Mısır’daki birçok gazetede görülmektedir.³¹ Türkiye 16-21 Eylül 1951 tarihinde Ottawa’da toplanan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, NATO’ya girişi prensipte kabul edilince, DP hükümeti İngiltere’nin kendisini Mısır’da kullanacağı ihtimalini ön görmüş ve Türkiye’nin 13 Ekim 1951’de Ankara’da yapılan görüşmelerde “Türkiye, Mısır merkezli Ortadoğu Komutanlığı’na katılmalıdır” önerisini reddetmiştir. 16 Şubat 1952 yılında ise Türkiye resmi olarak NATO anlaşmasını imzalamaya davet edilmiştir. Türkiye sonunda kendisini bir Müslüman Ortadoğu ülkesi olarak görülmediğini, bir Avrupa devleti olarak görüldüğü resmiyet kazanmıştır. Türkiye’nin Ortadoğu Komutanlığı Projesi’ni reddetmesi, NATO’ya üye olduğu için, Mısır’la bozulan ilişkilerini düzeltmesine yetmemiştir. Hatta Mısır Hükümeti ile Türk Hükümeti arasındaki krizin devam ettiğinin en önemli göstergesi, Mısır Hükümeti’nin 4 Ocak 1954 yılında Türkiye büyükelçisini sınır dışı etmesi olmuştur (Balcı 2017, s.117).

4.2 BAĞDAT PAKTI VE BAĞLANTISIZLAR

2.Dünya Savaşı’nın bitmesinden sonra ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaş Dönemi yoğun bir rekabetin ve yarışın olduğu bir dönem olmuştur. Bir yandan SSCB’nin yayılcı politikası bir yandan da ABD’nin buna paralel olarak geliştirdiği “çevreleme” politikası ve ittifaklar kurma çabası çerçevesindeki yaklaşımları, Ortadoğu’da kendini hissettirmeye başlamıştır. Özellikle Ortadoğu’yla Batı dünyasının bağlantı noktası olan Kuzey Kuşak Bölgesi, ABD’nin Ortadoğu’daki hâkimiyet mücadelesinin coğrafi olarak kapısı konumundadır. Tarih boyunca büyük devletlerin rekabet alanı haline gelmiş olan Kuzey Kuşak ülkeleri; Türkiye, İran ve Afganistan’dır.

2. Dünya Savaşı’nın başlangıcında Ortadoğu’da önde gelen büyük güçler İngiltere ve SSCB iken, savaş bittiğinde SSCB’nin ve İngiltere’nin bu bölgede hâkimiyet kurmaları mümkün olamamıştır. Çünkü İngiltere ve SSCB savaşı galip olarak bitirmelerine rağmen bu galibiyette ABD’nin rolü ve etkinliği çok büyüktür ve bu iki devlet ekonomik anlamda kendilerini toparlama dönemine girmişlerdir. SSCB, komünizmin

³⁰ 13 Ekim 1951, Cumhuriyet Gazetesi, s.1

³¹ 17 Ekim 1951, Vatan Gazetesi, s.1

ihraç politikasında öncelikli olarak Doğu Avrupa ve Balkanlar üzerinde etkin olma amacı, onun Ortadoğu'daki etkinliğini ikinci plana atmıştır. Ancak bu ikinci plana atılan hedef ABD'nin Ortadoğu'da etkinliğini artırma politikasını başlatmasıyla yeniden ön plana çıkmış; SSCB, Kuzey Kuşak'ta da aynen Doğu Avrupa ve Balkanlarda olduğu gibi kendine bağımlı devletler yaratmayı amaçlamıştır. SSCB'nin bu hedefine ulaşması; Türkiye özelinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yenilenmesi ve SSCB'nin boğazlarla ve Doğu Anadolu'yla ilgili isteklerinin uluslararası konferanslarda reddedilmesi nedeniyle engellenmiştir. Bu nedenle SSCB Türkiye üzerinde baskın bir politika uygulayamamış, bölgede oluşan boşluğu ABD doldurmak istemiştir (Çetinsaya 1990, s.406). ABD, Ortadoğu'da etkin olabilmeyi maddi yardımlar dışında kurduğu paktlarla da sağlamaya çalışmıştır. Bu paktlardan şüphesiz en önemlisi Bağdat Paktı'dır. Ancak Bağdat Paktı'nın içeriğine girmeden evvel, ABD'nin bölgede sözcüsü konumunda tuttuğu Türkiye ile Arap devletlerinin 1945-1949 yılları arasında ilişkilerini ana hatlarıyla incelemek gerekmektedir. 2. Dünya Savaşı'nda tarafsız bir politika izleyen Türkiye savaş sonrasında batılı devletlerin Ortadoğu'daki sözcüsü rolünü üstelenerek Arap dünyasının lideri olmayı hedeflemiştir. SSCB'nin baskısıyla karşı karşıya kalan Türkiye, Güney sınırlarını da garantiye almak için bağımsızlıklarını yeni kazanan Arap devletleriyle yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu devletlerarasında Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen bulunmaktadır.

22 Mart 1945'te bağımsızlıklarını ilan eden bu devletler bir araya gelerek Arap Birliği Paktı'nı imzalamışlardır. Türkiye'de Batı emperyalizmine karşı mücadele etmiş ve kazanmış bir devlet olarak Arap devletlerince de saygı duyulmuş bir devlet olmuştur. Irak ile 20 Mart 1946 yılında imzalanan Türk-Irak Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması imzalanmış ve bu dostluk anlaşması Irak başbakanı Nuri Sait Paşa'nın araya girmesiyle, Hatay sorunundan dolayı oluşan Türkiye ile Suriye arasında gerginliğin de yumuşamasına sebep olmuştur. 20 Haziran 1946'da Lübnan Cumhurbaşkanı Beşera El-Huri'nin Türkiye'yi ziyaret etmesi de iki ülke arasındaki ilişkileri sağlamlaştırmıştır. Dostluk Antlaşması 8 Ocak 1947'de Türkiye-Ürdün arasında da imzalanmıştır. 1947 yılı Truman Doktrini ve Türk-Ürdün Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması sırasında, Ürdün kralının "Şimdi Batı'da Büyük Britanya ile doğuda büyük Türk Milletiyle dostuz" sözlerini sarf etmesi, Ürdün'ün iki kutupa ayrılan Dünya sisteminde taraf belli etmesinin göstergisi olmuştur. Batı Bloğu'nun varlığı ve bu bloğun Filistin sorununda Yahudiler'den

yana tavır alacağından endişe duyan Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye'nin, Batının Ortadoğu'daki sözcülüğünü üstlenmek isteyen Türkiye'nin, Ürdün ve Irak'la imzaladığı antlaşmalarından rahatsız olmalarına sebep olmuştur. Bu noktada, Türkiye'nin Arap dünyası ile yolları ayrılmaya başlamıştır (Oran 2010, s. 617).

ABD Dış İşleri Bakanı J.F.Dulles, 1953 yılının Mayıs ayında birçok Ortadoğu ülkesini ziyaret ettiği gezisi sırasında Ankara'ya geldiğinde "Kuzey Kuşak İttifakı" fikrinden söz etmiştir. F. Dulles'in Ortadoğu gezisinde hazırladığı raporuna göre, bölgedeki Arap ülkelerinin SSCB tehdidine karşı bir güvenlik endişesi duymadıkları için, oluşturulacak işbirliği ve güvenlik paktının doğrudan SSCB sınırına yakın ya da sınırında olan Kuzey Kuşağı ülkeleri Türkiye, İran, Pakistan ve Afganistan üzerine kurulması gerektiği (Sönmezoğlu, 2006, s.98). Dulles, NATO ile SEATO arasındaki boşluğu gidermek amacıyla böyle bir oluşumu istemiş, eğer ki paktın içine Arap devletlerinin tümü dahil olursa, Arap birliği içindeki batı alehtarlığı cephenin de yıkılmasını sağlamayı hedeflemiştir (Gönlübul, Ulman, Bilge, Sezer 2014, s.269).

ABD'nin teşviki ile kurulması planlanan Bağdat Paktı'nın bazı engellerle karşı karşıya olduğu ortadadır. Bu projenin Arap dünyasında ABD'nin beklediği ilgiyi görememesinde bazı etkenler ön planda olmuştur. Bunlar; komünizm tehdidinin ve SSCB'nin yayılmacı politikasının Arap coğrafyasında yeterince hissedilecek kadar olmaması, kısmen Arap coğrafyasının Kuzey Kuşağı ülkelerine göre SSCB ile sınır olmaması, Suriye'de batı karşıtı ve solcu grupların - özellikle Baas Partisi'nin - etkin olmaları başlıca engeller olmuştur.

Batı ile Ortadoğu arasına etkin bir rol oynamaya çalışan Türkiye, karşılıklı güvenlik ve savunma paktının kurulabilmesi için yoğun çaba harcamıştır.³² Bağdat Paktı, 24 Şubat 1955 yılında "Kuzey Kuşağının" bir uygulaması olarak, ABD aracılığıyla, SSCB'nin Ortadoğu'ya yayılmasını engellemek amacıyla Türkiye ile Irak arasında imzalanan antlaşmayla kurulmuştur. Ortadoğu ülkeleri ile bir ittifak kurma fikri Amerika'dan ortaya çıksa da uygulama tarafı Türkiye tarafından üstlenilmiştir (Armaoğlu 2009, s.596).

İngiliz basını ise bu anlaşmayı çok başarılı bir dış politika stratejisi olarak yorumlamış, muhafazakar İngiliz basının en önemli gazetelerinden birş olan Sunday Times Gazetesi " batı ile doğuyu birbirine vasletmekle hür dümya Menders'e teşekkür etmelidir" şek-

³² Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002, s.275

linde özetlemiştir ve Türk dış politikasının kısa zamanda büyük bir ilerleme kaydettiğini belirtmiştir.³³

Türk basınının usta kalemi Falih Rıfkı Atay ise, Mısır'ın bu birliği eleştirilerine ona şu soruyu sorarak eleştirilerini belirtmiştir:

“Arap Birliği Kızıl bloktan bir parça mı yoksa Batı demokrasisine karşı bir şantaj topluluğu mudur?” ³⁴

23 Eylül 1955 yılında Pakistan'ın katılımı, 4 Nisan'da İngiltere'nin katılımı ve 3 Kasım'da İran'ın katılımıyla ittifak genişlemiştir.³⁵ İngiltere tek Batılı devlet olarak ABD'nin yönlendirmesiyle, ABD'nin Arap coğrafyasına yakın olabilmesinin aracısı olarak düşünülmüştür. Çünkü İngiltere'nin bölgede 19.yy dan beri süregelen bağları mevcuttur. ABD'nin Bağdat Paketi'na gözlemci olarak katılmasının nedenlerinden ilki, SSCB'nin, kendisinden yani ABD'den esinlenerek Ortadoğu'da benzer ittifaklar kurmasına onu teşvik etmemektir. Bunun yanı sıra Mısır'ın SSCB'ye yaklaşmasını önlemek, Amerikan şirketleri tarafından işletilen Suudi Arabistan petrolünün arz güvenliğini tehlikeye sokmamak, Anti-semitist Araplarla ve diğer İslam ülkeleriyle birlikte hareket ederek paktın İsrail'e karşı yapılmış olabileceği kuşkusu uyandırmamak gibi nedenler gösterilebilir (İşyar 2013, s.480).

Bağdat Paketi'nin temel prensibi SSCB'nin yayılmacılığı ve komünizm tehdidinin engellemektir. Bu amaçların yanı sıra üye olan devletler arasında güvenlik ve savunma işbirliğini sağlama amacı da güdülmüştür (Sönmezoğlu 2006, s.98).

Bağdat Paketi'nin ilk aşaması 1955 yılında Türkiye ile Irak arasında imzalanan antlaşmayla başlamıştır. Irak'ın Arap Birliği'in üyesi olması nedeniyle, Mısır tarafında olumsuz karşılanmış, Irak'ın kendi başına hareket etmesi Mısır dış işleri tarafından “ Irak'ın Türkiye ile ittifak yapmadan evvel muvafakatımızı alması, hiç olmazsa bildirmesi lazımdı” şeklinde eleştirmiştir.³⁶ Bu gelişme üzerine Mısır Hükümeti Arap devletlerine bir nota vermiştir. Bu notayla Türkiye ve Irak arasındaki birliğe katılmaması gerektiğini ve bu birliğe Mısır'ın karşı olduğu belirtilmiştir.³⁷ Bu antlaşma, Mısır basınında da

³³ 18 Ocak 1955, Vatan Gazetesi, s.7

³⁴ 18 Ocak 1955, Vatan Gazetesi, s.5

³⁵ Cumhuriyet Ansiklopedisi, s.275

³⁶ 14 Ocak 1955, Vatan Gazetesi, s.1

³⁷ 16 Ocak 1955, Vatan Gazetesi, s.7

yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Kahire'nin en meşhur gazetelerinden biri olan "El Cumhur'da" Türkiye-Irak antlaşmasının Arap birliğine bir darbe olduğu, bir hainlik olduğu ve böyle bir antlaşmanın Arap olmayan bir devletle yapılmasının sakıncaları anlatılmıştır.³⁸ Mısır'da Nasır hükümeti ve Mısır kamuoyu, Türkiye aleyhinde bir tavır sergilerken ve Menderes'in Kahire gezisi Mısır Hükümeti tarafında reddedilirken, Türkiye Mısır'a karşı ısrarcı bir olumlu politika sergilemeye devam etmiştir.³⁹ İçinde Türkiye'nin de bulunduğu Bağdat Paketi projesine Nasır'ın tepki göstermesinin nedeni, önderliğini yapmak istediği Arap birliği hayallerini kaybetme endişesidir. Bu nedenle Arap dünyası liderliği hedefini ulaşmak için başlattığı çalışmaların yarım kalma ihtimalini ortaya çıkarmış ve Türkiye ile Mısır Ortadoğu'nun liderlik mücadelesine girişmişlerdir (Karpas 2017, ss.191-202). Bu sebepten, Bağdat Paketi, Ortadoğu'da SSCB'ye karşı bir ittifak oluşturma fikri olmasına karşın Ortadoğu'da fikir ayrılıklarının oluşmasına sebep olmuştur. Irak yönetimi, güvenlik ihtiyaçlarını karşılama konusunda Arap ülkeleri yerine Batı ile iş birliği yapılması gerektiğini düşündüğü için, Irak haricinde hiçbir Arap ülkesi pakta katılım gerçekleştirmemiştir.

Bölgedeki genel tablo, bir tarafta Bağdat Paketi'na katılan Irak, İran Pakistan, diğer taraftan Pakta tamamen karşı olan Mısır, Suriye, Yemen ve Suudi Arabistan, tarafsız kalan Ürdün ve Lübnan olarak şekillenmiştir. Hatta Türkiye 1955 tarihinde Ürdün hükümetine Bağdat Paketi'na katılmaması halinde, Türkiye'nin bir gün Ürdün'e karşı İsrail'in yanında savaşabileceğini söylemişti. Bu tehdidin ardından ABD ve İngiltere Türkiye'yi Batı yanlısı olan Arap liderleri kendisinden uzaklaştırmaması konusunda uyarılmışlardır (Hale 2003, s.128). Sonrasında, Suriye ve Mısır'ın söz verdikleri halde Ürdün'e ekonomik yardım yapmamasından dolayı Ürdün'de başlayan ekonomik sıkıntılar, O'nu Bağdat Paketi'dan yardım alma isteğine yönlendirmiştir. Bu isteğin yerine gelebilmesi içinse ilk adımı Ürdün Karal'ı Hüseyin atmış ve SSCB yanlısı başbakan Süleyman El Nablusi'nin istifasını sağlayarak kabine değişikliğine yol açmıştır. Böylece Bağdat Paketi'dan ekonomik yardım isteyecek ortamı oluşturmuştur. Bu durum aynı zamanda Bağdat Paketi'nin Ürdün üzerindeki siyasi gücünü göstermiştir.⁴⁰ Ancak kral ve Ürdün Hükümeti bu konuda olumlu düşüncelerine rağmen, Ürdün'deki kamuoyu böyle düşünmüyordu.

³⁸ 15 Ocak 1955, Vatan Gazetesi, s.7

³⁹ 22 Ocak 1955, Vatan Gazetesi, s.6

⁴⁰14 Nisan 1957, Vatan Gazetesi, s.5

1955 Aralık ayından itibaren Bağdat Pakt'ına tepki sokak gösterileri, protestolar yüzünden Ürdün Kralı Batı yanlısı olan hükümet üyelerini değiştirmek zorunda kalmış hatta Ürdün ordusu kumandana İngiliz Glub Paşa'yı görevinden uzaklaştırmıştır. Böylece Ürdün Bağdat Paktı'nın dışında kalmıştır (Gönlübol, Ulman, Bige, Sezer 2014, s.266).

Bağdat Paktı'nın muhalif ayaklarından biri de Suriye idi. Suriye Hükümeti bu paktı emperyalzmin uzantısı ve İsrail'in temsilci olarak görmüş; gerek İsrail gerek batı emperyalizmine karşı Arap Birliğinin güçlendirilmesi halinde Bağdat Paktı'na gerek olmadığını belirtmiştir.⁴¹

Bağdat Paktı oluşumuna tepki olarak Mısır, 1955 yılı Ocak ayında, Arap Birliği Ortak Güvenlik Paktı üyesi olan tüm ülkeleri toplantıya çağırması ve Arap birliğinin bir parçası olması gerektiğini düşündüğü Irak'ı Türkiye ile ittifaka yönelmesini eleştirmiştir (Sönmezoğlu 2006, s.100). Kahire'de gerçekleşen 25 Ocak 1955 Arap Zirvesinde konuşan Nasır, Bağdat Pakt'ına katılımın ancak Arap Birliği Güvenlik Paktı üyelerince onay verildikten sonra olabileceğini belirtmiştir. Mart 1955 yılında Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye'nin yayınladıkları orta bildiriye "Arap dünyasının askeri, siyasi ve ekonomik işbirliğini kuvvetlendirecek" bir antlaşma yapılmasına ve bu üç devletin Türkiye-Irak Antlaşmasıyla başlayan Bağdat Pakt'ına katılmamalarına karar verdiklerini bildirmişlerdir. Bu bildirgeye yalnızca Yemen katılmış, Lübnan ve Ürdün ise kendilerini bağlayacak kesin bir durum içerisine girmekten kaçınmışlardır çünkü Lübnan bu üç devletin oluşturduğu Arap Birliği'ne Irak'ın katılmasını ve bütüm imzacı devletlerin İsrail'le ayrı antlaşma yapmayacağı konusunda söz vermelerini istemiştir. Bu dönemde Mısır basınında çokça yer alan ve Bağdat Paktı taraflarından biri olan Irak'ın, İsrail Devleti'ni tanıyacağı yönündeki yayınları Lübnan'ı böyle bir teklif yapmaya yönlendirmiştir (Gönlübol, Ulman, Bilge, Sezer 2014, s.261). Arap devletleri arasındaki bu anlaşmazlık nedeniyle Kahire'de ortak bir uzlaşma amacıyla toplanması için planlanan konferans toplanamamış ve bu üç devletin ittifakı sadece sözde kalmıştır.

Nasır'ın tüm eleştirilerine rağmen, DP Başbakanı Adnan Menderes, Nasır ile konuşup onu Bağdat Paktı'na katılımı için ikna edeceğini düşünmüştür (Sönmezoğlu 2006, s.101). Nasır ise İsrail ile yakın ilişkileri olan ve Nasır'a göre emperyalist olan batıyla ittifak kuran Türkiye'nin görüşme talebini reddetmiştir. Bağdat Paktı'nda aktif rol alan

⁴¹ 23 Şubat 1955, Vatan Gazetesi, s.7

ve kurulma sürecinde dahi etkili rol oynayan Türkiye, Arap ülkeleri tarafından İsrail'in destekçisi batının ve yanlısı olarak görülürken, Türkiye açısından bölge ülkeleri ise "SSCB'nin kızıl ajanları" olarak görülmüştür (Duran, Karaca 2013 s.124). Arap ülkeleri, Bağdat Paktı'nı, İsrail'e karşı Ortadoğu'da oluşan tarafı yani Arap coğrafyasını kendi içinde bölmek ve dağıtmakla sorumlu tutulmuştur.

SSCB'nin Ortadoğu'ya yayılmasını engellemek amacıyla kurulan Bağdat Paktı neticesinde bölgede fikir ayrılıkları yaşanmış ve Arap dünyasının Bağdat Paktı oluşumuna karşı olmaları bölgede SSCB'nin işini kolaylaştırmış ve SSCB'yi bölgeye daha da yaklaştırmıştır. Bölgedeki radikal ideolojilerin gelişimini hızlandırırken Türkiye'nin imajını "Batının uysal aracı" şekline getirmiştir (Karpuz 2017, s.202).

Mısır'ın dış politikasında sarsıcı bir etki yaratan Bağdat Paktı bundan sonrası için Nasır'ın Avrupa'nın lehine bir politika sergilemesine ve beraberinde gerçekleşen 1956 yılındaki Süveyş Buhranı'nda O'nun SSCB'ye yönelmesine sebep olmuştur (Armaoğlu 2009, s. 597).

Bağdat Paktı'nı zayıflatan ilk etken Irak Devrimi'dir. 1958 yılında Irak Devrimi ile Kral Faysal'ın ve Nuri Sait Paşa'nın etkisiz hale getirilmesi, Bağdat Paktı'nın örgüt yapısını zayıflatmış ve 24 Mart 1959'da Irak'ın örgütten ayrılmasıyla pakt merkezini Ankara'ya taşıyarak Merkezi Antlaşma Teşkilatı "CENTO" olarak daha çok ekonomik ve kültürel altyapısı ile yeni bir kimliğe dönüşmüştür.⁴² Bağdat Paktı'nın CENTO'ya dönüştürülmesini takiben Türkiye ve ABD arasında 5 Mart 1959 tarihli "Güvenlik İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır. Antlaşmaya göre, ABD, Türkiye'ye bir saldırı durumunda, Türk hükümetinin talebiyle silahlı güç kullanmak da dahil olmak üzere her türlü yardım ve işbirliğine hazır olacaktır. ABD, ayrıca Türkiye'nin ulusal bağımsızlık ve bütünlüğünün korunmasıyla, ekonomik gelişmesinin etkili bir biçimde devamının sağlanması için askeri, ekonomik yardımlar vermeye devam edecektir (Oran 2009, s.569).

Bu dönemin Bağdat Paktı ile çağdaş olan en önemli oluşumu Bağlantısızlar Hareketi de Mısır'la bozulan ilişkilerin bir göstergesi olmuştur. Bu hareket Yugoslavya ve Mısır'ın önderliğinde başlamış, Hindistan'ın da katılımıyla bu 3 devletin devlet başkanlarının etkisiyle (Tito, Nasır, Nehru) güçlenmiştir. Bağlantısızlar hareketi katılan ve neredeyse

⁴² Cumhuriyet Ansiklopedisi, s. 276

tamamı bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin güçsüzlüklerinin bilincinde olmaları nedeni ile yani ABD ve SSCB'ye karşı durabilmenin bir birlik çerçevesinde olacağına duyulan inançla doğmuştur. Bu hareket 18-24 Nisan 1955 tarihinde toplanan Bandung Konferansında kurulmuştur. Barış içinde bir arada yaşama kavramı bu hareketin temel felsefesidir. Bağlantısızlar grubu ABD ve SSCB'ye barış çağrısı yaparak, sömürgeciliğe karşı olduklarını ve henüz bağımsız olmamış ama bunun mücadelesini veren Cezayir, Kongo ve Agola'daki bağımsızlık hareketlerine destek olunacağını, Filistinlilerin haklarının kazanmalarının gerekliliği ve nükleer silahlara karşı olunduğu gibi fikirleri ön plana çıkartmışlardır. Ancak bağlantısızlar grubu Tek vücut devam edememiştir. Lider konumundaki üç devletin ve diğerlerinin amacı, yapısal özellikleri, korku ve endişeleri birbirinden farklı olduğu ve kavram ve politika karışıklığı içinde olduklarından dolayı kendi aralarında 1963 yılında Afrika Birliği, 1969'da İslam Konferansı gibi ayrı gruplara bölünmüşlerdir (Türker Tekin 2014, s.208).

Türkiye, 18 Nisan 1955 tarihinde, Hindistan, Pakistan, Endonezya, Mynmar ve Sri Lanka öncülüğünde, 29 Asya-Afrika ülkesinin katılımıyla Endonezya'nın başkentinde gerçekleşen Bandung Konferansı'na (18-24Nisan) katılmıştır. Türkiye'yi Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu öncülüğünde bir heyet temsil etmiştir. Konferans boyunca gündeme gelen başlıca konular sömürgecilik, ırkçılık, Batı ve Doğu Blok'larına karşı tarafsız olup bağımsızlık siyaseti izleme olmuştur. Asıl amaç 2.Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan devletlerarasında ekonomik ve kültürel işbirliği oluşturularak bağımsız devletlerin güçlenmesi olarak ön görülmüştür.⁴³

Türk heyeti temsilcisi dışişleri başkanı Fatin Rüştü Zorlu konferansın en yoğun tartışmaların yaşandığı Siyasi Komite'de Batı'nın oluşturduğu paktların önemine ve gerekliliğine değinmiş, gözünü kapayarak tehlikeden maruz kaldığını düşünen ve sırtını batıya çeviren ülkeleri eleştirmiştir. Tarafsızlık, Bağlantısızlar, sosyalizm ve komünizm gibi kavramları aşağılayıcı bir tavır sergilemiştir (Karpat, 2017, s.205). Bunun sonucunda Türkiye gibi Batı yanlısı bir grup ile önderliğini Nehru'nun, Nasır'ın ve ÇU En-Lay'ın yaptığı Hindistan, Mısır ve Çin Halk Cumhuriyetinin oluşturduğu taraf olan batı karşıtı grubun karşılıklı kutuplaşması ortaya çıkmıştır. Türkiye'yi kendi aralarında görmek

⁴³ Cumhuriyet Ansiklopedisi, s. 280

isteyen 3.Dünya ülkeleri, Türkiye'nin Batı Bloğu destekçisi tutumu karşısında tüm ilişkisini koparmıştır (Sönmezoğlu 2006, s. 175). Ortadoğu Komutanlığı ve Bağdat Paktı oluşumlarıyla bozulan Türkiye- Mısır ilişkilerinde Bandung Konferansı bu bozulmayı daha da arttıran bir sonuç doğurmuştur.

4.3 SÜVEYŞ BUHRANI VE 1956 SAVAŞLARI

Soğuk Savaş döneminin iki blok arasında kriz yaratan önemli olaylarından biri de Süveyş Buhranı'dır. İngiliz ve Fransız şirketlerinin denetiminde olan Süveyş Kanalı'nın Mısır tarafından devletleştirilmesinden sonra oluşan duruma Süveyş Buhranı denir (1956). Bu kriz zaten kötü olan Türkiye- Mısır ilişkilerinin daha da olumsuz bir noktaya getirmiştir. Türkiye, bu buhran sırasında uyguladığı dış politikasıyla yalnızca Mısır'ın değil tüm Arap dünyasının hatta diğer Kuzey Afrika ülkelerinin tepkisini çekmiştir yönlendirmiştir (Gönlübol, Ulman, Bilge, Sezer 2014, s.285).

1869 yılında Mısır henüz Osmanlı eyaleti iken, İngiliz-Fransız ortaklığı ile yapılmış olan Süveyş Kanalı'nın açılması o dönemin şüphesiz en önemli olaylarından biri olmuştur. Suez Canal Company'nin sahipliğindeki kanalda Mısır valisine ait hisseleri, 1875 yılında İngiltere satın almıştır. Güney Hindistan ve Asya ticaretini Afrika'yı dolaşmadan Akdeniz'e taşıyan bu yol ticari anlamda da büyük kar getirecek bir pratiklik sağlamaktaydı. Gerek İtalya'nın Habeşistan'ı işgali, gerekse 2.Dünya Savaşı İngiltere'nin buraya asker sevkiyatını arttırmıştı.

2. Dünya Savaşı sonrası değişen dünya dengeleri Mısır'da da kendini hissettirmeye başlamıştır. Özellikle Nasır'ın iktidara gelmesiyle, yeni Mısır yönetimi, İngiltere'yi Mısır ve Süveyş Kanalı'ndan çıkarma politikası ön plana çıkarmıştır. Mısır Hükümeti ilk etapta Süveyş'den geçecek olan İsrail gemilerine kısıtlama getirme şeklinde bir yaptırım başlatılmış, başta İsrail olmak üzere İngiliz ve Fransız gemilerine sınırlama getirilerek bir tür ambargo uygulanmıştır. SSCB'nin BM Güvenlik Konseyi Delegatesi Tsarapkin, BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden biri olarak, İngiltere, Fransa ve ABD' nin ambargonun kaldırılmasına yönelik isteklerini kabul edemeyeceğini bildirmiştir.⁴⁴ Mısır Hükümeti ise İsrail'e uygulanan ambargoya ilgili kendilerine baskı yapıldığı tak-

⁴⁴ 1 Eylül 1951, Vatan Gazetesi, s.3

dirde SSCB' den yardım isteyeceğini ve bölgedeki tüm Yahudileri tutuklayacağını bildirmiştir.⁴⁵

BM Güvenlik Konseyi oylamasında Mısır'ın ambargoyu kaldırma için karar çıkmış, SSCB daha önceden veto edeceğini söylediği karar için çekimser kalmıştır. Bu durumu Suriye parlamento başkanı Dr. Maruf Devalib'i eleştirmiş, tüm Arap ülkelerinin ve Suriye'nin, BM güvenlik konseyi kararını hukuksuz saydığını ilan etmiştir. Türkiye ise BM Güvenlik Konseyi kararına olumlu bakarak Arap dünyasında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu durumu Suriye parlamento başkanı Maruf devalibi de Türkiyenin İsrail'in yanında yer aldığını ve ileride çok pişman olacağı bir politika uyguladığını söylemiştir.⁴⁶

Mısır Hükümeti'nin BM Güvenlik Konseyi'nin bu kararına tepkisi gecikmemiştir. İngiltereye ait tren mayınla havaya uçurulmuş ve askeri bir kararname ile Kahire'de dükkân, mağaza ve umumi yerlerin saat 21.00 ile 04.00 arası kapalı kalacağı belirtilmiştir. İngilizlerde buna tepki olarak Mısırlılara ait bütün yiyecek ve petrol vagonlarının Süveyş kanalından geçmelerini 1 gün için durdurma kararı almıştır.⁴⁷ Mısır Hükümeti şiddet eylemlerinin artmasından ötürü olağanüstü hal ilan etmiştir.⁴⁸

Ortadoğu'da etkili olmak isteyen ABD, bölgede bir huzursuzluk istememiştir. Ayrıca SSCB'nin Ortadoğu'da etkili olmaması için İngiltere ile Mısır arasındaki görüşmelere ön ayak olmuş ve 19 Ekim 1954 tarihinde Mısır ile İngiltere arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Buna göre; İngiliz askerleri 7 ay içinde Süveyş'deki askeri üslerden çekilecekti. Ancak İngiltere, 7 yıllık süre içerisinde, eğer yabancı bir kuvvet Arap Birliği üyelerinden birine ya da Türkiye'ye bir saldırıda bulunursa, üslere yeniden dönme hakkına sahip olacaktı. Tehlike sona erince buradan çekilecekti (Uçarol 2008, s.893). Bu antlaşmayla ilgili ilk uygulama, 2. Dünya Savaşı sırasında Süveyş ile Kahire arasında 120 kmlik döşenmiş olan petrol boru hattının Mısır Hükümeti'ne İngilizler tarafından teslim edilmesidir.⁴⁹ Bu antlaşma Türkiye- Mısır gerginliğini biraz olsa da azaltmıştır, fakat Bağdat Paktı projesinin gündeme gelmesi ve Nasır'ın Bağdat Paktı'na karşı çıkması, Cezayir bağımsızlık savaşında Cezayir'i desteklemesi, Çekoslovakya ile silah antlaşma-

⁴⁵ 2 Eylül 1951, Vatan Gazetesi, s.1

⁴⁶ 4 Eylül 1951, Vatan Gazetesi, s.3

⁴⁷ 17 Şubat 1952, Vatan Gazetesi, s.5

⁴⁸ 18 Ekim 1951, Vatan Gazetesi, s.4

⁴⁹ 2 Ocak 1955, Vatan Gazetesi, s.7

sı imzalaması ve SSCB'ye yakınlaşması dengeleri yeniden bozmaya başlamıştır. Mısır Dış İşleri Bakanı Muhammed Selahattin Paşa yaptığı açıklamada “Rus müdahalesinin Ortadoğu'nun hakiki istikrarına yardım edeceğini ümit etmek isterim” diyerek Mısır'la SSCB arasında ilişkileri yakın tutmaya özen göstermiştir.⁵⁰ Mısır Sayıtlavlar Meclisi Başkanı Fehmi Paşa ise Mısır'ın SSCB'den silah satın almasını teklif edeceğini “buğday alıyorsak silahı neden almayalım”diyerek SSCB'yi her konuda bir stratejik ortak olarak görmek istediğini beyan etmiştir.⁵¹

Batı Bloğu Mısır'ı kızdırmamaya özen göstermiş, hatta Dünya Bankası Mısır'a Asuvan Barajı için kredi verebileceğini de belirtmiştir. Ancak Mısır'ın SSCB'yle yakınlaşmaya devam etmesi üzerine Dünya Bankası kredi veremeyeceğini açıklamıştır. Bu durum Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmeye karar vermesini hızlandırmıştır. Nasır, kanalın işletilmesinden elde edilecek geliri Asuman Barajı'nın yapımında ve Mısır'ın kalkınma projelerinde kullanacağını belirtmiştir. Batı emperyalizmin sembolü olan Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi, Mısır halkının dış çıkarlara ve sömürge düzenine karşı koğunun en önemli göstergesi olmuştur (Cleveland 2008, s.345). 19.yüzyılda da Süveyş Kanalı'nı inşa eden Fransız mühendis Ferdiand de Lesseps adı Nasır'ın askerleri için bir şifre olmuş; bu kod ile Mısır askerleri, Süveyş Kanalı'nı kontrol altına almışlar, bunun sonucunda İngiliz çalışanları ve elçilik görevlileri Mısır'dan atılmışlardır.

Süveyş Buhranı, Ortadoğu'da yeni bir Arap- İsrail savaşının da nedenlerinden birini oluşturmuştur. 1956 Savaşları görüntüde yalnızca Mısır ve İsrail arasında gerçekleşmiş gibi başlasa da, Süveyş Buhranı'nı bahane eden İngiltere ve Fransa'nın da İsrail'in yanında aktif olarak savaşa katılması bu savaşın niteliğini değiştirmiştir. Mısır sadece İsrail'e karşı değil, adeta emeryalist devletlere karşı da bir savaş vermek zorunda kalmıştır. 29 Ekim 1956'da İsrail kuvvetleri Sina Yarımadasını geçerek Süveyş Kanalı'na yönelmiştir. Süveyş Kanalı İngiliz ve Fransız devletlerinin denetimi altındayken Mısır'ın dönemin muhaliflerinin de desteğiyle (Vafd Partisi, Müslüman Kardeşler Örgütü, Mısır Gizli Komünist Partisi) iki Batılı devlete kafa tutarak kanalı millileştirmesi, Fransa ve İngiltere'nin İsrail'i kışkırtarak 1956 savaşını başlatmasının nedenlerinden biri olmuştur.

⁵⁰ 1 Eylül 1951, Vatan Gazetesi, s.3

⁵¹ 4 Eylül 1951, Vatan Gazetesi, s.3

İngiltere ve Fransa'nın aralarında yaptıkları gizli anlaşmalar neticesinde, 31 Ekim'de İngiliz hava kuvvetleri, Kahire yakınlarındaki ve kanal bölgesindeki askeri hedefleri bombalamaya başlamış, Fransız paraşütçüleri 5 Kasım'da Port Sait'e inmiş, 6 Kasım 1956'da ise İngiliz ve Fransız ordusu Süveyş Kanalı'nın Kuzey ucuna çıkarak Süveyş şehrine doğru yürümeye başlamışlardır. Bu sırada Mısır, gemilerle ve mayınlarla Süveyş Kanalı'nı kapamıştır. Araplar petrol satışını kesmiş ve batı ilk defa petrol sıkıntısı yaşamaya başlamıştı. Araplar petrolü adeta bir silah olarak kullanmış ve Batıdaki halkların yaşamına doğrudan etki etmiş, Londra'da yolda kalan arabaların atlar tarafından çekildiğini gösteren sahneler bir hayli sıradanlaşmıştır (Çimen 2015, s. 238) .

İsrail, Fransa ve İngiltere karşısında askeri mücadele veren Mısır ordusu başarılı olamamıştır. Savaşın sonunda İsrail, Gazze, Akabe ve Sina'yı ele geçirmeyi başarmıştır. Batının özellikle İngilizlerin, Ortadoğu'da güçlenmesini istemeyen ABD'nin ve Ortadoğu'da Arap dünyasının kurtarıcısı olmaya çalışan SSCB'nin tepkisiyle karşılaşan İngiltere ve Fransa, askerlerini Süveyş Kanalı'ndan çekmiştir. Hatta SSCB, İngiltere Mısır'dan askerlerini çekmediği takdirde Londra'ya roket saldırısı düzenleme tehdidinde bulunmuştur. BM'nin araya girmesiyle İngiliz ve Fransız ordularının saldırıları durmuştur. Fransız ve İngiliz kuvvetleri Aralık 1956'da askerlerini geri çekmiş ve İsrail Sina'yı boşaltmıştır. BM gücü ise Mısır ve İsrail arasında tampon bölge oluşturmak üzere Gazze'ye yerleşmiştir (Cleveland 2008, s.347). 1956 savaşları sonucunda, Mısır ordusu 1650 kayıp verirken İsrail ordusu 180, İngiliz ve Fransız ordusu da 26 kişi kayıp vermiştir. Mısır hava kuvvetlerinin önemli bir bölümü yok edilmiştir (Türker Tekin 2014, s. 255).

Bu nedenle Mısır, 1956 Arap-İsrail Savaşı'nda yalnızca İsrail ile değil, oluşan bu Süveyş Buhranı nedeniyle İngiltere ve Fransa ile savaşmak zorunda kalmıştır. Mısır bu savaşı kazanamamasına rağmen, olabilecek bir dış müdahaleyi engelleyen Nasır'ın yıldızı tüm Arap dünyasında parlamıştır. 1956 Savaşı SSCB'nin Mısır'a silah göndermesi nedeniyle O'nun prestijini daha da arttırmıştır. 1956 savaşlarında İngiltere ve Fransa'nın da Mısır'a saldırması, Arap kamuoyunun, İsrail'i bu emperyal güçlerin ajanı olarak görmelerine yol açmıştır. Savaş bittiğinde Mısır'daki günlük yaşamda da hiçbirşey eskisi gibi olmamıştır. Mısır vatandaşlığına geçmiş olan ve Mısır'da yaşayan tüm İngiliz ve Fransız yurttaşların sınırdışı edilmiş, mallarına el konulmuş ve Mısır'da antisemitist (Yahudi karşıtlığı) hareketleri artmıştır (Cleveland 2008, s.347).

Bu savaşta en ağır darbeyi İngiltere almıştır çünkü askeri operasyonundan kendinden daha güçlü olan 2 süper devletin yani ABD ve SSCB'nin baskısıyla vazgeçmek zorunda kalmıştır. Artık Fransa ve İngiltere'nin yerini bölgede Batılı süper güç olan ABD almıştır. İsrail ise 1957'de yapılan bir antlaşma sonucu Gazze'den çekilmeyi kabul etmiştir. ABD Bağdat Paktı ile Ortadoğu'da aktif hale getirdiği İngiltere'yi bu bahaneyle bölgeden uzaklaştırmayı başarmıştır (Karpas, 2017, s.205). Ardından SSCB'nin Ortadoğu'da güçlenmesini ve Kremlin'in Nasır'ı yanına çekmesinden çekinen ABD, döneminin başkanının adıyla aynı olan Eisenhower Doktrini'ni ortaya atmıştır. 1957 yılında Amerikan meclis ve senatosunda onaylanan karara göre bağımsızlığını korumaya çalışan Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardım yapılacak, isteyen Ortadoğu ülkesine askeri yardım yapılacak, komünizm tehdidine karşı destek istendiği noktada ise Amerika silahlı kuvvetleri müdahale edebilecekti. İngiltere ve Fransa'nın bölgede ağır yara almasını fırsat bilerek onların boşluğunu doldurmaya çalışan ABD, bu doktrin sayesinde SSCB' nin bölgede egemen güç olmasının önüne geçmeyi planlamıştır (McMahon 2003, s.69). İngiltere, Ortadoğu'daki tarihi himaye bölgesine ABD'nin Eisenhower Doktrini ile girişini zoraki bir giriş olarak görmüş ve bölgede kendini etkisizleştirecek olan bu politikaya soğuk bakmıştır (Karpas 2017, s.206).

ABD kanalın millileştirilmesi konusunda temkinli davranmış Mısır'la ilişkilerini tarafsız bir ekseninde sürdürmeye gayret göstermiştir. İlk etapta ABD Hükümeti Süveyş ile ilgili Mısır Hükümeti'ne şu açıklamayı yapmıştır:

“ 1-Kanaldan faydalanan devletlerle kanalı elinde bulunduran Mısır arasında bir işbirliği tesisi kaçınılmaz bir zarurettir.

2- Hakem müessesesinin takviyesi ve bunun faaliyet şeklinin gayretle sarıh olarak belirtilmesi lazımdır.

3- Meydana gelecek olan antlaşmanın tarafları riayete mecbur kılan milletler arası mahiyette olması şarttır”⁵²

Ancak 1957 yılına geldiğimizde Mısır Hükümeti BM'nin kanal ile ilgili kurallarını uygulama konusunda sorunlar yaratmıştır. Özellikle Mısır Hükümeti'nin, BM'nin kararına rağmen Süveyş Kanal'ında İsrail gemilerine uyguladığı kısıtlama, İsrail gemilerinin Akabe Körfezini de kullanmasını yasaklaması ve Kanal'dan geçecek gemilerden aldığı

⁵² 1 Nisan 1957, Vatan Gazetesi, s.3

vergi sorunu, İsrail'in Mısır'la gerekirse bir savaş yapabileceği olasılığını ortaya çıkar-
mıştır.⁵³ Ancak Batılı devletlerin özellikle ABD'nin ve BM'nin arabuluculuğuyla Mısır
Hükümeti Süveyş Kanalı'ndan geçişlerle ilgili uluslararası kuralları kabul etme eğilimi
göstermiştir. Böylece bu yumuşama politikası olası bir Mısır-İsrail savaşını engellemiş-
tir.⁵⁴

Mısır Hükümeti 24 Nisan 1957 tarihinde yayınladığı bildiriye, Kanal ile ilgili 1888 ta-
rihli İstanbul Sözleşmesi'nin geçerliliğini koruduğunu, Süveyş Kanalı'nın yönetiminin
Mısır Hükümeti tarafından 26 Temmuz 1956'da kurulan Süveyş Kanal Makamı tarafın-
dan yürütüleceğini açıklamıştır. Bu bildiri ile Süveyş Kanalı'ndaki gidiş-geliş Mısır
egemenliğinde yeni bir sürece girmiştir (Uçarol 2008, s. 896).

Türkiye ise kanalın millileştirilmesi kararında Batının yanında yer almıştır. Türkiye'nin
bu tavrının nedenlerinden biri Batı Bloğu ülkelerini karşısına almamayı istemesidir.
Diğer neden ise Kıbrıs konusundaki politikasıdır. Nasır'ın Kıbrıs Sorunu'nda başpisko-
poz Makarios'un İngilteresiz Kıbrıs Tezini desteklerken; Türkiye, Kıbrıs konusunda
adanın enosis yoluyla Yunanistan'a bağlanması tehlikesine karşı adada İngilizlerin kalı-
cı olmasını istemiştir. Bu durum Süveyş Buhranı sırasında Türkiye'nin İngiltere ile ba-
ğını güçlendirmiş, Türkiye İngiltere'den yana bir tavır sergilemiştir (Sönmezoğlu 2006,
s.104) . Türkiye'nin, Süveyş Buhranı sırasında İngiltere'nin yanında yer alması ile ilgili
Türk kamuoyu; Mısır kuvvetlerinin Süveyş Kanalı'nı korumakla yetersiz kalacağı, İn-
giltere'nin bu kanalı ancak çevresel tehditlere karşı layıkıyla koruyabileceği, İngilte-
re'nin koruyamadığı Süveyş Kanalı'nın Türkiye'ninde stratejik gücünü ve güvenliği
tehlikeye sokacağı şeklinde düşünmektedir.⁵⁵

Batı ülkelerinin İsrail'le yakınlığından farklı olarak İsrail'e sonuna kadar karşı olan
Türkiye'nin İsrail'den büyükelçisini geri çekip Mısır'a yapılan saldırıyı kınaması bile
durumu kurtarmamış, Türk-Arap ilişkileri yaşanan Süveyş Krizi sonucunda büyük bir
yara almıştır. Tüm bu gelişmelere baktığımızda Süveyş Krizi sırasında Türkiye, kendi
içinde tezat teşkil eden bir Mısır politikası uygulamıştır. Aynı olayı farklı açılardan
farklı yorumlayarak kendi içinde bir tutarsızlığa düşmüştür. Türkiye 1956 Savaşını baş-
latan İsrail'in ani saldırısını kınayarak bir yandan İngiltere ve Fransa'nın tavrının hu-

⁵³ 3 Nisan 1957, Vatan Gazetesi, s.3

⁵⁴ 14 Nisan 1957, Vatan Gazetesi, s.5

⁵⁵ 10 Nisan 1957, Vatan Gazetesi, s.3

kuksuz olduğunu vurgularken öte yandan tüm bu olumsuzlukların temel sorumlusu olarak Mısır Devlet Başkan'ı Nasır'ı suçlamıştır. Bu olay Arap ülkeleri arasında Türkiye'nin “ Batının gözü kapalı müttefiki” şelindeki imajını daha da güçlendirmiş ve Türkiye ile Arap dünyasının arasını açmıştır (Balcı 2017, s.119). Türkiye'nin dış politikada izlediği bu ikircikli tutumu, anlık ya da günlük değişebilen, tutarlılığı tartışma konusu olabilecek bir politik çizgi şeklinde olmuştur (Kılıç 2013, s.124).

4.4 1 ŞUBAT 1958 MISIR-SURİYE BİRLEŞİK ARAP KRALLIĞININ KURULMASI VE IRAK DARBESİ

1956 Mısır (Arap)-İsrail Savaşı İsrail'in galibiyetiyle sonuçlanmasına rağmen Mısır ve Nasır Arap dünyası'nda büyük bir prestij kazanmıştı. Özellikle 1956 Savaşı'nda İngiltere ve Fransa gibi batılı emperyal devletlerin İsrail'e destek olması ve Nasır'ın bu şer gücü karşısında tek başına mücadele vermesi, Nasır'ı Arap dünyasının sözcüsü konumuna getirmiştir ve Arap dünyası'ndan büyük bir tebrik görmesine sebep olmuştur. Nasır'ın bu liderliği karşısında gördüğü en önemli engel Türkiye ve O'nun bölgede oluşturduğu ittifaklar olmuştur. Nasır' a göre 1955 yılında Türkiye'nin önderliğinde oluşturulan Bağdat Paktı bunun en somut göstergesidir. Çünkü Nasır, Türkiye'ye Batılı emperyal devletlerinin Ortadoğu'daki uzantısı olarak görmektedir. Nasır'a göre Türkiye'nin Ortadoğu'da lider devlet olmak istemesi, empyalizme hizmetten başka bir şey değildir (Armaoğlu 2009, s.597). Bağdat Paktı Nasır'a göre Irak'ın Türkiye'nin yanında yer almasından dolayı Arap dünyasını bölmekten başka bir işe yaramayacaktır. İşte bu nedenle Nasır, Bağdat Paktına karşı ilk tepkisini Suriye ile beraber oluşturduğu ittikaf pakıyla göstermiştir. Buna göre iki devlet dış ilerinde ortak hareket edecek ve birbirlerinin olmadığı hiçbir uluslararası ittifaka girmeyeceklerdir.⁵⁶Bu ittifak sözleşmesi resmi olarak iki devlet arasında imzalanmıştır.⁵⁷Ancak gelecekteki Birleşik Arap Cumhuriyeti temellerinin atıldığı bu ittifak, Suriye halkının tamamının onayladığı bir birliktelik değildir. Mısır'ı kendi menfaatleri için Suriye'yi kullanan bir güç olarak gören Suriye halkının bir kısmı bu nedenle birçok tepki gösterileri gerçekleştirmiş, can kayıpları ve yaralanmalar yaşanmıştır.⁵⁸

Suriye, 1949 ve 1953 yılları arasında üç hükümet darbesi, yirmi bir kabine değişikliği ve iki defa askeri diktatörlük yaşamış bir ülkedir. Suriye'deki istikrarsızlık ve kargaşa,

⁵⁶ 1 Mart 1955, Vatan Gazetesi, s.1

⁵⁷ 4 Mart 1955, Vatan Gazetesi, s.7

⁵⁸ 4 Mart 1955, Vatan Gazetesi, s.7

muhâlif Baas Partisi'ni birinci plana çıkarmıştır. Özellikle Baasçı'ların 1955 yılından itibaren Nasır'ı desteklemeleri, bu partiyi Suriye halkının gözünde önemli bir konuma getirmiştir. Baasçı'lar Süveyş Buhran'ından ve 1956 Savaşı'ndan sonra sıkça Mısır ile birleşme fikrini savunmaya başlamışlardır. 1957 yılına gelindiğinde, Suriye'de Baas'la birlikte diğer sol gruplarında güçlenmeye başladığı görülmektedir. Baasçıları Mısır ile birleşme fikrine getiren şey Suriye içindeki küçük ama iyi örgütlenmiş bir komünist hareketin hükümete karşı darbe yapacakları korkusu olmuştur. Baasçı'lar bu yüzden komünist darbeyi önleyeceği ve kendi hâkimiyetlerini koruyacaklarını düşünerek Mısır'a yaklaşmışlardır (Cleveland 2008, s.349). Bu arada Suriye Savunma Bakanı'nın Moskova'ya giderek SSCB ile bir takım anlaşmalar imzalamasıyla Suriye Buhranı 1957'de patlak vermiştir. Bu antlaşmalarda, SSCB'nin Lazkiye'de yeni bir liman yapması ve Suriye sınırları içinde karayolları, demiryolları inşaatı, barajlar, sulama kanalları ve enerji projeleri, havaalanları gibi konularda SSCB'nin Suriye'ye ekonomik ve askeri yardım yapmasını ön gören maddeler yer almıştır (Armaoğlu 2009, s.615).

Suriye-SSCB yakınlaşması, Suriye'nin komşuları olan Türkiye, Irak, Ürdün, Lübnan, Yemen ve İsrail'de büyük tepki uyandırmış ve Suriye'yi Moskova'nın uydusu olarak yorumlamalarına yol açmıştır. Bu durum, çarlık Rusya'sı döneminden beri sıcak denizlere inme hayalinde olan Rusya'nın ilk kez bir Ortadoğu ülkesine ayak basma imkânıyla bu hayalinin gerçekleşmesi demektir. Türkiye güvenliğini tehlikeye düşüreceği gerekçesiyle Suriye sınırında askeri harekâtlar düzenlemiş, ABD ise Türkiye'ye tam destek vermiştir (Armaoğlu 2009, s.616)

Suriye Buhranı 1957 yılının Ekim ayının sonlarında ABD'nin ve SSCB'nin yumuşaması, Ortadoğu devletlerinin sakinleşmesi ve Suriye ile Mısır devletlerinin birleşme kararı almasıyla sona ermiştir. Mısır ve Suriye 14 Eylül 1957'de imzaladıkları antlaşma gereği, 1 Şubat 1958 yılında birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. BAC'ın başkenti Kahire, başkanı ise yapılan oylama sonucu 21 Şubat 'da Nasır olarak belirlenmiştir.⁵⁹ Arap birliği veya Pan-Arabizm kavramlarının ilk göstergesi olarak düşünülen BAC resmi olarak 11 Mart 1958'de Türkiye tarafından tanınmıştır. Türkiye, hem İsrail sempatisini olan Batı'nın tarafında, Bağdat Paktı'nın gelişmesi ve yayılması için çaba

⁵⁹Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002, s. 347

göstermiş hem de İsrail'in kuruluşuna tepki olarak gerçekleşen BAC'ı tanıyarak, aslında dış politikasında pek de dengeli olduğu söylenemeyen tutumlar sergilediğini göstermiştir (Duran, Karaca 2013, s.123).

Nasır'ın, BAC içerisinde Suriye'yi sanki Mısır'ın bir eyaleti olarak görmesi, birlikten çok kendi üstünlüğünü sergilemesine yol açmıştır. Nasır'ın Suriyedeki tüm siyasi partileri kapatması, aynı Mısır'da olduğu gibi Suriye'de de tek parti askeri rejimini kabul ettirmesi ve baskı kurması, 1955 Suriye-Mısır ittifakına karşı gelen Suriyelileri haklı çıkartmış, Baasçılar arasında bir hayalkırlığı yaratmıştır (Cleveland 2008, s.349).

Suriye Baasçı'ları kendi sosyalist görüşleri ile Nasır'ın sosyalist ideolojisinin denk düşmediğini kısa sürede farketmişlerdir. Tüm bu etkenler BAC'nin 28 Eylül 1961 yılında Suriye'nin çekilmesiyle sona ermesine neden olmuştur. Bu durum Nasır'ın prestijine indirilmiş bir darbe olduğu için onu yeni hedeflere yönlendirmiştir.

Ortadoğu'nun bir diğer denge unsuru ise Irak Devleti'dir. Irak, etnik çeşitliliği fazla olan ve Haşimi ailesinin monarşisi ile yönetilen bir devlettir. Etnik ve mezhepsel çeşitliliği Pan Arabizm'in burada varolmasını engelleyen faktörlerden biriydi. Kırsaldaki ilkel ve feodal yapı Irak toplumunda memnuniyetsizlikleri arttırmaktaydı. Irak Krallığı, Mısır ve Suriye'nin oluşturduğu BAC'a karşı kendisi ile aynı aileden yani Haşimi soyundan gelen Ürdün Krallığı ile 14 Şubat 1958 tarihinde birleşme kararı almış ve Birleşik Arap Federasyonu kurduklarını açıklamıştır. Ancak bu karar Irak'ın dışında özellikle Mısır'da büyük tepkilere neden olurken, Irak'ın kendi içinde de tepkilere ve karşı gelişlere yol açmıştır (Armaoğlu 2009, s.621). Lübnan'da çıkan karışıklıklar üzerine Lübnan cumhurbaşkanının isteği ile buraya müdahalede bulunmak için askeri hareata başlayan Irak Ordusu, hedefini değiştirerek Irak'ın doğusuna gitmek yerine Bağdat'a girmiş ve General Kasım'ın başkanlığında bir darbe gerçekleştirmişlerdir. Bu darbe ile Irak'da monarşi yıkılmış ve cumhuriyet ilan edilmiştir. Kanlı darbe sırasında kral 2.Faysal, nai-bi amcası Prens Abdullah ve Başbakan Nuri Said Paşa öldürülmüşlerdir (Oran 2014, s.632).

Darbe sonrasında kurulan yeni Irak hükümetinin lideri General Abdülkerim Kasım, ihtilal'in batıya yönelik olmadığını belirtmiş, her iki taraf çıkarlarını koruduğu sürece batıyla olan dostluk ve işbirliğinin devam edeceğini bildirmişse de Irak'ta yaşanan rejim değişikliği Bağdat Paktı üyelerinin endişelenmesine sebebiyet vermiştir.

Türkiye Irak'taki darbeye karşı olumsuz bir tavır sergilemiştir. Güney sınırında yaşanan bu darbeyi kendisi açısından bir güvenlik sorunu olarak yorumlamıştır. Ayrıca 17 Temmuz 1958'de DP'nin Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu bu ihtilali, Türkiye için yeni bir Irak hükümetinin söz konusu olmadığını, Irak'taki meşru hükümetin Irak-Ürdün Federasyonu'nun reisi Kral Hüseyin'in idaresi altındaki hükümet olduğunu belirtmiştir. Irak Darbesi, Menderes tarafından büyük bir şaşkınlığa yol açmış hatta İstanbul'da, Bağdat Paktının Müslüman üyelerinin gerçekleştireceği toplantı için liderler beklenirken darbe haberi gelince kendisi Irak'a asker göndermeyi bile düşünmüştür (Sönmezoğlu 2006, s.113). Bu bağlamda Türkiye bu darbeyi en sert dille eleştiren devlet olmuş ve bir yandan ABD'nin Eisenhower Doktrini'ni uygulayarak Irak'a müdahale etmesini isterken, öte yandan da Irak'a karşı, askeri harekâta girişebileceği kanısını uyandırmıştır

DP'nin Irak konusundaki politik anlayışına katılmayan muhalefet ve bazı yayın organları bu ihtilali istibdat ve baskıya direniş olarak savunmuştur. ABD 5 Mart 1959 yılında Türkiye'nin de dahil olduğu Bağdat Paktı üyeleri ile kaşıkla anlaşma yapmıştır. NATO iş birliği içerisinde olan Türkiye'ye herhangi bir saldırı geldiğinde müdahale hakkının olmasından öte ilk defa "dolaylı saldırı" kavramını ortaya atmıştır. Türkiye, Irak'ta - Mısır'da olduğu gibi- bir ayaklanma veya karışıklık olması durumunda, ABD'yi konuya müdahale ederek, O'nun bölgeye silahlı birlikler göndermesini sağlama hakkına sahip olmuştur (Akşin 1996, s.225).

Devamında, Irak'ta rejimin taşları yavaş yavaş oturmaya başlamıştır. İlişkilerini öncesinde tamamen durdurduğu SSCB ile yeniden ilişki kurmuş ve taraflar ile dengeli bir politika izleme arzusuyla daha sağlam adımlar atmıştır. Irak'ın dengeli politikası karşısında Türkiye'de bu rejim karşısındaki tutumlarını değiştirmeye başlamıştır. Irak Hükümeti'nin SSCB ile ikili antlaşmalar yapmasıyla beraber SSCB'nin Ortadoğu'da etkinliğinin arttırması, Batılı devletlerin, Türkiye'nin askeri bir harekâta bulunmamasını tavsiye etmelerine dönüşünce Türkiye askeri harekâttan vazgeçmiştir. Türkiye'nin askeri harekâttan vazgeçmesinde iç politikasında yaşanan DP'ye karşı yoğun muhalefet, SSCB'nin Çin ile başlayan sorunları nedeniyle daha yumuşak bir üslup kullanması da etkili olmuştur (Armaoğlu 2009, s.623).

Tutarlı politikasını sadece bir süre devam ettiren Irak rejimi, “Batı emperyalizminden” söz etmeye başlamış ve Ürdün Kralı Hüseyin gibi Batı yanlısı Arap liderlerini “emperyalizmin ajanları” olarak betimlemiştir (Sönmezoğlu 2006, s.114). Tutumunda değişiklik göstermeye başlayan Irak’taki yeni yönetim, aslında bize darbeyi gerçekleştiren askerlerin Arap milliyetçisi Nasırcı subaylar tarafından yapıldığını göstermiş, Ankara ise bu durumu SSCB yayayılmacılığının Irak’taki bir stratejisi olarak betimlemiştir. DP’nin bu düşünceleri, Irak rejiminin ABD ve Batı tarafından tanınmasıyla beraber kaybolmuş ve 31 Temmuz 1958’de Bağdat’ta kurulan askeri rejimi tanımak durumunda kalmıştır (Sönmezoğlu 2006, s.114).

Ortadoğu’da yaşanan krizler ve darbeler sonucunda SSCB’nin bölgede etkili hale gelmesi, hem ABD’yi hem de Türkiye’yi güvenlik endişesine sürüklemiş, Türkiye’nin Batı’ya yönelimini daha da hızlandırmıştır. Bu bir anlamda Türkiye’nin Arap dünyasından kopmasını da beraberinde getirmiştir. Türkiye bu dönemde Ortadoğu’da artan anti-emperyalist tutumları ve Arap milliyetçiliğini, SSCB’nin Ortadoğu’ya sızması olarak değerlendirmiş, bu nedenle de Ortadoğu’daki gelişmeleri anlayamaz hale gelmiştir. Özellikle Batı ile ilişkilerini bozmamak adına bağımsızlık mücadelesi veren Üçüncü Dünya ülkelerine karşı Batılı devletlerinin yanında yer alarak kendi kuruluş felsefesi olan anti-emperyalist söyleme karşı geldiği görülmektedir (Eroğul 1990, s.178).

5. 27 MAYIS 1960 SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MISIR

1960 yılında, on senedir iktidar partisi olarak görevini sürdüren DP Hükümeti'ne karşı gerçekleştirilen 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, Türk siyasal tarihinde kötü bir iz bırakarak Türkiye Cumhuriyeti'nin iç siyasetini ve dinamiklerini derinden etkilemiştir. Türkiye, 1961 yılı itibariyle, dört sene boyunca farklı koalisyon hükümetlerinin iktidarına şahit olmuş ve bu durum onun dış politikadaki uygulamalarına da farklı açılardan yansımıştır.

5.1 1960 DARBESİ SONRASI TÜRK SİYASAL YAŞAMINA GENEL BİR BAKIŞ

1950-1960 yılları arası iktidarda olan DP, kentli burjuva kesiminin yanı sıra kırsal kesimdeki toprak ağalarının da temsil edildiği geniş bir temsil yelpazesi oluşturmuştur. İktidara gelişi ile beraber, ekonomide devletçiliğe karşı liberal bir program uygulamaya koymuş, kurulan Sanayi ve Kalkınma Bankası (1950), Dünya Bankası'ndan Türk sanayicileri için olası bir kredi için aracı görevi üstlenmiş, özel girişimi destekleyici ucuz kredilendirme yöntemi benimsenmiştir. Yabancı sermayeye açık bir ekonomi politikası benimsenmiştir (Gerger 1999, s.65; Eroğul 1990, s.59).

DP dönemi tarım sektörünün canlandığı, neredeyse her köylünün traktör sahibi olduğu ve dolayısıyla üretimin arttığı bir dönemdir. Özellikle yol, su, elektrik gibi alt yapı çalışmalarlarıyla köyler, kasabalara, kasabalar kentlere bağlanmış ve Anadolu'da ticaret ağı genişlemiştir. Bu iyi gidiş 1953 sonrası dış finansal kaynakların azalması, dış borçlanmanın artması, eldeki rezervlerin erimesi sonucu sona ermiş ve Türk lirasının değeri düşürülmüştür. İthalatın daralması ve üretimin yetersizliği mal darlığını da beraberinde getirmiştir (Çavdar 1996, ss.60-62). DP ekonominin kötüye gitmesiyle beraber başka iç siyasi nedenlerle beraber DP'ye karşı başlayan muhalefet, DP'yi sert ve otoriter bir yönetim anlayışına sürüklemiştir. Temel hak ve özgürlükler DP'ye karşı muhalif olanlara kısıtlanmaya başlamış, bu dönem birçok gazeteci, yazar, aydın tutuklanmıştır. Özellikle DP'nin kendine karşı muhalefet yapanları araştırma ve engellemek için kurduğu Tahkikat Komisyonu ise Türk demokrasi tarihinin kötü hatırası olmuştur (Çavdar 1996, s.77).

Bir taraftan 1957 itibari ile Türkiye’de enflasyon artışı, diğer taraftan öğrenci olayları ve onlara uygulanan baskıcı tutum Demokrat Parti adına yapılan kötü eleştirilerin artmasına sebep olmuştur. Diğer siyasal partiler DP ‘nin nüne geçebilmek adına farklı bir politika izlemeye başlamış; CHP, Hürriyet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi ise Cumhuriyetçi Millet Partisi ile güçlerini birleştirme kararı almışlardır. Son çare olarak DP ise partisine vatandaşların katılımını sağlamak ve desteğini arttırmak amacı ile muhalefete karşı Vatan Cephesini kurmuştur. DP’ye karşı muhalefet güç birliği yaptığı için, DP, Vatan Cephesi Örgütü’ne katılımları radyoda okuyarak halkın partisi olduğunu herkese kanıtlamak istemiştir (Turan, 1999, 186)

Türk silahlı kuvvetleri yaşanan bu karmaşaya kendince bir son vermek istemiş ve 27 Mayıs 1960 yılında ülke yönetimine el koymuştur. DP’li siyasetçiler ve milletvekilleri, kurulan Yüksek Adalet Divanı’nda Yassıada Duruşmalarında yargılanmış, Adnan Menderes, Hasan Polatkan, Fatih Rüştü Zorlu ve Celal Bayar idama mahkûm edilmiştir. Ancak Bayar’ın cezası yaş haddinden hapse çevrilirken, Menderes, Zorlu ve Polatkan idam edilmişlerdir. Demokrasinin önünü açabilmek adına Türk silahlı kuvvetlerinin yaptığı askeri darbe, demokrasinin kaybedilmesiyle sonuçlanmıştır. Halkın oyu ile seçilen siyasiler halkın onayı olmadan, niteliği hala tartışma konusu olan bir hukuk garabeti diyebileceğimiz mahkemede ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Bu idamlar Türk siyasetinde sonuçları günümüze kadar ulaşan ideolojik hesaplaşma geleneğinin de başlangıcı olmuştur. Türk siyaseti, demokrasilerde yeri olmayan, kinci, sizden-bizeden söylemlerinin kullanıldığı bir taşra tipi demokrasi kimliğine bürünmüş ve farklı ideolojilerin sürekli birbirini suçladığı, sürekli birbiriyle hesaplaştığı bir intikam siyasetine dönüşmüştür (Gevgili 1987, s.155-162, Turan 1999, s. 220). 27 Mayıs askeri darbesinin tüm olumsuz koşullarının yanı sıra belki de ortaya koyduğu tek bir iyi sonuç vardı o da demokratik niteliklerle dolu ve son aşamasında halkoyuyla onaylanmış 1961 Anayasası olmuştur. 1961 Anayasası içeriği, hazırlanışı, kabul edilişi ve saydığımız özellikleri kapsayan evrensel nitelikleri nedeniyle Türk anayasa tarihinin en özgürlükçü anayasasıdır.1961 Anayasası, Kurucu Meclisin Temsilciler Meclisi kanadı içinde oluşturulmuş olan 20 üyeli anayasa komisyonunun çalışmalarıyla son şeklini almıştır. Referanduma sunulan 1961 Anayasası yüzde 61.7 oranında evet oyu ile kabul edilmiştir (Gevgili 1987, s.189).

27 Mayıs askeri darbe sonrası Türkiye’de yeni partiler kurulmuştur. CHP VE CKMP ye ek olarak, AP (1 Şubat 1961), YTP (13 Şubat 1961) ve TİP (13 Şubat 1961) kurulmuştur. AP, DP’nin devamı olarak kurulmuş,1961 Anayasası referandumunda “hayırda hayır vardır” sözüyle kendini göstermiştir (Türker Tekin 2014, s.225).

1960-1964 yılları arası Türk siyasi tarihi “Koalisyonlar Dönemi” olarak adlandırılmış ve 3 kez koalisyon kurulmasına şahit olmuştur. Türkiye’de ilk koalisyon hükümeti 1961 seçimlerinden sonra CHP ve AP arasında kurulmuştur.1961 seçimlerinin sonucunda CHP 173 milletvekili, AP 158 milletvekili, CKMP 54 milletvekili, YTP ise 65 milletvekili çıkartmışlardır. Partilerin hiçbiri tek başına hükümet kurmak için yeterli çoğunluğa ulaşamadığı için Türkiye ilk defa koalisyon kavramı ile karşı karşıya gelmiştir.

Seçilen Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, mecliste çoğunluğa sahip olan CHP genel başkanı İsmet İnönü’ye hükümet kurma yetkisini vermiştir. İsmet İnönü’nün koalisyon teklifini CKMP ve YTP reddetmiş, AP ise genel başkanı olan Gümüş Pala’nın uzun süren ikna çabaları ile koalisyon teklifini kabul etmiştir (Çavdar 1996, s.117). Koalisyon hükümeti 20 Kasım 1961 tarihinde CHP ve AP arasında kurulmuştur. Ancak bu ilk koalisyon hükümeti uzun süre görev yapamamıştır çünkü DP’li tutuklu siyasilere af konusunda hükümet ortakları arasında fikir ayrılıkları baş göstermiştir. AP sınırsız aftan yanayken, CHP sınırlı bir af istemiştir. Ayrıca 147’liklerin affedilmesiyle ilgili yasa tasarısı TBMM’de görüşülürken AP’li milltvekillerinin koalisyon ortağı olduklarını adeta unutarak, TBMM’deki diğer partilere 147’likler yasına onay vermemeleri konusna telkinde bulunmaları koalisyon ortakları arasında büyük bir güven bunalımı yaratmıştır. Bunun yanı sıra komisyonda kabul edildiği halde harp okulu ile ilgili öğrencileri ile ilgili yasatasarisının AP’lilerin baskısıyla onaylanmaması sonucuyla İsmet İnönü istifasını vermiş ve ilk koalisyon hükümeti 30 Mayıs 1962 tarihinde sona ermiştir (Türker Tekin 2014, s.226)

Cumhurbaşkanı Gürsel yeni hükümet kurma görevini yeniden İnönü’ye vermiştir. Devamında, çeşitli görüşmelerden sonra 25 Haziran 1962 yılında 2.kez koalisyon CHP, YTP CKMP ve Bağımsızlar arasında kurulmuştur. Yassıada hükümlülerinin afları, iki kez Talat Aydemir’in önderliğinde kalkışılan darbe girişimi (22 Şubat 1962-21, Mayıs1963), Devlet Planlama Teşkilatı ile düşülen görüş ayrılıkları, İnönü ve CHP’nin

kamuoyundan puan kazanmasından diğer iki partinin duyduğu endişe, 2 Aralık 1963 yılında koalisyonun bozulmasına sebep olmuştur (Turan 2002, s.101).

Son olarak 1963 yılında CHP, 33 Bağımsız milletvekilini yanına alarak bir azınlık hükümeti oluşturmuş ve bu hükümet 3.koalisyon hükümeti olarak Türk siyasi tarihine geçmiştir.175 Milletvekilliği bulunan CHP, 33 Bağımsız milletvekili ile 208 milletvekili rakamına ulaşmaktaydı. Bu rakam hükümet kurmak için yeterli rakam değildi. Yeter sayının 226 olması gerekiyordu. Kıbrıs Sorunu'nun gündemde olduğu bu dönemde, İnönü'nün de güvenoyu alamazsa bundan böyle hiçbir hükümet çalışmasına katılmayacağı belirterek rest çekmesi sonucu YTP, CHP ve Bağımsızları dışardan destekemiştir. Ancak AP 3.koalisyon hükümetine karşı TBMM'deki diğer partileri yanına alarak bir birlik oluşturmuş ve bu ittifak bütçe görüşmelerinde ortaya çıkmıştır. TBMM'deki bütçe görüşmelerinde bütçe, 197 evet oyuna karşı 225 red oyu ile onaylanmamıştır. Bu durum, İnönü'nün bütçesi kabul edilmeyen bir hükümetin görev yapamayacağı gerekçeyle istifasına yol açmıştır. Azınlık hükümeti de 13 Şubat 1965'te sona ermiştir.1965 seçimlerine kadar AP'den senato üyesi olan Suat Ürgüplü'nün Başbakanlığında AP, YTP, CKMP ve MP ile yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuş ve Türkiye bu hükümet tarafında yönetilmiştir. AP Genel başkanı Süleyman Demirel ise Suat Ürgüplü Hükümet'inde başbakan yardımcılığı görevi üstelenerek ilk kez hükümette yer almıştır. 1965 yılında ise genel seçimler geldiği için halk oylamaya gitmiş, yüzde 50.48 oy oranı ile Adalet Partisi tek başına iktidarda yerini almıştır (Çavdar 1996, s.153).

5.2 KIBRIS SORUNU SONRASI TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU ÜKLELERİ İLE YAKINLAŞMA ÇABALARI (1963-1964): MISIR

Kıbrıs Sorun'u, Türk dış politikasının ekseninde değişikliğe yol açmış, büyük devletler arasında tarafını belirlemede önemli bir etki yaratmıştır. Özetle Kıbrıs Sorunu'nun nasıl ortaya çıktığını anlatmak gerekirse, 1951 yılında Yunanistan'ın Kıbrıs adasını kendi topraklarına katmak istemesiyle başlamıştır. Fakat bu istek 1955 yılında BM'nin Genel Kurul görüşmeleri sırasında reddedilmiştir. Özellikle NATO üyesi olan ülkelerin çoğunluğunun Yunanistan'ın talebine ters düşmüş olması, Yunanistan'da Batı ve NATO karşıtlığı bir kamuoyunun oluşmasını sağlamıştır (Armaoğlu, 2009, s.639) 1955 yılında dönemin başbakanı Papagos'un ölümü ile Yunanistan'da geçici bir koalisyon oluşturulmuş, 1956 yılında Şubat ayında yapılan genel seçimlerinde Konstantin Karamanlis liderliğinde Radikal Birlik partisi iktidara gelmiştir. İç politikada yaşanan bu

değişim Yunanistan'ın dış politikasına da etki etmiş ve NATO'yla daha yakın ilişkiler kurma amacı güden yeni dönem başlamıştır. Başbakan Karamanlis amacını şu şekilde belli etmiştir:

“ Daha geneldeki ulusal çıkarlarımız açısından diplomatik mücadelemizi ittifaklarımızın çerçevesi içerisinde sürdürmemiz gerekmekte. Birleşmiş Milletlere başvurmamız ittifaklarımızla son derece ters düşmektedir”

(Sönmezoğlu 2006, s. 139; Gevgilli 1987, s.137)

1955 yılından itibaren Kıbrıs Sorunu Türkiye-Yunanistan ilişkilerini bozmaya daha derinden devam etmiş, Türkiye’de 6 Eylül günü düzenlenen ve iki gün süren Türkiye’deki aşırı ırkçı kesimin Rum azınlığa karşı şiddet eylemleri gerçekleşmiş, çok sayıda Rum işyerleri ve evleri yağmalanmıştır (Eroğul 1990, s.109).

Kıbrıs'ta bağımsızlıklarını ilan etmek ve adayı ele geçirmek isteyen Rumlar “EOKA” terör örgütü, adada Türklere karşı şiddet eylemlerine başlayarak adeta bir iç savaş başlatmışlardır. EOKA karşısında örgütlenme ihtiyacı duyan Kıbrıslı Türkler yeterince faaliyet gösteremeyince, Rauf R. Denктаş ve Kıbrıs Türk Kurumları Federasyon’una bağlı arkadaşları, 26 Kasım 1957’de Türk Mukavemet Teşkilatını kurmuşlardır. Bu sayede Kıbrıs Türkleri EOKA’nın şiddet eylemlerine karşı koymak ve adada Türk varlığını sürdürebilmek için daha güvenli bir örgütlenme gerçekleştirmişlerdir (Uçarol 2010, s.960).

1958 yılında, Türk kamuoyunda “ Ya Taksim ya Ölüm” sesleri yükselmekte, Kıbrıs’ın ikiye bölünerek Türklerin kendi bağımsız devletlerini kurma isteği daha da artmış, yurdun çeşitli yerlerinde bu amaca yönelik mitingler düzenlenmiştir. Kıbrıs'ta şiddet ve yağma eylemlerinin devam etmesi, Türk-Yunan ilişkilerini bozmasının yanı sıra NATO’nun Doğu Akdeniz’deki önemli iki üye devletinin durumunu sarsıntıya uğramıştır. Bu sebepten ABD ile NATO’nun baskısı üzerine Türkiye ve Yunanistan arasında ikili görüşmeler başlamıştır (Uçarol 2008, s.960).

Yunanistan bu sorunu sadece NATO ile çözümleyemeyeceğini anlamış ve 1958 yılında konuyu tekrar BM’ye taşımıştır. Fakat BM, “Enosis” tezine tavrını koymuş ve 5 Aralık 1958 yılında bu anlaşmazlığın taraflar arasında yapılacak görüşmelerle çözümlenmesini istemiştir. Bunun üzerine, 11 Şubat 1959 yılında Türkiye ve Yunanistan başbakanları Kıbrıs’ın geleceğini değerlendirmek ve sorunu çözümlmek amacıyla Zürih’te bir araya

gelmişlerdir. İki devlet, Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet kurulmasını istediklerini belirterek, hem Türk hem de Rumların haklarının neler olacağını kararlaştırdıklarını ve bu kapsamda bir anlaşma yaptıklarını söylemişlerdir. Anlaşma Başpiskopos Makarios tarafından olumlu karşılanırken, Grivas (EOKA Örgüt Lideri) olan bitenden pek memnun olmamıştır (Sönmezoğlu 2006, s. 141).

Anlaşmanın sonucuna gelecek olursak, iki devlet konuyla yakından ilgili olan İngiltere'ye de alınan kararı haber vermiş, Türkler ve Rumlar tarafından Kıbrıs'ta yeni bir statünün kurulmasında karar kılınmış, Türk Hükümeti, istediği taksim tezinden vazgeçerek, Kıbrıs'ın bağımsızlığı tezini kabul etmiştir (Uçarol 2010, s.961).

Karar İngiltere'ye iletdikten sonra, üç devlet liderlerinin de katılacağı bir konferans gerçekleştirileceği kararlaştırılmıştır. 19 Şubat 1959 yılında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere başbakanlarının katılımı beraberinde Türk ve Rum toplumlarının liderleri Dr. Fazıl Küçük ve Başpiskopos Makarios'un katılımı ile Londra Konferansı gerçekleşmiştir. Konferansın sonucunda Zürih Anlaşmasında alınan kararların anlaşması imzalanmıştır. Türkiye'ye bölgede garantörlük hakkı tanınmıştır. 16 Ağustos 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş ve uluslararası topluma ilan edilmiştir. Ancak Kıbrıs Anayasası'nın bazı maddelerinde Türkler aleyhinde değişiklikler yapılması ile adada yine bunalımlı günler başlamış ve Türklere karşı hukuk dışı uygulamalar başlamıştır. Rum polislerinin nedensiz yere 1'i kadın 3 Türk'ü öldürmesiyle Kıbrıs'ta Türklere karşı şiddet eylemleri yeniden başlamıştır. Özellikle EOKA adlı terör örgütü 400 kadar Türk'ü katletmiştir. Türk Hava Kuvvetleri uçakları adaya ihtar uçuşları yapmışlar (25 Aralık 1963), Türk donanmaları da Kıbrıs karasularına girmiştir (Türker Tekin 2014, s.228). Ada'da İngiltere'nin de araya girmesiyle ateşkes yapılmış, Lefkoşa'da adayı ikiye ayıran Yeşil Hat kurulmuştur. Bölgede Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı ile barış gücü bulundurulmaya başlanmıştır. Ancak şiddet eylemleri artarak devam edince Türkiye adaya müdahale etmeyi gündeme getirince ABD Başkanı Johnson Türkiye'ye haddini aşan bir uyarı mektubu göndermiştir (5 Haziran 1964). Ülke çıkarları ile blok çıkarlarının bir olmadığını; blok çıkarları ile ülke çıkarlarının her zaman uyum sağlayamayabileceği gerçeğini gören Türkiye de bu mektuba uluslararası hukuk kuralları gereğince bir cevap yazınca, zaten Küba Krizi'nden beri bozulmakta olan Türkiye-ABD ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Batı'ya yakın olmanın yararlı mı yoksa zararlı olduğunu tartışmaya başlayan Türkiye, dış politika stratejisinde döneminin asıl hedefini

terk etmeden, taktiksel anlamda diplomatik planlarında değişimleri başlatacaktır (Duran, Karaca 2013,s. 125).

Türkiye bu dönemde dış politikada ABD'nin tek alternatif olmadığını kabullenmiş, bir yandan SSCB ile diğer yandan NATO'nun Avrupa kanadıyla, öte yandan da Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleriyle yakınlaşmaya başlamıştır. Özellikle DP döneminde Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya karşı uygulanan dış politikanın açtığı yaraları sarmaya başlamıştır. Ancak Türkiye'nin Bandung Konferansı'nda yaptığı hata bağlantısızların yani 3.Dünya ülkelerinin Türkiye'nin lehinde durmasına sebebiyet vermiştir. Bu karşıt duruş Kıbrıs Sorunu'nda da Türkiye'nin karşısına çıkmıştır. Azınlık sorununu en iyi bilen ve yaşayan Bağlantısızlar, Kıbrıs'ta azınlık olarak görülen ve bağımsızlıklarını kazanmak isteyen Türklere karşı yakın politika izlememişlerdir (Oran 2012, s.677).

1961 yılının Eylül ayında Belgrad şehrinde gerçekleşen toplantı, 2.Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeci devletlere karşı bağımsızlık savaşını kazanan Asya ve Afrika ülkeleri bağlantısızların gerçekleştirdiği ilk zirve toplantısı olmuştur. Bağlantısız bir ülke olmak için Bandung Konfeansı'nda, Türkiye'nin bağlantısızlara karşı savunduğu NATO, CENTO, SEATO gibi askeri ve güvenlik birliklerine katılmamak, kendi topraklarında yabancı ülkelerin üslerini bulundurmamak ve özgürlük, bağımsızlık hareketlerini desteklemek gerekmekteydi. Türkiye'nin 1955 Bandung Konferansı'ndan miras kalan kötü imajından dolayı, Belgrad Konferansı'na katılan Türk gazetecilere basın toplantısında soru sorma izni ve fırsatı verilmemiştir (Karaveli 9.10.1961, s.3).

Toplantı 25 ülkenin katılımı ile gerçekleşmiş, konferansın sonunda tüm sömürge halklarına bağımsızlık için haklarını kullanma serbestisi ve ulusal toprakların bütünlüğüne saygı görüşü çağırısı yapılmıştır (Armaoğlu 2009, s. 752).

Konferans sonrasında Tito, Nehru ve Nasır ortak bir bildiri yayınlamışlardır ve bildiri de şöyle denmektedir:

“ Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin seçilmesi, nükleer denemelere muayyen bir süre ara verilmesi ile ilgili karar tasarısının kabulü, Afrika'nın atom silahlarından tecridi ve Fransa'da mevkuף Cezayirli liderlerin açlık grevine son verilecek tedbirlerine alınması ile ilgili tasarıların kabulü gibi, milletlerarası mesele-

lerde müsbet ve yapıcı adımlar atılmasında tarafsız memleketlerin önemli rolü olmuştur”⁶⁰

Toplantıya Kıbrıs Sorunu’na dahil olan ülkelerden bir tek Kıbrıs Cumhuriyeti katılmıştır. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un “tam bağımsızlık tezi” ve sonrasında bağımsızlığa kavuşması, ona Zürih ve Londra Antlaşması’nda alınan kararlardan kurtulmak için bir çözüm yolu olmuştur. ”Ulusal toprakların bütünlüğü” kavramı aslında Kıbrıs için” Coğrafi federasyon “ isteyen Türkiye’nin düşüncesi ile “yekpare devlet” görüşü olan Kıbrıslı Rumlarla karşı karşıya getiriyordu. Esas önemli nokta, Belgrad Konferansı’na katılan ve azınlık konusunda hassas olan diğer ülkelerin, Kıbrıslı Rumların fikirlerine ne kadar katıldığı ortaya çıkmıştır (Sönmezoğlu 2006, s.178). Mısır Hükümeti’nin Kıbrıs Rumları’na silah gönderdiği, özellikle gönderdiği topların Limasol ve Magosa şehrinde rum askerleri tarafından teslim alındığı Türk basınında yer almıştır.⁶¹SSCB, Mısır ve Suriye Makarios’a Kıbrıs’taki İngiliz üsslerinin kaldırılması hususunda Makarios’a destek olacaklarını bildirmişlerdir.⁶² Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un Mısır’la bu yakın ilişkilerinin göstergesi olarak, Makarios somut bir adım atarak Mısır’a resmi bir ziyarette bulunma kararı almıştır. Bu sırada da Rus ve Mısır gemileri Kıbrıs açıklarında askeri tatbikatlar yapmışlardır.⁶³

Bu dönem Türk dış politikasının değişime uğramasını hızlandıran bir diğer olay da Suriye’de olmuştur. BAC’nin kuruluşu konusunda anlattığı üzere, 28 Eylül 1961 tarihinde Suriye’de askeri bir darbe olmuş ve bu darbe sonrası Suriye, BAC’dan ayrılarak, Nasır’ın Arap Birliği Projesi’ne büyük bir darbe vurmuştur. Tüm partilerin desteğini alan darbenin yöneticisi Suriye Genel Kurmay Başkanı Abdül Kerim Zaadettin, darbe sonrası yayınladığı beyannemede;

“ Zulme karşı ordunun ihtilali ile savunulan ve korunan Suriye’nin Arap halkı, Suriye ile Mısır’ın ayrılmasına sebep olan diktatorya rejiminden kurtulması için bugün zincirler içinde kıvranan kardeş Mısır halkına dost elini uzatır”

⁶⁰ 21 Kasım 1961, Vatan Gazetesi, s.3

⁶¹ 8 Haziran 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.1

⁶² 18 Ağustos 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.7

⁶³ 28 Ağustos 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.1

şeklindeki açıklamasıyla Nasır'ı diktatörlükle suçlamış ve Mısır halkını bu konuda uyarmıştır.⁶⁴

Türkiye, BAC' dan ayrılan Suriye'yi ilk tanıyan devletlerden biri olmuştur. Bu nedenle Mısır, Türkiye ile siyasi ilişkilerini kesmiştir.⁶⁵ Devamında, Türkiye'nin Mısır Büyükelçisi Seyfulla Esin, 8 Ekim 1961 tarihinde Mısır'dan Türkiye'ye dönmüştür.⁶⁶ Buna karşılık Mısır'ın Ankara büyükelçisi Fehmi ise İstanbul üzerinden Rus bandıralı "Litva" adlı gemiyle Kahire'ye geri dönme kararı almıştır.⁶⁷ Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ise "Zaten Mısır'la fazla bir münasebetimiz yoktu" diyerek durumu soğukkanlılıkla değerlendirmiştir.⁶⁸ Siyasi ilişkilerin bitmesi ile beraber iki ülke arasında gerginlikler devam etmiş ve Mısır Hükümeti Süveyş'ten geçen Türk tankerlerinin buradan 4 gün boyunca akaryakıt almasına izin vermemiş, buna karşılık Türk Hükümeti de Mısır gemilerini boykot etme kararı almıştır.⁶⁹ Mısır Hükümeti'nin Arap dünyasıyla Türkiye'nin arasını açma politikasının Kahire radyosuna yansıdığı görülmüştür. Radyo yayınında Türkiye'nin Irak sınırında kanlı çatışmalar olduğu şeklinde gerçeğe alakası olmayan asılsız bir yayın gerçekleştirmiştir.⁷⁰ Mısır'la Türkiye arasında yaşanan bu siyasi kriz, iki ülke arasında ekonomik ve kültürel ilişkilerin de zarar görmesini beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin Mısır'la ithalat ve ihracata dayalı ticari ilişkileri zarar görmüştür (Sıralar 3.09.1962, s3). Ancak Çekoslovakya ve İsviçre Hükümetleri'nin aracılığıyla Mısır'la Türkiye arasında siyasi alanda maslahatgüzarlık seviyesinde ilişkiler yeniden kurulmaya başlanmıştır. Bu ılımlı gelişme sonucu Türkiye, Mısır, Suriye ve Irak arasında ikinci kez kurulması planlanan BAC için de olumlu düşündüğünü belirtmiştir.⁷¹ Mısır Hükümeti SSCB'yle olumlu ilişkilerini devam ettirmeye özen göstermiştir. Gerek ekonomik gerek askeri alanda iki ülke arasında antlaşmalar ve görüşmeler yapılmış hatta SSCB lideri Kruşçev, 16 günlük bir gezi programı dahilinde Kahire'ye gelmiştir.⁷² İki ülke arasında yapılan anlaşma gereği, SSCB'nin 1958 yılında Asuvan Barajı için verdiği 400 milyon ruble yardıma ek olarak aynı baraj için 900 milyon ruble ek yardım ve-

⁶⁴ 4 Ekim 1961, Vatan Gazetesi, s.1

⁶⁵ 2 Ekim 1961, Vatan Gazetesi, s.1

⁶⁶ 4 Ekim 1961, Vatan Gazetesi, s.3

⁶⁷ 19 Ekim 1961, Vatan Gazetesi, s.5

⁶⁸ 4 Ekim 1961, Vatan Gazetesi, s.3

⁶⁹ 4 Ekim 1961, Vatan Gazetesi, s.5

⁷⁰ 16 Temmuz 1962, Vatan Gazetesi, s.1

⁷¹ 28 Nisan 1963, Vatan Gazetesi, s.5

⁷² 7 Mayıs 1964, Vatan Gazetesi, s.3

rilmesine karar verilmiştir. Ayrıca askeri alanda da Mısır ordusunun ihtiyaçlarının yüzde 70 ini oluşturan yardımlar (ilyuşin, Mig uçakları, modern silahlar, denizaltı vb) ile ilgili askeri antlaşmalar da iki ülke arasında imzalanmıştır. Mısır ise bunlara karşılık, yıllık pamuk üretiminin yüzde 50 sini SSCB'ye ve diğer Doğu bloğu ülkelerine verme konusunda SSCB ile anlaşmıştır. Bu durum 1958-1964 arası gelişen Mısır-SSCB ilişkilerini net bir şekilde somutlaştırdığının göstergesi olmuştur (Yavuz 19.05.1964, s.3). Bu gezi boyunca Kruçev ve Nasır'ın ikili görüşmeleri sırasında SSCB'nin İsrail'e karşı başta Mısır olmak üzere Arap ünyasına destek olma politikası da resmi olarak açıklanmıştır.⁷³

Bu dönemde Türkiye-Mısır ilişkilerinde sonuçları çok da ciddi olmayan bir pürüz yaşanmıştır. Türkiye, Irak'ın Bağdat Pakt'ından ayrılmasından sonra adı CENTO'ya dönüşen ve merkezi Ankara'da olan bu yeni oluşumun diğer iki üyesi olan Pakistan ve İran'la 21 Temmuz 1964 günü, ekonomi alanında kalkınma için bölgesel işbirliği "RCD" örgütü kurulmuştur (Regional Cooperation for Development) (Soysal 1991, s.496). Bu oluşuma Mısır tepki gösterirken Türkiye'nin komşusu olan Arap devletleri bu birliğe siyasi olarak katılmamakla beraber, bölgede kültürel ve ekonomik iş birliğine olumlu baktıklarını belirtmişlerdir.⁷⁴

Türkiye- Mısır ilişkilerinde daha ciddi bir sorun ise Kahire Konferansı'nda ortaya çıkmıştır. 1964 yılının Ekim ayında diğer adı "2.Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı" olan Kahire konferansı, 47 ülke temsilcilerinin katılımıyla Mısır'ın başkenti Kahire'de gerçekleşmiştir. Mısır ve Hindistan'ın öncülük ettiği "Barış içinde bir arada yaşama" ilkesi ile başlayan konferans, tüm ülkelerin ortak noktada buldukları "Uluslararası İşbirliği ve Barış için Program" ilkesini temel alan deklarasyonla tamamlanmıştır (Sönmezoğlu 2006, s.178.). Bu deklarasyon içinde yer alan program, bütün ülkelerin nükleer silahlardan vazgeçmesini, bütün yabancı üsslerin tasviyesini, devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmamalarını, emperyalizme karşı çıkılmasını ve Kıbrıs'a self-determinasyon hakkının tanınmasını kapsamıştır (Armaoğlu 2010, s.752).

Dönemin dış politikasında değişikliğe giden Türkiye, Kıbrıs Sorunu'nda güvendiği Batı'dan darbe yemiş, Bağlantısızlar ile yakın ilişkiler kurmak istemiştir, Kahire Konferansı'na gözlemci statüsünde katılmak için başvurmuş fakat bu istekleri reddedilmiştir.

⁷³ 15 Mayıs 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.1

⁷⁴ 31 Temmuz 1964, Cumhuriyet Gazetesi, s.1

Türkiye ise iki büyükelçisini dinleyici sıralarında izlemek üzerinde göndermiştir. Konferans sırasında bu iki büyükelçi henüz bağımsızlığını kazanmamış Filistin, Umman gibi henüz bağımsız devlet olmamış ülkelerin mücahitlerinin olduğu yere oturdukları için “tribün büyükelçileri” olarak anılmışlardır (Oran 2012, s. 677).

Türkiye'nin Batı ittifakı olma politikasından vazgeçmesi sürecine özetlersek, 1962 yılında yaşanan Küba Krizi Türkiye'yle ABD arasındaki ayrılığın ilk aşaması olmuştur. SSCB'nin Küba'ya konuşlandığı füzeler ABD ile SSCB arasında büyük bir gerilim oluşturmuştur ancak ABD'nin Türkiye'deki Jüpiter ve Thor füzelerini kaldırmasıyla SSCB de Küba'daki füzelerini kaldırmış böylece Soğuk Savaş Döneminin en önemli krilerinden biri atlatılmıştır. ABD'nin Türkiye'ye sormadan, Türkiye'nin fikrini almadan Jüpiter ve Thor füzelerini kaldırması Türkiye'nin Batı ittifakı içinde eşit bir üye olarak görülmediğinin ilk işareti olmuştur. Türkiye'nin 1962-64 Kıbrıs Bunalımı sırasında yalnız kalması, Ankara'daki tavır değişikliğinin başlangıcı olmuştur. Ayrıca Türk dış politikasındaki bürokratlar ilk kez Türkiye İşçi Partisi'nin önderliğindeki soldan gelen eleştirileri de dikkate almak zorunda kalmıştır (Balcı 2017, s.131). Sol kesim az gelişmişlik ve dışa bağımlılık konularının dış politikaya etkisini çokça tartışılmaya ve sorgulanmaya başlamış, dış politikanın sorgulanması iç düzenin tartışılmasıyla beraber gündeme getirilmiştir. ABD'nin varlığı, ABD'nin Türkiye'deki üssleri, NATO, emperyal güçler ve Nasır'ın bu güçler karşısında dik duruşu, Kıbrıs Sorun'u sırasında Batı'nın Türkiye'ye olan tavrı kamuoyunu dış politikayla fazlasıyla ilgilendirir bir hale getirmiştir (Gerger 1999, s.110-112).

Kıbrıs Sorunu'nda değindiğimiz üzere ABD Başkanı Johnson'ın Kıbrıs Sorunu sırasında Türkiye'ye gönderdiği mektup, ABD'ye olan güveni iyice sarsmıştır. Bu gelişmeler üzerine Türkiye bir yandan 3.Dünya ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri ile diğer yandan SSCB ile yakınlaşmaya başlamış, 1964 Ekim ayında dış işleri bakanı Feridun Cemal Erkin Moskova'ya resmi bir ziyarette bulunmuş, karşılığında SSCB Dış İşleri ve Ticaret Heyeti Ankara'ya resmi ve ekonomik ilişkileri güçlendirici ziyaretlerde bulunmuşlardır. Ancak Türkiye'nin dış ilişkilerinde en radikal diyebileceğimiz kararı ise NATO ittifakı içerisinde Avrupa Devletleri ile yakınlaşmak ve onların politikalarını takip etmek olmuştur. Türkiye NATO'nun Avrupa kanadını küstürmemek adına Afrika ve Asya ülkelerinin doğrudan yanında olmamış ancak milli çıkarlarının gerektirdiği ölçüde özellikle BM örgütü çerçevesinde bu ülkelerle iş birliğinde bulunmaya özen göstererek kendince

denge politikası uygulamıştır. Bu politika anlayışına yol açan temel unsurlardan bir tanesi 1961 Anayasası ile kurulan MGK'nın, kurulduğu günden itibaren bu dönemin dış politika anlayışının uygulanmasındaki temel kurumlarından bir tanesi olmasıdır. MGK "sabit" ve "hükümetten hükümete değişmeyen" dış politika ilkelerinin sürekliliğini sağlayan bir kurumdur. Bir diğeri ise 1961 Anayasası'nın içeriği itibarıyla getirdiği özgürlük ortamı dış politikada yeni bir unsurun yani kamuoyunun devreye girmesine ve dış politikayı kısmen yönlendirmesidir. Ayrıca bu dönemde üç koalisyon hükümetlerinin başbakanı olan İsmet İnönü'nün dış politikadaki ustaca manevraları, Kurtuluş Savaşı'ndan gelen kimliğinden dolayı MGK üzerinde sözünü dinletir bir sivil politikacı olması son derece etkili olmuştur. Örneğin Ağustos 1964 yılında Kıbrıs'a yapılan hava müdahalesi sırasında MGK askerlerin müdahalesinin devamı önünde fikir beyan ederken, buna itiraz eden İnönü'nün MGK'ya sözünü dinlettirdiği ve askeri müdahalenin o dönemin şartlarında durdurulduğunu göstermiştir (Balcı 2017, s.131).

6. SONUÇ

1950-1965 yılları arası Türkiye–Mısır ilişkilerini anlayabilmenin yolu, tarihsel bir çerçeve içerisinde iç politik gelişmeleri değerlendirmek ve bunun ışığında o döneme özgü Türk dış politikasının temel prensiplerini ve ilkelerini kavramakla mümkündür. 1950-1965 yılları arasında Türkiye’deki iç politik gelişmelere baktığımızda; çok önemli değişimlerin yaşandığı görülmektedir. 1950-1960 arası dönem, Türkiye’de 27 yıllık tek parti iktidarının biterek, Demokrat Parti’nin tek başına iktidara geldiği ve hâkim olduğu yıllardır. DP, bu dönemde daha evvel iktidarda olan CHP’nin uyguladığı iç ve dış politikadan farklı bir yol izlemiş ve bu politik değişim, dönemin dış politika ilkelerine de yansımıştır. CHP iktidarı döneminde dış politikada denge unsuru, tam bağımsızlık, anti-empyrialist söylem ve çoğu zaman tarafsızlık kimliği ön planladayken, DP’nin dış politikada tek taraflı sınırsız Batı ittifakında olma ilkesi ve bunu desteklemek için uyguladığı “ aktif taraflılık” politikası ön plana çıkmıştır. Bu politikanın uygulamasına baktığımızda ilk izlerini 1945 yılı sonrası görmekteyiz.

2. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan Soğuk Savaş Dönemi’nde Türkiye Batı Bloğu’nda yer almak istemiş ve bu hedefine ulaşabilmek için de kayıtsız şartsız Batı ittifakında yer alma ilkesini benimsemiştir. Türkiye’nin bu alternatifsiz, taraflı politikasını uygulamasındaki en temel neden SSCB’nin saldırgan ve yayılcı politikasına karşı güvenliğini sağlama endişesi olmuştur. Türkiye’nin Batı ittifakında yer alma isteği ilk etapta maddi yardımlarla başlamış, özellikle 1947 Truman Doktrini ve Marshall Yardımı bu maddi çerçeveyi çizen en temel unsurlar olmuştur. Bu maddi destek Türkiye ile ABD arasında imzalanan birçok antlaşmayla da kendini göstermiştir. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı, Türkiye’nin Batıyla yakınlaşmasının sembolü olarak görüldüğünden, Mısır ve diğer Ortadoğu devletleriyle Türkiye arasında ilk farklı duruş bu gelişmeyle başlamıştır. Mısır, bu yardımların Türkiye’yi Batıya yakınlaştırırken, kendisinden ve Ortadoğu devletlerinden uzaklaştıracağını düşünmüştür. Sonraki gelişmeler baktığımızda özellikle 1948 yılında İsrail’in kuruluşu Ortadoğu’daki dengeleri değiştirmiş, Türkiye’nin de kendi içinde tutarlı olmayan bir İsrail politikasını uygulamasına neden olmuştur. Örneğin, Türkiye, İsrail’in kuruluşunun BM’de oylanması sırasında red oyu verirken, öte yandan 1949 yılında İsrail’i tanıyan ilk Müslüman devlet olmuştur.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu dünya düzeninde, Batı Bloğu'nun önemli devletlerinden biri olan İngiltere, Mısır ve Ortadoğu'da eskisi gibi hâkim olamayacağını farkındaydı. Özellikle İngiltere'nin yerini bölgede ABD'nin alması, İngiltere'yi yeni stratejiler bulmaya ve uygulamaya yönlendirmiştir. İngiltere'nin sözde bağımsızlık verdiği (1936 Antlaşması) Mısır'da artan milliyetçilik hareketleri, İngiltere'nin burada sınırsız bir şekilde barınamayacağını göstermiştir. İşte bu nedenle İngiltere 1951 yılında Ortadoğu Komutanlığı Projesini ortaya atmıştır. Bu projeye göre ABD, İngiltere, Fransa, Türkiye ve Mısır arasında Süveyş'te SSCB'nin yayılmacılığına karşı bir güvenlik koridoru oluşturulacak ve bunun adı da Ortadoğu Komutanlığı olacaktır. Türkiye NATO'ya girebilmesinin yolunu açan bu projeye ilk etapta çok sıcak bakmasa da onay vermiştir. Ancak Cumhuriyet ve Vatan Gazetelerinin arşiv taramaları sonucunda elde edilen bilgilere göre Mısır bu projeye, emperyalist devletlerin eski sömürge topraklarına geri dönmesi olarak yorumlamasından dolayı karşı çıkmıştır. Türkiye'yi de bu projeye destek vermekle Batı'nın piyonu olarak gördüğünü ifade etmiştir. Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle beraber Ortadoğu Komutanlığı projesi fiilen kurulmadan devre dışı kalmıştır. Ancak bu proje Türkiye ile Mısır arasında kökleri tarihsel geçmişe dayalı olan dostluğu ve yakınlığı bozmuş ve Mısır'ın Türkiye'yi Batı'nın Ortadoğu sözcüsü olarak görmesine neden olmuştur.

Bu dönem Mısır'da yaşanan değişikliklere bakıldığında, 1952 yılı, Mısır'da monarşinin biterek, cumhuriyet rejiminin geldiği bir süreci başlatmıştır. Hür Subaylar Darbesi'nden sonra iktidara gelen Cemal Abdül Nasır, anti-emperyalist söylemleri, İsrail karşıtlığı, Pan-Arabizm ideolojisi ile sadece Mısır'ın değil neredeyse Tüm Ortadoğu'nun sözcüsü konumuna gelmiştir. Bu noktada Batı'nın Ortadoğu'daki sözcüsü olma rolünü üstlenmeye çalışan Türkiye ile Mısır dış politikada karşı karşıya gelmiştir. Özellikle 1955 yılında başlangıçta Türkiye ve Irak arasında ikili antlaşmayla başlayan ve daha sonra İran, Pakistan ve İngiltere'nin de katılımıyla kurulan Bağdat Paktı, Türkiye ile Mısır arasındaki rekabetin ve politik çatışmanın en temel unsuru olmuştur. Mısır, Bağdat Pakt'ını Ortadoğu'yu ve Nasır'ın önderliğini yapmak istediği Arap Birliği'ni parçalayacak bir oluşum olarak görmüştür. Bağdat Paktı, Nasır'ın Arap dünyası liderliği hedefini ulaşmak için başlattığı çalışmaların yarım kalma ihtimalini ortaya çıkarmış ve Türkiye ile Mısır arasında Ortadoğu'nun liderliği mücadelesinin hızlanmasına neden olmuştur.

Türkiye ile Mısır arasında Ortadoğu Komutanlığı ve Bağdat Paketi dışında ikili ilişkileri neredeyse kopma noktasına getirmiş bir diğer olay ise Süveyş Buhranı'dır. Türkiye'nin SSCB'ye duyduğu güvenlik endişesi, 1956 yılındaki Süveyş Buhranı sırasındaki uyguladığı politikaya da yön vermiştir. Nasır, 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirirken, Türkiye ise Nasır'a karşı İngiltere'ye destek vermiştir. Mısır'ın gözünde emperyalizme karşı verdiği mücadelesiyle ve başarısıyla "Doğu'nun kahramanı" olan Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, emperyalizmin işbirlikçisi haline geldiği düşünülmüştür. Bu tarz söylemlerin 1956 yılında Vatan Gazetesi arşivlerinde kamuoyuna pek çok kez yansdığı görülmüştür. Türkiye'nin bu politikasının nedeni ise Süveyş Kanalı'nın Mısır'ın denetiminde olması halinde, Mısır'ın bu bölgeyi SSCB'ye karşı koruyamayacağı ve SSCB'ye Ortadoğu'ya inme yolunu açacağı ve Türkiye'nin bölgesel güvenliğini tehlikeye düşüreceği endişesi olmuştur. Türkiye- Mısır hiç olmadığı kadar kötü ve krizli bir dönem yaşarken, iki ülke arasındaki ilişkide düzelme umudunu bitiren bir diğer konu da Türkiye ile Batılı devletlere karşı bağımsızlık mücadelesi veren Afrika ve Asya ülkelerinin ilişkileridir. Türkiye'nin 1950-1960 yılları arasında Asya ve Afrika ülkelerinde başlayan anti-emperyalist mücadelelerde, büyük emperyalist devletleri desteklemesi veya kimi zaman tarafsız kalması, Nasır yönetiminin Türkiye karşıtlığının bir diğer nedenini oluşturmuştur. Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi sırasında Türkiye'nin BM'de çekimser kalması, Mısır başta olmak üzere Asya ve Afrika ülkelerinde derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır. 3. Dünya ülkeleri dediğimiz yeni kurulan bu bağımsız devletlerin esin kaynağı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün ve onun önderliğinde başlayan ve emperyalizme karşı kazanılan bir zaferle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin imajını değiştirmiştir.

Sömürgeci yeni kurtulan Asya ve Afrika ülkelerinin oluşturduğu Bağlantısızlar Hareketi, 1955 Bandung Konferansı'nda resmîyet kazanmış ve burada 3 lider yani Nasır, Nehru ve Tito ön plana çıkmıştır. Türkiye ise konferansta NATO'ya yakınlığı, sosyalizm ve komünizme karşı aşağılayıcı tutumu ile büyük tepki görmüştür. Yani Bandung Konferansı Nasır'ın yıldızını parlatırken, Türkiye'yi, hayal kırıklığı yaratan emperyalist devletlerin ittifakı olan bir ülke konumuna düşmüştür ki bu durum daha sonraki Bağlantısızlar Konferanslarında da (1961 Belgrad Konferansı, 1964 Kahire Konferansı) Türkiye aleyhtarlığı şeklinde kendini göstermiştir. Türkiye'nin bu imajı yani emperyalist Batı devletlerinin yanında yer alması sorunu, Türk dış politikasının en önemli sorunlarından

biri olan Kıbrıs Sorunu sırasında kendini göstermiş, Arap ülkelerinin Kıbrıs Sorununun da Türkiye'nin karşısında yer almalarına yol açmıştır.

1960 askeri darbesi sonrası, 1961'de yeniden başlayan çok partili hayat, Türk siyasetinde daha önce hiç uygulanmayan bir süreci de başlatmıştır. Bu süreç 1961-1965 yılları arasında yaşanan koalisyon hükümetleri dönemidir. Bu dönem farklı siyasi partilerin hükümet ortağı olduğu ancak askeri darbe sonrasında hala izlerinin taşındığı geçiş dönemi diye adlandırabileceğimiz bir koalisyon hükümetleri dönemi olmuştur. Türkiye'nin, 1961-1965 dönemi dış politikada ulusal çıkarlara zarar verecek bir durum olmadığı takdirde pasif bir politika izlediği görülmektedir. Türkiye, ulusal sınırlarına ve halkının çıkarlarına zarar verebilecek bir durumda; örneğin, Kıbrıs Sorunu, Johnson Mektubu, Kübra Krizi gibi konularda aktif bir dış politika izlemiş, bu politikayı izlerken dengeleri korumaya özen göstermiştir. Ortadoğu politikası ise 1950-1960 arası dönemin yarattığı olumsuz imajı düzeltmeye yönelik olmuş, ancak Arap dünyası ve Mısır, Türkiye'ye karşı kırgınlıklarını kaybetmemişlerdir. Dış politikadaki bu durgun dönem Ortadoğu ülkeleriyle imzalanmış siyasal antlaşmalarda da kendini göstermektedir. Bu dönemde sadece "1964 Kalkınma İçin Bölgesel İş Birliği Antlaşması" imzalanmış onun dışında imzalanan antlaşmalar Batı Bloğu ülkeleri ile ilgili olmuştur.

Türkiye – Mısır ilişkileri, 1950-1960 yılları arası ve 1961-1965 yılları arası olarak iki bölüme ayrılarak incelendiğinde; 1950-1960 arası Türkiye- Mısır ilişkilerinde tek parti dönemi krizli ve buhranlı bir dönem olmuştur. Tek parti iktidarları iç politikada kimi zaman bir istikrar sebebi olarak görülse de dış politikada bu her zaman geçerli bir ilke değildir. Bunu 1950-1960 arası DP'nin tek parti olarak iktidarda kaldığı 10 yıllık süre içinde görmekteyiz. Evrensel demokrasi geleneğinde çokça eleştirilen çoğunluk seçim sistemi ile iktidara gelen ve bu güvenle "Çoğunculuk prensibini" yok sayan DP iktidarı, dış politikada da kendinden farklı olan iç dinamiklerin sesini duymayarak, kendi ideolojik ilkeleri doğrultusunda politikalar izlemiştir. Bu duruma genel bir örnek vermek gerekirse, DP'nin TBMM onayı olmadan, Bursa'da topladığı Bakanlar Kurulu kararı ile Kore Savaşı'na asker göndermesi (TBMM'den daha sonra onay alarak) verilebilir. Mısır özelinde baktığımız zaman, DP Hükümeti Türk kamuoyundaki ve siyasi partilerdeki sol grupları dinlememiş ve sınırsız Batı taraflılığını göstererek Ortadoğu'nun ve Mısır büyük tepkisini almıştır. DP'nin dış politikasında güvenlik endişesi ile tek bir ilkeye ve tarafa körü körüne bağlı kalmış olması, onu dış politikada istikrar adına istikrarsızlığa

sürüklemiştir. Bu bağlamda Ortadoğu ve Mısır'ın tepkisini çekerek dengesiz ve sonuçları ilerde de hissedilebilecek çok daha geniş kapsamlı problemler yaratan süreçlere sebep olmuştur. 1964 yılında Kıbrıs Sorunu sırasında ABD'nin Johnson Mektubu sonrasında Türkiye'nin yalnız kalması, Türkiye'nin Kahire Konferans'ına kabul edilmemesi, onun denge politikası gütmenden tek taraflı Batı anlayışını benimsemesinin sonuçlarının bir örneği olarak gösterilebilir.

1961-1965 yılları arasındaki Türk dış politikasına bakıldığında, iç siyasette başlayan koalisyon süreci görülmektedir. Gelişmiş demokrasilerin parlamenter sistemlerinde koalisyon hükümetleri uyumlu, çoğulcu ve fikir birliği içerisinde politikalar yürütürken, gelişmemiş, ya da gelişmekte olan ve uzlaşmacı olmayan toplumlarda ve siyasi kültürlerde bu koalisyon süreci, farklı ideolojilerin çatışması olarak adlandırılabilir. Bu çatışma ortamı şüphesiz ki dış politikada dengesiz ve tutarsız kararları beraberinde getirecektir. Fakat Türkiye'de 1961-1965 koalisyon hükümetleri dönemine baktığımız zaman bu iki sonuçtan bahsetmek pek de mümkün değildir. 1960 askeri darbesi sonrası yaşanan süreçte, 1961 Anayasası ile oluşturulan MGK'nın, iç politika, dış politika, TBMM ve senato üzerinde etkin rol oynaması, olası başka darbelerin gerçekleşebileceği endişesi ve korkusu, 1961-1965 arası dönemde kurulan koalisyon hükümetlerinin ulusal çıkarlara zararlı olabilecek durumların dışında, dış politikada aktif olamayışlarının temel sebeplerini oluşturmuştur. Bu durum Türkiye'nin dış politikasında, DP döneminin hatalarını tekrarlamamak ilkesi üzerine kurulu, milli çıkarları koruyan ancak "pasif" bir politika izlenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla 1961-1965 koalisyon hükümetleri dönemine, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde görülen istikrarlı ya da istikrarsız bir koalisyon hükümeti demek değil, bir "geçiş dönemi" ya da "ara dönem" koalisyonları demek daha doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Al, A., 2014. *Türk dış politikası 1918-1980*. İstanbul: Kaknüs Yayınları

Akdevelioğlu, A., Oran, B., Erhan, Ç., Tellal, E., Alp Kaya, G., Uzgel, İ., Özersay, K., Fırat, Akşin, S., 1996. *Ana çizgileriyle Türkiye'nin yakın tarihi*. 2.Baskı. Ankara: İmaj Yayıncılık

Armaoğlu, F., 2010. *20.yy siyasi tarihi 1914-1995*. 17.Baskı. İstanbul: Alkım Yayınevi

Balcı, A., 2017. *Türkiye dış politikası: ilkeler, aktörler, uygulamalar*. İstanbul: Alfa Basım Yayın

Black, J., 2005. *World history*. Bath: Parragon Publishing

Bozarıslan, H., 2015. *Ortadoğu: bir şiddet tarihi*. A.Berkıay (Çev.), 4.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları (orijinal basım tarihi 2008).

Bozarıslan, H., 2016. *Ortadoğu'nun siyasal sosyolojisi: Arap isyanlarından önce ve sonra*. M.I. Durmaz (Çev.), 4.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları (orijinal basım tarihi 2011).

Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Nardin, T., Patterson, M., Reussmit, C., True, J., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. 3.Baskı. M.Ağcan, A.Asıan (Çev.), İstanbul: Küre Yayınları (orijinal basım tarihi 1996)

Burrows, T., (Ed.). 2004. *The visual history of the modern World*. London: SevenOaks

Cleveland, W.L., 2008. *Modern Ortadoğu tarihi*. M.Harmancı (Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı (orijinal basım tarihi 2004).

Çavdar, T., 1992. *Türkiye'de liberalizm 1860-1990*. Ankara: İmge Kitabevi

Çavdar, T., 1996. *Türkiye'nin demokrasi tarihi (1950-1995)*. Ankara: İmge Kitabevi

Çimen, A., 2016. *Kısa Ortadoğu tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları

Çubukçu, A., 2016. Emperyalist savaş hattı: Ortadoğu'dan Afrika'ya. *Bitmeyen savaş paylaşılmayan Ortadoğu: Sykes- Picot'un 100.yılı*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, ss. 231-254

- Eroğul, C., 1990. *Demokrat parti tarihi ve ideolojisi*. 2.Baskı. Ankara: İmge Kitabevi
- Ersel, H.,& Kuyaş, A.,& Oktay, A.,& Tunçay M., 2002. *Cumhuriyet ansiklopedisi 1961-1980.3*. 3.Basım. İstanbul: Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık
- Fuller, G. E., 2017. *Yeni Türkiye cumhuriyeti*. M.Acar (Çev.), 10.Baskı. Ankara: Tarcan Matbaası
- Gerger, H., 1999. *Türk dış politikasının ekonomi politiği : Soğuk Savaş 'tan yeni Dünya düzenine*. 2.Baskı. İstanbul: Belge Yayınları
- Gevgilli, A., 1987. *Yükseliş ve düşüş*. 2.Baskı. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Goldmann, K., 1988. *Change and stability in foreign policy: the problems and possibilities of detente*. Princeton: Princeton University Press
- Gönlübol, M., Ülman, A.H., Bilge, A.S., ve Sezer, D., 2014. 1945-1965 dönemi. *Olaylarla türk dış politikası 1919-1995*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Hale, W., 2003. *Türk Dış Politikası 1774-2000*. P.Demir (Çev.), İstanbul: Mozaik Yayınları
- Hall, J.V., (Ed.). Kirk, J.G., (Ed.). 2005. *History of the World: earliest times to the present day*. North Dighton: World Publications Group
- Işıkli, A., & Toprak, B., & Eroğlu, C.,& Keyder, Ç., & Yıldızoğlu, E., & Ağaoğulları, M.A., & Belge, M., & Margulies, R., & Vaner, S., & Yarasimos, S., & Timur, T., 2013. *Geçiş sürecinde Türkiye*, Schink, I.C., & Tonak, E.A., (Der.). 6.Baskı. İstanbul: Belge Yayınları
- McMahon, R.J., 2003. *The Cold War: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press
- İşyar, Ö.G., 2013. *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk dış Politikası*. 2.Baskı. Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım
- Karpat, K.H., 2017. *Türk dış politikası tarihi*. G.Ayaz (Çev.), 3.Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları
- Kürkçüoğlu, Ö., E., 1972. *Türkiye 'nin Arap Ortadoğusu 'na Karşı Politikası (1945-1970)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- McMahon, R.J., 2003.*The cold war*. New York: Oxford Press

- Oran, B. (Ed). M., Aydın, M., Kürkçüoğlu, Ö., Baykal, S., ve Arat, T., 2014. *Türk dış politikası:Kurtuluş Savaş'ından bugüne olgular belgeler yorumlar (1919-1980)*. 19.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları
- Ortaylı, İ., 2006. *Osmanlı'yı yeniden keşfetmek*. 5.Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları
- Palabıyık, S, M., 2014. Uluslararası sistemde Türkiye. *Uluslararası ilişkilere giriş*. 2.Baskı: Küre Yayınları, ss.80-92
- Ponting, C., 2011. *Yeni bir bakış açısıyla Dünya tarihi*. E.B.Özbilen (Çev.), İstanbul: Alfa Basım Yayın (orijinal basım tarihi 2000).
- Reich, B., 2008. *A brief history of Israel*. 2nd ed. New York: Checkmark Books
- Remini, R.V., 2009. *A short history of the United States*. New York: Harper Collins Publishers
- Soysal, İ., 1991. *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları 1945-1990*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Sönmezoğlu, F., 2017.*Uluslararası ilişkiler sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları
- Sönmezoğlu, F., 2017.*Uluslararası ilişkilere giriş*. İstanbul: Der Yayınları
- Sönmezoğlu, F., 2006. *II.Dünya Savaş'ından günümüze Türk dış politikası*. İstanbul: Der Yayınları
- Kardaş, Ş., Balcı, A., (Ed.). 2014. *Uluslararası ilişkilere giriş*. İstanbul: Küre Yayınları
- Turan, Ş., 2002. *Türk devrim tarihi V : Çağdaşlık yolunda yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Turan, Ş., 1999. *Türk devrim tarihi IV : Çağdaşlık yolunda yeni Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Türker Tekin., 2014. *Çağdaş dünya tarihi 1798-1990*. İstanbul: Ege Yayınları
- Uçarol, R., 2008. *Siyasi tarih 1789-2010*. 8.Baskı. İstanbul: Der Yayınları
- Ülman, H., 1961. *Türk ABD diplomatik münasebetleri 1939-1947*. Ankara: Sevinç Matbaası
- Yılmaz Şahin, T., 2016. *Uluslararası politikada Ortadoğu*. 4.Baskı. Ankara: Barış Kitap

Waltz, K.N., 2011. The stability of bipolar world. *Deadelus*. Cambirdge: Mit Press. pp. 881-90

Sürelî Yayınlar

Erkan, B. 2010. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler*. **1** (8), ss.183-194

Basri, Yalçın, H. 2015. Uluslararası sistem ve istikrar: kavramsal bir değerlendirme. *Akademik İncelemeler Dergisi*. **10** (1), ss. 211-225

Baylis, J. 2008. Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı. *Uluslararası İlişkiler*. **5** (10), ss. 69-85

Duran, H., Karaca A., 2013. 1950-1980 Döneminde Türkiye- Ortadoğu ilişkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. **14** (1), ss.1-135

Oktay, S. 2017. Clarity of responsibility and foreign policy performance voting. *European Jorunal of Political Research*. pp. 1-28

Özgiray, A. 1996. Türkiye-Mısır Siyasi İlişkileri (1920–1938). *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi (TİD)*. ss. 11

Özgöker, U. 1990. 2. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye Ortadoğu İlişkileri. *İstanbul İktisat Dergisi (İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organı)*, (305-306), ss.27-30

Seydi, S. (2011). Demokrat Parti'nin dış politikada alternatif arayışı (1957-1960). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. **2** (14), ss.1-15

Ülman, H. 1968. Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler I (1923–1968). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. **2** (3), ss. 241-273.

Yeşilbursa, B, K. 2010. Demokrat Parti dönemi Türkiye'nin Ortadoğu politikası. *Bolu. History Studies International Journal of History*. Ortadoğu özel sayısı, ss.1-99.

Gazete Makalesi

Coşar, Ö,S., 1951. Mısır'a yapılan teklif. *Cumhuriyet*, 14.10.1951. s.3

Dağver, A., 1951. Ortadoğu müdaafası ve Mısır. 15.10.1951. s.1,3

Kılıç, A., 1951. Gene Ortadoğu müdaafası. *Vatan*, 16.10.1951. s.3

- Karaveli, O., 1961. Belgrad Konferansı. *Vatan*, 9.10.1961, s.3
- Sirer, A, R., 1961. Türkiye- Mısır ticari ilişkileri. *Vatan*, 03.09.1962. s.3
- Yalman, A, E., 1952. Hürriyet vilayetinde bir gün. *Vatan*, 02.01.1952. s.3
- Yalman, A, E., 1955. Mısır sanayileşiyor. *Vatan*, 02.01.1955, s.3
- Yavuz, H., 1964. Kruçev'in Kıbrıs gezisi ve ötesi. *Vatan*, 20.05.1964, s.1,3

Yazarı Belli Olmayan Gazete Makalesi

- Cumhuriyet*, 13 Ekim 1951, Mısır'a yapılacak teklif, s.1
- Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1952, Eski kral Faruk'un eski günlerinden itibarlar, s.1
- Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1952, Mısır Kralı Faruk tahttan feragat etti
- Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1952, Mısır'a girip çıkmak dün yasak edildi, s.5
- Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1952, Gnl Necip'in gazetemize verdiği hususi beyanet, s.1
- Cumhuriyet*, 3 Ekim 1955, Mısır başvekili dün Batılılara şiddetle hücum etti, s.5
- Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1964, Kruçev İsrail'e karşı Arapları destekliyor, s.1
- Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1964, Makarios'un siyasi faaliyeti şimdi Rusya, Mısır ve Suriye'ye yöneldi, s.1,7
- Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1964, Rus ve Mısır gemileri Kıbrıs açıklarında tatbikat yapıyor, s.1
- Vatan*, 1 Eylül 1951, Köprülü ve Türk Arap münasebetleri, s.5
- Vatan*, 22 Eylül 1951, Ortadoğu Komutanlığı kuruluyor, s.3
- Vatan*, 13 Ekim 1951, Mısır'a dört devlet planı teklif edilecek, s.1
- Vatan*, 15 Ekim 1951, Mısır dört devlet notasını reddetti, s.5
- Vatan*, 16 Ekim 1951, İttifakın iptalini Mısır meclisi tasvip etti, s.1,4
- Vatan*, 17 Ekim 1951, Bir Mısır Gazetesinin hezeyanları, s.1
- Vatan*, 10 Kasım 1951, Arap memleketleri pakt teklifini reddetmişler, s.3
- Vatan*, 13 Kasım 1951, Ortadoğu Komutanlığı gelecek yıl kurulacak, s.1
- Vatan*, 1 Eylül 1951, Süveyş ihtilafı ve Sovyetler, s.5

Vatan, 2 Ocak 1951, Mısır Süveyş tahtidini kaldırmıyor, s.1,4
Vatan, 4 Eylül 1951, Suriye parlamentosunda aheimizde bir konuşma, s.3
Vatan, 18 Ekim 1951, Mısır’da tehlikeli hal ilan oldu, s. 1,4
Vatan, 1 Eylül 1951, Süveyş ihtilafı ve Sovyetler, s.3
Vatan, 4 Eylül 1951, Suriye parlamentosunda aleyhimizde bir konuşma, s.3
Vatan, 17 Şubat 1952, Süveyş’te İngilizlerin bir treni havaya uçuruldu, s.1,5
Vatan, 27 Mayıs 1952, Kral Faruk tahttan feragat etti, s.1
Vatan, 2 Ağustos 1952, GL Necip ordu siyaseti bırakacak dedi, s.1,3
Vatan, 29 Temmuz 1952, Mısır’da irtikap ve irtişa ile mücadele, s.3
Vatan, 29 Temmuz 1952, Mısır nereye gidiyor?, s.3
Vatan, 30 Temmuz 1952, Mısır’da bir niyabet meclisi teşkili için görüşme yapılıyor, s.1,5
Vatan, 31 Temmuz 1952, Mısır’da ünvanlar ilga edildi, s.1
Vatan, 3 Ağustos 1952, Mısır’da geçici niyabet meclisi kuruldu, s.5
Vatan, 3 Ağustos 1952, Mısır’da geçici niyabet meclisi kuruldu, s.5
Vatan, 24 Kasım 1954, Mısır’da laiklik ilan edilecek, s.1
Vatan, 2 Ocak 1955, İdam saati çalınca..., s.6
Vatan, 2 Mart 1955, İsraililer 38 Mısır askerini öldürdü, s.7
Vatan, 3 Mart 1955, Arap orduları hazır ol emri aldı, s.4
Vatan, 18 Ocak 1955, Mısır ve Suriye’nin durumu, s.5,7
Vatan, 14 Ocak 1955, Arap devletleri toplantısına Irak katılmıyor, s.1
Vatan, 16 Ocak 1955, Türk-Lübnan iktisadi meseleleri görüşüldü, s.1,7
Vatan, 15 Ocak 1955, Başvekil Menderes, Şam ve Beyrut’ta törenle karşılandı, s.1,7
Vatan, 22 Ocak 1955, Menderes Mısır’a Türkiye’nin dostluk elini bir daha uzattı, s.6
Vatan, 2 Ocak 1955, Süveyş Kahire petrol borusu Mısırlılara teslim edildi, s.7
Vatan, 23 Şubat 1955, Suriye, Türk- Irak Paktına girmiyor, s.7
Vatan, 4 Mart 1955, Suriye ile Mısır bir pakt imzaladılar, s.7

- Vatan*, 1 Nisan 1957, Amerika Süveyş için Mısır'a bir cevap verdi, s.1,3
- Vatan*, 3 Nisan 1957, Süveyş'te vaziyet yeniden karışıyor, s.3
- Vatan*, 8 Nisan 1957, Gazze'de nöbet, s.7
- Vatan*, 10 Nisan 1957, İngiltere kraliçesi Paris'te, s.3
- Vatan*, 19 Mayıs 1957, Mısır'da hükümet yabancı bankaları devletleştirdi, s.5
- Vatan*, 2 Ekim 1961, Mısır'ın kararına Suriye'yi tanımamız sebep oldu, s.1
- Vatan*, 4 Ekim 1961, Suriye'deki siyasi partiler ihtilali destekliyor, s.1
- Vatan*, 4 Ekim 1961, Büyükelçimiz Mısır'dan geldi, s.3
- Vatan*, 19 Ekim 1961, Mısır elçisi dün ayrıldı, s.5
- Vatan*, 21 Kasım 1961, 3 lider tarafsızların elde ettikleri son başarıyı övdüler, s.3
- Vatan*, 16 Temmuz 1962, Kahire radyosu Türkiye aleyhinde yayın yapıyor, s.1,5
- Vatan*, 8 Haziran 1964, Nasır Rumlara bir gemi dolusu uçak gönderdi, s.1

Diğer Yayınlar

BAŞ, Arda., (2006). Ortadoğu Krizleri ve Türkiye (1950–1958). *Yüksek Lisans Tezi*.

Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bektaş, F., (2006). Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir:

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Duman, S., (1990). Demokrat Parti dönemi Türk Dış Politikası (1950-1960). *Yüksek*

Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

EKLER

EK 1: Vatan Gazetesi, 03.08.1952

ALAN
İĞRİYE İĞRİ - DOĞRUYA DOĞRU

Mısır'da geçici niyabet meclisi kuruldu
Ali Mahir Paşanın istifa etmesi bekleniyor
Müslüman kardeşler teşkilâtı istediği değişiklikleri bildiren bir beyanname yayınladı

Kabine Hakkında Temaslar
Dün Floryada bir toplantı

Dün sabah Floryada Cumhurbaşkanı Celal Bayarın mühim bir toplantısı yapıldı. Toplantıya Bakan Adnan Saygı, Başbakan Yılmaz Aksoy ve Başbakan Yardımcısı İsmail Hakkı Karayalın katılmıştır. Sözü alan Saygı, Bakanlar Kurulu'nun bir toplantısı yapıldığını ve bu toplantıda Bakanlar Kurulu'nun bir beyanname yayınladığını bildirdi. Beyanname, Ali Mahir Paşanın istifa etmesi bekleniyor.

Associated Press
Kahire 2 — Memleketteki en yüksek adli makam olan Mısır Devlet Şurasının dün gece çıkardığı bir kararnama ile başbakan Ali Mahir paşaya «3 kişilik ve muvakkat bir Niyabet meclisi» kurması selâhiyeti verilmiştir.

Dün akşam Ali Mahir paşaya arz edildikten sonra metni açıklanan kararnamede şunlar kaydedilmektedir:

« Kral İeraget ettiği ve halefi çok küçük yaşta olduğu takdirde ve eğer Parlamento da fesbedilirse Kabine 3 kişilik muvakkat bir Niyabet meclisi seçmek selâhiyetini haizdir.

Bu muvakkat Niyabet heyeti kabine huzurunda yemin ettikten sonra Daimi bir Niyabet meclisi tesisine kadar kraliyet vazifelerini yerine getirmekte mükelleftir.»

Muvakkat niyabet meclisinin kurulması hakkındaki kararnamede devlet şurasında 1'e 9 oyla kabul edilmiştir.

Vaft Partisinin çoğunlukta (Devamı: Sa: 5; Sü: 2 de)

Hulusi Köymen, Nuri Yamut ve Zekai Okan Yeşilköy hava alanında. Köymen Bursaya, Yamut ve Okan Ankara'ya gitmişlerdir.

Cumhuriyet Çiğlek Lükseli Alman TONFUNK DARE

28 inci yıl sayı : 10.054 KURUCUSU: YENİNES NALAN Pazar 27 Temmuz 1952

Mısır Kralı Faruk Tahttan Feragat Etti

Mareşal Necibin ultiyatomu üzerine Kral hususi yatı ile Mısırdan ayrıldı

Mısır tahtına Faruğun altı aylık oğlu Prens Ahmed Fuad getirildi

Mısır kralı feragat ettiği hakkındaki haber Kahire ile İskenderiyede tezahürata yol açtı. Ordunun vaziyete tamamilen hâkim olduğu bildiriliyor

Şah bir üriyet anlayışı

Şahî üriyetin bir kavrayış... (text continues)

Bir askeri uçagımız düştü

Yeni kazandı bir... (text continues)

Dünkü güreşler bizim için çok talihsiz geçti

Üçüncü turda Hasan Bozbeiden maa diğer güreşçilerimiz elimine oldular

Ahmet Emin YALMAN
V A T A N G E Z İ
Cesadözü, Mollafeneri Sok. 28.52
Telefon: 54207 - 29118 - 29313
Teleferi: VATAN, İstambul
YIL: 12 - SAYI: 4026

ÇARŞAMBA
30
TEMMÜZ
1952
Fiyatı: 10 Kuruş

VATAN

İGRİYE İGRİ - DOĞRUYA DOĞRU

Mısır'da, bir Niyabet Meclisi teşkili için görüşme yapılıyor

Ekseriyeti Vaft'çı olan Meclisin toplanması veya seçim yapılması düşünülüyor

Büyük bir keder içinde seyahat eden eski Kral, Kapri adasına çıktı

Amatör Foto

Kahire 29 — General Necip ve Başbakan Ali Mahir Paşa, kral Faruk'un tahttan inen anında meydana çıkardığı anayasa meselelerinin habli ile meşgul oldukları sırada, Fransadaki tatilini kısa kesen, İngilterenin Mısır büyük elçisi Sir Ralph Stevenson uçakla Kahireye gelmiştir.

General Necip, bu akşam, Mısırın heri gelen ziyaret adamları ve bulaşukları ile müsakereleler yapmıştır.

Yeni rejimin karşılaştığı anayasa meseleleri iki nokta etrafında toplanmaktadır:

1 — Kralın saltanatı devrilecek bir niyabet meclisinin teşkili.

2 — Mısırın Vaft hükümetinde olan eski meclisi icmasına davet, yahut yeni seçimler yapılması.

Anayasa, niyabet meclisinin parlamento tarafından tasdik ile teşekkül edeceğini kimsedir.

Pazartesi günü General Necip'in genel kararları kesif bir

Büyük
"Rüy
hey
Cumhurb
ettiler.

Mısır'da Türkiyeye aleyhtarlık başladı

Dünkü müsademede, 10 kişi öldü, ve 80 kişi, yaralandı. Bir Mısır polisi İngilizler tarafından öldürüldü

Londra, 16 (Radyo) — Bugün Kahireden bildirildiğine göre, Mısır hükümeti Amerika, İngiltere ve Türkiye büyükelçilerine müşterek savunma teklifinin red edildiğini bildiren resmi kararı tevdi etmiştir. Bu kararda, İngiltere tarafından evvelce yapılan tekliflere de ayrı bir cevap verilmesine lüzum kalmadığı da ilâveten kaydedilmektedir.

Aynı zamanda Mısır hükümeti teklif yapan devletlere İngiliz

kıtaları Mısırda kaldıkça hiçbir anlaşmaya râzı olmayacağını da bildirmiştir.

Mısır hükümeti bugün yaptığı bir açıklamada İngilizlere karşı hiçbir zaman kuvvet kullanılmıyacağını ve herşeyin demok-rasi hudutları dahilinde halledileceğini bildirmiştir.

Kral Faruk 1936 da imzalanan İngiliz — Mısır ittifak muahedesinin feshine dair kanunu (Devamı Sa: 4; Sü: 7 de)

Türkiye: Büyük Devlet

Le Monde mühim bir
makale neşretti

DÜNYADAN

Bu sütunlardaki haberler A.A., A.P., T.H.A., ANKA ve VATAN Radyo Servisi bültenlerinden hüda edilmiştir.

Arap memleketleri Pakt teklifini reddetmişler

Kahire — Mısır hükümetine yakın mahfillerin bildirdiklerine göre Arap memleketleri Ortadoğu müdafaası hakkında Türkiye, İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerikanın yapmış oldukları teklifi reddetmişlerdir. Bu mahfillerin ilâve ettiklerine göre gece Parise gelen haberler bütün Arap memleketlerinin müttefikane almış oldukları bu kararı göstermekteydi.

Arap memleketleri red cevabı verdikten sonra, kendi müdafaalarını teşkilâtlandırmak mes'uliyetini yalnız Ortadoğu memleketlerine bırakan Mısır teklifini tetkik etmiş olacaklardır. Yine Mısır hükümetine yakın aynı mahfillere göre bu red keyfiyeti Birleşmiş Milletlere bildirilecektir. Orta Doğu memleketleri kendi müdafaası imkânlarını takviye etmek için Birleşmiş Milletlerden yardım beklemektedirler.

İnanılır bir kaynaktan bugün öğrenildiğine göre, Telavivdeki İngiliz, Amerikan, Türk ve Fransız diplomatik temsilcileri İsrail Dışişleri Bakanlığını ziyaret etmiş ve bir Müttefik Orta - Doğu Komutanlık Teşkilâtının kurulmakta olduğunu bildiren bir nota bırakmışlardır.

Mısır bugün Büyük - Britanyaya verdiği yeni bir notada, Mısır'a mütemadiyen yeni İngiliz birlikleri sevkedilmesini, Süveyş kanalı bölgesinin hemen hemen tamamıyla İngiliz kontrolü altına alınmış olmasını protesto etmiştir.

İnanılır mahfillerden öğrenildiğine göre, Irak Başbakanı Nuri Essait, Orta - Doğu müdafaasına dair dört devlet planı hakkındaki kararını değiştirmesi için Mısır'ı ikna çalışmaktadır.

uyandırmıştır. Burada üç İngiliz askeri kamı

Bir Mısır gazetesinin hezeyanları

Müfrit Müslüman Kardeşler Cemiyetinin gazetesi küstah bir ifade ile «Türkiyeyi mahvetmek lâzımdır» diyor

Londra 16 (B.B.C.) — Kahireden gelen haberlere göre, Mısır başında Türkiye aleyhine şiddetli yazılar intişar etmektedir. Müfrit Müslüman Kardeşler Birliğinin gazetesi olan «El Dawa» şunları yazmıştır:

«Türkiye yeni bir Israeldir. Dünyada sâhunun' ressi «İncelmesi için bu memleketle mücadele etmek ve onu mahvetmek lâzımdır.»

Şehir

izine

Türk vatanı bölünmez bir bütündür.

PERŞEMBE
6
OCAK
1955

Yıl: 35 - Sayı: 4903
FİYATI 15 Kr.

SMURHARRİTİ:
Ahmet Emin YALMAN

İGRI

Mısır'da vardığım kanaatler:

- 1 — Türk - Mısır dostluğu Orta Doğu'nun başlıca istikrar âmillerinden biridir.
- 2 — Türkiye ile Mısır arasında hiçbir rekabet ve ihtilâf mevzuu yoktur.
- 3 — Arap Birliği komünizme ve

- emperyalizme karşı bir settir.
- 4 — Herhangi bir pakt teşebüsüne Orta Doğu'da zemin hazır değildir.
- 5 — Mısır rejimi kuvvetlenmek ve normalleşmek yolundadır.

Başvekil Adnan Menderes bugün Bağdat'a hareket ediyor. Kendi hesabımıza ve hür dünya hesabına Ortadoğu'da ve Arap âleminde giriştiğimiz dostluk ve istikrar siyaseti bu suretle yeni bir tabiiyat safhasına girmiş oluyor. General Ali Fuat Cebesoy ve sekiz kişilik bir gazeteci grubu halinde ve aynı gaye etrafında Mısır'a yaptığımız son ziyaretin neticelerini toplu olarak anlatmak için bundan münasip bir vesile olamaz. Anlatacağlarım, benim şahsi intibalarımıdır, fakat diğer arkadaşlarımla kanaatlerimin de bundan farklı olduğunu sanmıyorum.

YAZAN:
Ahmet Emin Yalman

İHTİLÂL KOMİTESİ
İlk önce şunu söyleyeyim: Mısır'ı bugün bir ihtilâl komitesi idare ediyor. Böyle bir komitenin idaresi nazari olarak normal bir devlet tarzı diye kabul edilemez. Nitekim idarenin temelini sarsmak maksadıyla Kahire'de elaltından bir takım kaynaşmaların devam ettiği göze çarpıyor. Bunda Moskova'nın, garp emperyalizminin kalıntısını teşkil eden emellerin, İsrail'in, rejim neticesinde sarsılan türlü hususi menfaatlerin payları vardır. Fakat yeni rejim en ağır imtihanları başarı ile at-

(Devamı Sa: 7 Sü: 6 da)

(Devamı Sa: 7 Sü: 1 de) girerken

Mısır, anlaşmayı iyi karşılamadı

Mısır Hariciye Vekili, «Irak'ın Türkiye ile ittifak yapmadan evvel muvafakatımızı alması, hiç olmazsa bildirmesi lâzımdı» dedi

● ●

İngilizler, Bağdat temaslarından memnun

Şark Ajansı
Kahire 13 — Mısır Hariciye Vekili Irak'ın Kahire Büyük Elçisi Necip El Ravi ile yaptığı görüşmeyi müteakip Türk - Irak ittifakı hakkında şu beyanını vermiştir:
Irakın Türkiye ile bir ittifak
(Devamı Sa: 7 Sü: 4 de)

Nasser buraya gelmeyecek ve Menderes'i kabul etmeyecek

YOLUMUZU BELLİ EDELİM

YAZAN:
Ahmet Emin YALMAN

Türk iktisadi hayatında senelerce müddet devletçilik adlı bir vasıfın sistemini taşıyan dalgalandı. 1950 seçimleri neticesinde bu bayrak indi, hür teşebbüs sisteminin bayrağı yükseldi. Demokrat Parti, devlet tarafından idare edilen müesseseleri hür teşebbüse çevirmek, ecebî sermaye ve ihtisâsî memlekete çekmek ve milletin hür enerjilerine geniş faaliyet imkânları açmak programıyla iktidara geldi.

Devletçilik bayrağını taşıyan eski tek parti, ecebî sermayesi ve petrol kanunlarını vesile ederek, 1954 seçimlerinde hür teşebbüs idealinin ve ecebî sermayesiyle işbirliği fikrinin üzerine yürüdü, onu şüpheli ve zararlı göstermek için her çareye başvurdu. Demokrat Parti bu hücumların karşısında tereddüt gösterecek yerde, hür teşebbüs davasına bütün kuvvetiyle sarıldı ve milleti hakem yaptı. Millet her iki tarafı geniş ölçüde dinledikten sonra hür teşebbüs fikrini benimsemiş ve destekledi.

Temsil ettiği siyasî, milletten bu kadar geniş ölçüde iltifat gören bir partinin artık yolunu tacin etmesi ve her adımda milleti envir etmek suretiyle o yolda akmak ve cesaretle yürümesi beklenirdi. Ne yazık ki sarılı ve umutlu şekilde bir istikamet tayin etmeden ve böylece harekete geçme-

Mısır Elçisi dün Menderes'le görüştü - Mısır Irak'a cephe almakta berdevam

Irak'ın tehir talebine rağmen Arap Devletleri toplantısı yarın Kahire'de yapılacak

VIVIEN LEIGH — İngiltere'de

Irak, Suriye'ye bir iyi niyet elçisi gönderdi

Sarkı Alansız

Sarı 20 — Sabık Irak Başvekillerinden Dr. Fazıl El Cemali bugün ani olarak uçakla şehri müce gelmiş ve hava alanında başvekil Fariz El Huri, Haricîye Vekilî Faydî El Attas tarafından karşılanmıştır.

Mevsuk bir kaynaktan öğrenildiğine göre, Dr. Fazıl El Cemali Suriye başvekilî Fariz El Huri'ye bir mesaj getirmiştir. Başvekil Nuri El Sait bu mesajda Irak'ın Arap Birliği ile müşterek güvenlik misakına bağlılığını belirtmekte ve Türk — Irak ittifakları hakkında izahat vererek, Irakın Arap memleketleriyle Orta Sarkın selâmetini düşünmekte olduğunu ve

(Devamı Sa: 7 Sü: 1 de)

Sarkı Alansız

Kahire, 20 — Yarı resmî El Cumhuriye gazetesi bugünkü sayısında Albay Abdülnasır'ın muhtemel Türkiye ziyaretini iptal ettiğini açıklamıştır. Gazete Albay Nasırın, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün Kahire'ye yapacakları ziyaret için de, işlerinin çokluğu dolayısıyla kendilerini kabul edemeyeceğini beyan ettiğini yazmaktadır.

Resmî Mısır makamları El Cumhuriyenin haberi tekip veya teyit etmemişlerdir.

Abdülnasır geleceğini bildirdi

Kahire, 20 (Anka) — Bugün açıkladığına göre Mısır Başvekilî (Devamı Sa: 7 Sü: 1 de)

Yırcalı, «Belki bir k sıkıntı çekeceğ

Komisyonunda i

